İlk kez **KENDİ SESİNDEN NÂZIM HİKMET ŞİİRLERİ**

TÜM OKURLARIMIZA CD HEDİYE

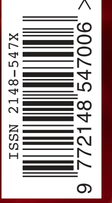
Eylül 2015
sayı 16

Albüm: Nâzım Hikmet

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

#tarih dergi

12 TL
KKTC Fiyatı 14 TL

ISSN 2148-547X

YAKIN TARİHİN ZORUNLU GÖÇLERİ

Bir gün herkes göçmen olabilir

HAREM AĞALARI: OSMANLI SARAYININ BAHTSIZ HADIMLARI

2500 YIL ÖNCE DÖKÜLMÜŞ KURŞUN BULUNDU, YORUMLANDI

GÜNEŞ KRAL XIV. LOUİS: 'DEVLET BENİM' DEDİ, 300 YIL ÖNCE BATTI

GÜRSEL GÖNCÜ

‘Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın…’

Bursa-Nilüfer Belediyesi’nin katkılarıyla

Bir yerin “yerlisi” olmak, Türkiye coğrafyasında ne kadar mümkün? Türkler geldiğinde Anadolu’da kimse oturmuyor muydu? Bugün ülkemizdeki her iki aileden birinin ataları 80-100 sene önce Balkanlar’dan veya Kafkaslar’dan mecburi göçlerle gelmedi mi? Günümüzde örneğin dedesi veya ninesi İstanbul’da doğmuş kaç İstanbullu vardır?

Yurt bellediğimiz şehirleri, semtleri, beldeleri, yabancı istilacıların tahayyül bile edemeyeceği biçimde “bellemiş” bir milletiz. En büyük Türk-Osmanlı kültürkırımını, bizzat torunlar gerçekleştirmiştir. Göçebe kültürün özgün biçimlerini Anadolu gelenekleri ve İslâmiyet’le harmanlayan atalarımız, bu coğrafyayı, kendini, insanı, sosyal dokuyu zenginleştirmişti. Tarih sonsuza dek bu mirası yazacak. Mirasyedi torunlar ise hatırlansalar dahi pek iyi anılmayacaklar.

Kapak uygulama: Taha Alkan

Birbirine düşmüş, düşman olmuş, hatta varoluşunu öteki bildiğinin yokoluşuna bağlamış; kinle, nefretle, adaletsizlikle beslenen ve bu duruma düştüğüne üzülmek bir yana, düşürüldüğüne inanan “mağdurlar” ülkesi Türkiye.

Yolda karşılaştığımız ve genellikle insan muamelesi yapmadığımız Suriyeli göçmen bize şöyle diyor: “Bu ülkenin zaten öyle bir içine etmiş, kendinize öyle bir kötülük yapmışsınız ki, ben istesem bile size daha fazla fenalık yapamam. Sadece çocuklarım ölmesin diye gelmek, daha doğrusu buradan geçmek zorunda kaldım. Denize düştüm, size sarıldım...”

Yakın tarihin acı cilveleri saymakla bitmez. Bugün Yunanistan’a gitmek zorunda kalan Suriyelinin büyük dedesi, 1920’lerde Yunanistan’ı terketmek zorunda kalanları kendi ülkesinde ağırlamıştı. Bu bakımdan kimin yurt edindiği yerde kaç kuşak kalacağı, kimin sırtına canyeleği takarak kucağında çocuklarıyla denize doğru koşacağı belli olmaz.

Yerleştiğimiz yerleri sadece sözde vatan sayarak, doğayı ve çevreyi geri dönüşsüz biçimde tahrip ederek, gelişmeyi ve ilerlemeyi bina, köprü, yol yapmak sanarak, ucuzlatılmış bir cumhuriyet ve Mustafa Kemal edebiyatı veya abartılmış bir Osmanlı ve ecdad sahtekarlığı ile bu topraklarda ne kadar kalıcı olabiliriz?

Nâzım Hikmet: Dostların arasındayız!

Nâzım Hikmet’in 1954-55’te Budapeşte Radyosu’nda okuduğu kendi şiirlerinden bir bölümünün kaydı, ilk kez ortaya çıkıyor! Bu sayıda hediye ettiğimiz Nâzım Hikmet CD’si, birçok kişi ve kurumun özverili katkılarıyla ortaya çıktı ve siz okurlarımıza ulaştı.

Kalan Müzik’in yaratıcısı, yayın danışmanlarımızdan **Hasan Saltık**, *#tarih* okurları için özel arşivini bir kez daha açtı ve şairin Budapeşte radyosunda kaydedilen kendi sesinden şiirlerini ilk kez dinleme imkanı bulabildik.

Bursa **Nilüfer Belediyesi**’nin katkıları olmasaydı, bu CD verilemezdi.

Bu süreçte bizden desteklerini esirgemeyen başta **Mehmet Nâzım** olmak üzere **Yapı Kredi Yayınları** ve **Tülay Güngen**’e, **Gündüz Vassaf**, **Zeynep Irgat**, **Özcan Arca** ve **Genco Erkal**’a; orijinal kaydı iyileştiren, temizleyen ve müziklendiren **Murat Başaran (Mayki)**, **Engin Aslan** ve **Cem Ömeroğlu**’na teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

KAPAK DOSYASI 26

YAKIN TARİHİN ZORUNLU GÖÇLERİ

BU AY

#tarih dergi

AYLIK YAYGIN SÜRELİ YAYIN • SAYI: 16 • EYLÜL 2015 • ISSN 2148-547X

YAYIN YÖNETMENİ
GÜRSEL GÖNCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
MURAT TOKLUCU
(Sorumlu)

DİJİTAL İÇERİK
İPEK CENT

GÖRSEL YÖNETMEN
MURAT KASPAR

YAYIN KURULU
MUZAFFER ALBAYRAK
ENİS BATUR
ŞEVKET DÖNMEZ
AYŞEN GÜR
HALİL İNALCIK
EMİN NEDRET İŞLİ
CEMAL KAFADAR
CENGİZ KAHRAMAN
ALP EJDER KANTOĞLU
R. SERTAÇ KAYSERİLİOĞLU
YİĞİT KÖSEOĞLU
AHMET KUYAŞ
MASİS KÜRKÇÜGİL
NECDET SAKAOĞLU
İSENBİKE TOGAN
HAYRİ FEHMİ YILMAZ

YAYIN DANIŞMANLARI
M. TANJU AKAD
ALP E. AKSUDOĞAN
ŞAHİN ALDOĞAN
SERPİL BAĞCI
SERHAN GÜNGÖR
AHMET T. KARAMUSTAFA
İ. METE MİMİROĞLU
İLBER ORTAYLI
TUNCA ÖRSES
HASAN SALTIK
CELAL ŞENGÖR

İMTİYAZ SAHİBİ
CEM AYDIN
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme Ticaret A.Ş.

GENEL MÜDÜR
CENGİZ TEMEL

MALİ İŞLER
ZEYNEP ASAN

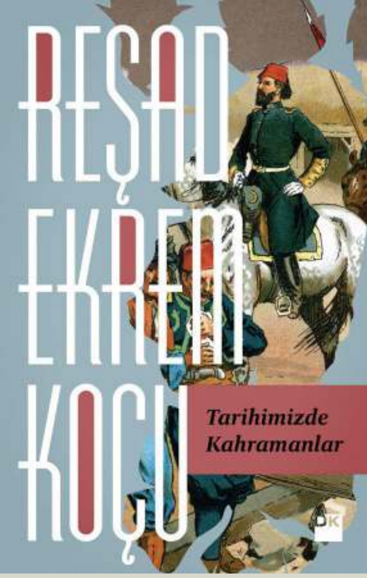
REKLAM
EMEL SÖNMEZ
✆ 0212 252 32 22

YÖNETİM YERİ
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme ve Ticaret A.Ş. Ömer Avni Mah. İnönü Caddesi, Mithatpaşa Apt. No: 48/11 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu-İstanbul
✆ 0212 252 32 22

BASKI VE CİLT
Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. Orhangazi Mahallesi 1673.Sokak No:34 34510 Esenyurt-İstanbul
✆ 0212 622 63 63
Promat@Promat.com.tr.
www.promat.com.tr

DAĞITIM
Doğan Dağıtım Satış Pazarlama Matbaacılık Ödeme Aracılık ve Tahsilat Sistemleri A.Ş. Doğan Medya Tesisleri, Sanayi Mahallesi, 1650. Sokak No:2 34517 Esenyurt - İstanbul
✆ 0212 622 24 08
www.dpp.com.tr

KATKIDA BULUNANLAR
VOLKAN GÖKEMRE
NGM (SALİH AKSU
VOLKAN YÜKSEL)
KEREM YALÇINER
NEVRA YAZICI
FEYHAN ORAN
BUKET OKUCU
NKSAM
FEHİM TAŞTEKİN

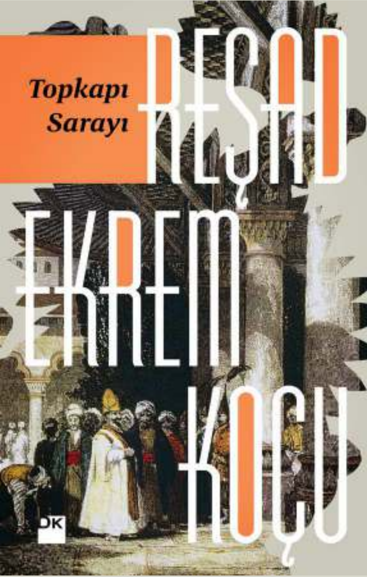
Reşad Ekrem Koçu kitapları yıllar sonra okurlarla buluşuyor…

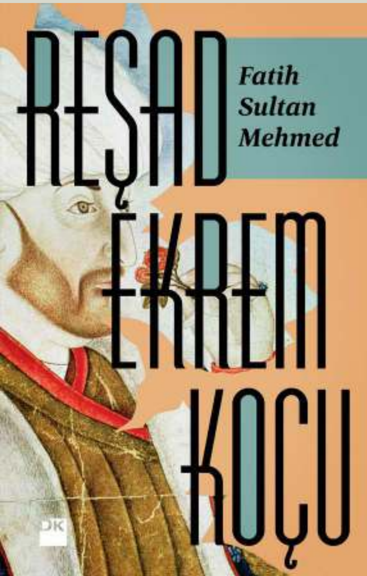
"20. yüzyılın başında şehrin hüzünle yaraladığı ve şehrin hüzünlü ama tamamlanmamış bir imgesini yaratan o özel ruhlardan biridir Reşad Ekrem Koçu."

Orhan Pamuk

"…Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı tarihini 'bugünde yaşatan' mucizevi, görkemli bir yazar! Reşad Ekrem'in eşsiz eseriyle dostluğum artık hep sürecek, herhalde ölünceye kadar…"

Selim İleri

İyi haber duymayı özleyenlere...

Bu ay iki müjdemiz var. İlki dijital edisyonumuza devam kararımız. İkincisi, basılı edisyonumuza abone olan okurlara dijital abonelik armağanımız. Ayrıca, "Ses Nâzım, söz Nâzım" CD'sini sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz.

› Tatil bonusu: Tarih kokan Valletta şehrine karşı #*tarih* okumak...
Göktürk Değirmenci

› 6,5 yıldır sanırım ilk kez #*tarih*'in yeni sayısını ay ortasında edindim. İnsan özlüyor.
S. Gökçen Daşdelen

› Zalimin pazartesisi varsa, sevenin #*tarih* dergisi var :)
Göksun Gökçe Göndermez

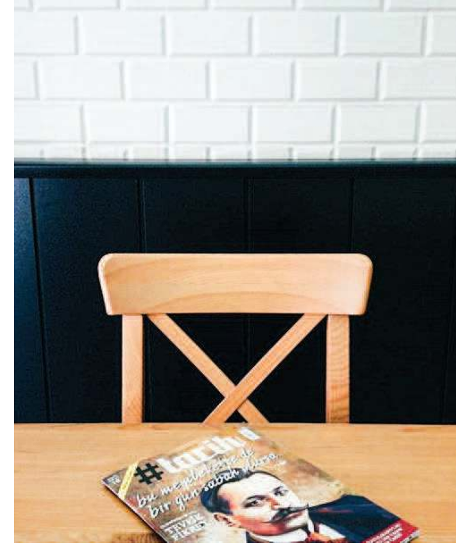
› #*tarih* derginin yanına sadece çay değil çay tarlası da yakışıyor arkadaşlar.
@papazulya

› Bu memlekette de bir gün sabah olursa Haluk... Ah Aşiyan! Hâlâ seni göremedim. Tevfik Fikret şimdi bile oradan umutla Türkiye'nin geleceğine bakıyor (!). Bir sene öncesinden beri derinlemesine okuduk Tevfik Fikret'i. Şimdi ölümünün 100. yılında böylesine geniş kapsamlı onu anlatan bir dergi bulmuşum, kaçırır mıyım? Tevfik Fikret'in doğumundan ölümüne, yazdıklarına, el yazısına, eserlerine, Sis'in hikayesine, hayat tarzına dair çok derin yazılar var. Şair hakkında yazılmış bir sürü eser... Şiir kitabındaki devrim mesajlarına ilk kez rastgeldim örneğin... Bu dergiyi çok sevdim, sanırım takip ettiklerimin başköşesinde yer alanlardan olacak.
@kasadaoturankız

› Çok gezdik, çok yorulduk ama dergimizi almayı unutmadık.
Hakan Kuruçay

› Güne başlarken şekersiz damla sakızlı Türk kahvesi ve #*tarih* dergi. Dün aldım, bugün bitmesin diyorum. Yine çok güzel hazırlanmış. "Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır. Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır."
@suseeelll

› Yoksa canınız güzel bir Tevfik Fikret sohbetine dahil olmak mı istedi?
Büşra Özer

› Ağustos sayısını gerçekten çok zor buldum.
Zeynep Mısırlıoğlu

› Zaman ayıramadığımız eski sayılar... Charlie Hebdo'dan sonra hazırlanan sayıda hem İslam'da hem de Hristiyanlık'ta dine "atfedilen" şiddet, cinayet ve katliamlar var; Cihatçı Ortadoğululardan engizisyona kadar. Şubat sayısını Ağustos'ta da okusan #*tarih*'in tadı aynı.
Ezgi Can Koçak

› Düzenli olarak takip ettiğim dergilerin başında geliyorsunuz. Üsküdar'dan selamlar.
Damla Dilek

› Tevfik Fikret dosyası, Kapadokya yazısı ve tüm yazılarıyla #*tarih* dergisi çok güzel olmuş.
Murat Gülsoy

› *#tarih* yazar da Efes'e gidilmez mi?
Celal Yıldırım

› Bugün deniz dalgalı... UFO yazısı da harika olmuş. Dünyayı tanımadan uzaya açılmak, insanoğlu... Teşekkürler *#tarih* ve Ayşen Gür.
@NN_Bayraktar

› *#tarih*'in Ağustos sayısında Masis Kürkçügil'in yazdığı Harun Karadeniz portresi çok güzel, hüzünlü...
@bogac_z

› Son iki günü uzanarak geçirdiğim için, sebebini bilmediğim bir bitkinlik mevcut, *#tarih* dergisinin son sayısını fırt diye çektim zihnime.
@cerasus_avium

› Edebiyatçının kutsal kitabı *Rubab-ı Şikeste* ise, *#tarih* derginin Ağustos sayısı da kutsaldır.
Arzu Derman

› *#tarih*'te müthiş iddia: "İngiliz topçusu 1. Dünya Savaşı'nda Alman fünyesi kullandı". Silah ticaretinin kirli yüzü.
Tuncay Yılmazer

› Sayfayı açınca nasıl şaşırdım, çok mutlu oldum. Her ay keyifle okuduğum dergide Göktuğ'la fotoğrafımızı görmek nasıl da keyifli, çok teşekkür ederim bu güzel anı için.
Neslihan Erzincan Özgür

› Son yıllarda duyduğum en güzel laf. Sokak sanatına ilham olsun, kollara sırtlara dövme dolsun: "Dünyanın bütün yoksulları birleşin!"
Ferhat Ali Kutluk

› *#tarih* derginin Ağustos sayısında Harun Karadeniz'in öyküsü var. Yurtdışında tedavi olması gerekirken devletçe izin verilmeyip ölümüne sebep olunan Harun'un öyküsü, onun devrimci hayat mücadelesi var.
Mete Gürkan

DİJİTAL TARİH

Dijital *#tarih*'le yola devam...

Dijital edisyonumuz iki aylık bir aradan sonra Eylül'de tekrar yayına başladı. Temmuz ve Ağustos'un da bu sayıyla birlikte yayına gireceğini hatırlatalım. Böylece interaktif edisyonumuza hasret kalan okurlarımız üç sayıyı birden okuyacak ve umarız yenilenmiş ve zenginleştirilmiş içerikten memnun kalacaklar. Basılı abonelerimizin de dijital içeriğe erişmeleri için güzel bir kampanyamız var, bunu da dergimizin sayfaları arasında göreceksiniz. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi almak isteyen okurlarımız abone@tarihdergi.com'a yazabilirler.

SORULAR, CEVAPLAR

› "Aykırılar cemaati" için Enis Batur'a bin teşekkür! Keşke daha detaylı olsaydı... Her biri ayrı birer yazıyı hakediyor. Hayalet Oğuz örneğin, Tezer Özlü'nün can dostu. Ölmeden hemen önce unutulmaz bir anısı vardır. Artık çok hasta ve çok zayıftır, açıkçası yaşamaya devam etmeyi de hiç arzulamamaktadır. Degüstasyon meyhanesinden çıkarken Ali Poyrazoğlu'na rastlar, yanağından bir makas alır ve sorar; "Tatlıhayat kurbanları gene nereye?" Eminim Enis Batur bizim bildiğimizden çok daha fazlasını biliyordur. Merak ettiğim, kendisi ülkemizin bu gerçek ötekilerine ileride kitaplarında veya dergide daha fazla yer vermeyi düşünüyor mu?
Ziya Kızıl

› Dergimizin yayın programında şimdilik buna dair bir proje yok, fakat Enis Batur yakın tarihte olmasa da bu konunun gündeminde durduğunu ifade ediyor. Yazıda geçen kişilerle ilgili çeşitli kaynaklar var. Hayalet Oğuz ile ilgili Sezer Duru'nun yazdığı *O Pera'daki Hayalet*, Celal Yalınız ile ilgili Orhan Karaveli'nin yazdığı *Sakallı Celal*'i tavsiye edebiliriz. Ayrıca tamamı marjinallerden oluşmasa da, Aktedron Fikret, Karıncaezmez Şevki, Hippiler Kraliçesi Perihan, Zennube gibi karakterlerin hayat öykülerini okuyabileceğiniz, Ümit Bayazoğlu'nun yazdığı *Uzun, İnce Yolcular* kitabını da öneririz.
#tarih

Hayatı sırlarla dolu yazar-şair Hayalet Oğuz (1929-1975), Gürdal Duyar çizimiyle.

Gizli Çekmece/Ahmet Oktay

› Kültürel Miras'taki Diyarbakır Surları yazısında Arap, Türk, Kürt ama aslen Bizanslı demişsiniz ve bugün çeşitli yönetimlerin UNESCO Dünya Mirası Listesi başarılarından nemalanmasını eleştirmişsiniz. Aslen baktığımızda Anadolu'daki birçok tarihî eser çokkültürlülüğün ortak kalıntıları değil mi? O halde bu başarıda payı olan, esasen tarihte birçok kültürün yönetimleri diyebiliriz herhalde?
Dr. Ayşe Durusoy

› Anadolu'nun en önemli özelliği çokkatmanlılık ve çokkültürlülüktür. Dolayısıyla Anadolu yapılarında da bunu izleyebiliyoruz. O nedenle haklısınız, bu yapıları artık bu yaklaşımla değerlendirmeliyiz.
Hayri Fehmi Yılmaz

› Ahmet Kuyaş Bey, Tevfik Fikret'in bir Jöntürk olduğunu ama Devrim'e kadar İttihatçı olmadığını belirtmiş. Hatta İttihat ve Terakki'den de çabuk soğuduğunu ifade ediyor. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlenme tarzını ve örgüt prensiplerini göz önünde bulundurursak Fikret gibi toplumda yer edinmiş birisinin bu davranışı örgütte nasıl algılanmıştır merak ediyorum.
Bilal Hare

› İyi bir soru; ama kesin yanıtı yok. Gene de İttihatçıların fazla gücenmediklerini söyleyebiliriz. Zira hem kişisel dostluklar sürmüştür, hem de herkes Fikret'in aşırı huysuz ve aşırı alıngan olduğunu biliyordu.
Ahmet Kuyaş

SAKINAN GÖZE BATANLAR

› Temmuz sayımızda "Ayın Fotoğrafı"nda, Vahdettin'in huzurunda selam veren kişi dişçi Sami Günzberg olup, fotoğrafın orijinali IRCICA ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde bulunmaktadır. Yine Temmuz sayımızın 26. sayfasında "Trakya Olayları"na ait fotoğraf, Rıfat N. Bali koleksiyonuna aittir. Bizi bilgilendirerek düzelten Rıfat N. Bali'ye teşekkür ederiz.

› Ağustos sayımızın 27. sayfasındaki fotoğraf, Bahattin Öztuncay'ın *Hatırâ-i Uhuvvet Portre Fotoğraflarının Cazibesi* 1846-1950 kitabından alınmıştır.

TEVKIFHA

4 EYLÜL 1929

5 yıldızlı cezaevi

Sultanahmet Cezaevi'nin kapısında çekilen fotoğrafta, borçları nedeniyle hapis yatarken yeni İcra ve İflas Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle tahliye edilen altı mahkûm görülüyor. Yeni yasa, özel kişi ya da şirketlere olan borçları nedeniyle icralık olanların tahliyesini sağlarken, devlete borçlu olanların mahkûmiyeti devam etmiş. 1986 yılına kadar cezaevi olarak kullanılan ve çok sayıda ünlü mahkûma da evsahipliği yapan Sultanahmet Cezaevi, günümüzde Four Seasons Oteli olarak hizmet veriyor.

 CENGIZ KAHRAMAN KOLEKSIYONU

01 Eylül 1949

1943'te Van'ın Özalp ilçesinde 33 kişiyi kurşuna dizdirmekle suçlanan emekli Orgeneral Mustafa Muğlalı tutuklandı. 1950'de 20 yıl hapse mahkum edildiği karar Askeri Yargıtay tarafından bozulan Muğlalı, yeniden yargılanamadan, 11 Aralık 1951'de öldü.

02 Eylül 1633

İstanbul'un beşte birini kül eden büyük Cibali yangını çıktı. Bir kalafatçının funda yakıp gemi kalafat etmesi sırasında başlayan yangın, surlardan içeri girdi ve rüzgârın etkisiyle üç koldan şehre yayıldı. Yangın 30 saat sonra söndürülebildi.

03 Eylül 1939

İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti. Savaş ilanının sebebi, Almanların iki gün önce Polonya'yı işgal etmesiydi. İngiltere ve Fransa'nın, işgal durumunda Polonya'ya yardım etmelerini gerektiren anlaşmalar bulunuyordu.

04 Eylül 1970

Şili'deki devlet başkanlığı seçimlerinde Unidad Popular'ın (Halk Birliği) sosyalist adayı Salvador Allende yüzde 36.3 oyla birinci oldu. Kasım ayında başkanlık koltuğuna oturan Allende, 1973'teki CIA destekli faşist darbe sırasında hayatını kaybetti.

05 Eylül 1972

Münih'te düzenlenen Yaz Olimpiyatları'nda Filistinli Kara Eylül adlı silahlı örgütün üyeleri İsrailli sporcu ve antrenörleri rehin aldı. Polisin müdahalesiyle çatışma çıktı. Olayın bilançosu ağır oldu, 11 İsrailli, bir polis ve beş eylemci öldü.

08 Eylül 1779

Padişah IV. Mustafa doğdu. 1807'de Kabakçı Mustafa Ayaklanması'nda çıktığı tahttan 1808'de Alemdar Mustafa Paşa'nın saray baskınıyla indirilen IV. Mustafa'nın 14 aylık saltanatı süresince büyük sıkıntılar yaşandı.

09 Eylül 1932

Rumelihisarı-Kandilli arasında yapılan İstanbul Boğazı'nı Geçme Müsabakası'na ikisi kadın 13 kişi katıldı. Beylerbeyli Salim birinci, Beykozlu Cihat ikinci, yine Beykozlu Talat üçüncü oldu. Kadın yarışmacılardan Eva Alter yarışı beşinci tamamladı.

13 Eylül 1925

Şeyh Sait isyanına yol açtıkları gerekçesiyle Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan gazeteciler, Mustafa Kemal'in girişimiyle beraat etti. Beraat eden gazeteciler, bir süre önce Mustafa Kemal'den af dileyen bir telgraf çekmişlerdi.

14 Eylül 1829

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Edirne Antlaşması imzalandı. Antlaşmadan önce Ruslar batıda Edirne, doğuda Erzurum'a kadar ilerlemişti. Osmanlı Devleti açısından ağır maddeler içeren antlaşmayla Yunanistan'ın bağımsızlığına giden yol açıldı.

15 Eylül 1916

İlk tank İngiliz yüzbaşı H.W. Mortimore tarafından Fransa'daki Somme Muharebesi sırasında kullanıldı. II. Dünya Savaşı'na kadar piyade birliklerine destek olan tankları ana silah olarak ilk kullanan ülke ise Nazi Almanyası oldu.

18 Eylül 1932

Sonradan Çocuk Esirgeme Kurumu'na dönüşecek olan Himaye-i Etfal Ceamiyeti yararına düzenlenen yağlı güreş turnuvası Taksim Stadı'nda yapıldı. Turnuvaya Türkiye'nin birçok bölgesinden güreşçi katıldı.

19 Eylül 1893

Dünyada ilk kez Yeni Zelanda'da kadınlara oy kullanma hakkı verildi. Kadınlar 1893 Kasım ayındaki seçimlerde oy kullandı. Yeni Zelanda'dan sonra kadınlara seçme hakkı tanıyan üç ülke Avustralya (1902), Finlandiya (1906) ve Norveç'tir (1913).

20 Eylül 1988

Milli halterci Naim Süleymanoğlu, Seul Olimpiyatları'nda altı dünya, dokuz olimpiyat rekoru kırdı. 1986'da Bulgaristan'dan iltica eden Süleymanoğlu'nun olimpiyatlarda Türkiye adına yarışabilmesi için, Bulgaristan hükümetine 1 milyon dolar ödenmişti.

21 Eylül 1962

Ankara'da kadınlar son zamanlarda artan kadın ve kız kaçırma olaylarını protesto için bir yürüyüş düzenledi. Yetkilileri önlem almaya çağıran kadınların taşıdığı dövizlerden birinde "Başkaları ayla biz ayılarla uğraşıyoruz" yazıyordu.

25 Eylül 1960

27 Mayıs darbesinde tutuklanan ve idam istemiyle yargılanan eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Yassıada'da intihar girişiminde bulundu. Nöbetçi subay tarafından kurtarılan Bayar, kemeriyle intihar etmek istemişti.

Bayar bel kemeriyle intihara teşebbüs etti

Düşük Cumhurbaşkanı banyo odasında intihar ederken hırıltıları duyan muhafız subayı tarafından kurtarıldı

Bayar doktorlara: «Vazifenizi yaptınız ve beni kurtardınız. Teşekkür

26 Eylül 1364

Meriç kıyısındaki Sırpsındığı Savaşı'nda, Hacı İlbey komutasındaki Osmanlı öncü birlikleri, Macar, Sırp, Bulgar ve Eflak kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. Bu zafer sonrası Osmanlı kuvvetleri, Balkanlar'daki konumunu sağlamlaştırdı.

27 Eylül 1966

Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, özel sektörü "sermaye düşmanı solcular"la mücadele etmeye çağırdı. Süleyman Demirel'e yakınlığıyla bilinen Turgut, "Sizin olanın sizde kalması ve torunlarınıza kalabilmesi için solcularla savaşmak zorundasınız" dedi.

28 Eylül 1975

Hakkâri'nin Beytüşşebap ilçesinde (bugün Şırnak'a bağlı) Jirki aşireti mensuplarıyla jandarma çatıştı, aşiret lideri Ahmet Adıyaman ve altı er öldü. Olaylar, bir arazi anlaşmazlığı ve Adıyaman'ın asker kaçağı olduğunun ihbar edilmesiyle başladı.

HAZIRLAYAN: **ONAT S. DOĞAN**

06 Eylül 1975

Diyarbakır'ın Lice ilçesinde 23 saniye süren 6.6 büyüklüğündeki depremde 2385 kişi öldü, binlerce kişi yaralandı. Ölü sayısının artmasında, özellikle köylerdeki evlerin kerpiçten yapılmış olması etkili oldu.

07 Eylül 1923

Dizgicilerin grevi nedeniyle *İkdam*, *Akşam*, *İleri*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tevhid-i Efkâr*, *Tanin*, *Vatan* ve *Vakit* gazetelerinin ortaklaşa yayımladıkları *Müşterek Gazete* çıkmaya başladı. Bu gazete 21 Eylül'e kadar yayımlandı.

10 Eylül 1956

25'incisi düzenlenen Milletlerarası Antialkolizm Kongresi İstanbul'da başladı. 34 ülkeden 250 delegenin katıldığı, beş gün sürecek kongrede Türkiye'yi Yeşilay Cemiyeti temsil etti. PTT, kongreyle ilgili bir hatıra pulu bastırdı.

11 Eylül 1986

12 Eylül darbesinde kapatılan Adalet Partisi'nin lideri Süleyman Demirel, 1980 sonrası ilk kez Samsun'un Bafra ilçesinde bir mitinge katıldı. Bafralılar Demirel'i "Affet bizi" ve "Kurtar bizi baba" pankartlarıyla karşıladı.

12 Eylül 1931

Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği yarışmada Ses Kraliçesi seçilen Hüdadat Şakir'in, Başbakan İsmet İnönü'nün Yunanistan gezisi sırasında Atina'da bir konser vereceği açıklandı. Hüdadat Şakir'in bir yıl önceki Paris konseri de büyük ilgi görmüştü.

Ses kraliçesi Atinaya gidiyor

Ses Kraliçesi Hüdadat Şakir H. Tamburi Refik B. ve diğer bazı musikişinaslarımızla beraber bir konser vermek üzere Atinaya gidecektir. Mümtaz musiki üstatlarından

16 Eylül 1890

II. Abdülhamid'in iki ülke arasındaki dostluğu geliştirmek için Japonya'ya gönderdiği ve Temmuz 1889'da İstanbul'dan ayrılan Ertuğrul Fırkateyni, dönüş yolunda tayfuna yakalanarak battı. Kazada 527 denizci öldü, yalnızca 69 kişi kurtulabildi.

17 Eylül 1967

Kayserispor ile Sivasspor arasında Kayseri'de 21 bin seyirci önünde oynanan 2. Futbol Ligi maçı sırasında çıkan kavga ve izdiham yüzünden 40 kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı. Sivas'ta da Kayserili esnafın dükkânları ve evleri saldırıya uğradı.

22 Eylül 1967

Harb İş Sendikası, İncirlik Üssü'nde başlayan ve kademeli olarak tüm Amerikan üslerine yayılacak greve 39 ABD şirketinde çalışan 4 bin üyelerinin katılacağını açıkladı. Grev, Amerikalıların baskısıyla hükümet tarafından 26 Eylül'de ertelendi.

23 Eylül 1946

Palamut akınının yaşandığı İstanbul'da balıkçılar buz bulamadıkları için tonlarca toriği denize döktü. Birkaç gün içinde yüzbinlerce balık denize dökülürken, balıkçılar buz fabrikası yetkililerini suçladı.

24 Eylül 1725

İrlandalı ünlü işadamı Arthur Guinness doğdu. 34 yaşındayken, cebinde kendisine miras kalan 100 sterlinle Dublin'e gelen Guinness, ileride dünyanın en büyük bira fabrikalarından birine dönüşecek olan Guinness Bira Fabrikası'nı kurmuştur.

29 Eylül 1547

Don Kişot'un yazarı Miguel de Cervantes doğdu. Cervantes, 1571'de İnebahtı'da Osmanlı donanmasına karşı savaşırken sol elini kaybetmişti. 1616'da ölen yazar ve eşinin mezarı 2015'in Mart ayında Madrid'deki Trinitarian Manastırı'nda bulundu.

Getty Images

Cengiz Kahraman arşivi

30 Eylül 1930

Türk havacılık tarihinin önemli isimlerinden, "sivil tayyareci" Vecihi Bey (Hürkuş), kendi yaptığı uçakla Göztepe'den Yeşilköy'e uçtu. Vecihi Bey ilk uçağını 1923'te, savaş sırasında Yunan kuvvetlerinden ele geçirilen motorları kullanarak yapmıştı.

BAKANLIKTAN YALI SANSÜRNAMESİ

Yılanlı Yalı'dan yalanlı yalılara...

Boğaz turlarında yalılardan ve sahiplerinden bahsedilmesi yasaklandı. II. Mahmut döneminde ise, padişahın Bebek'te beğendiği bir yalıyla ilgilenmemesi için "Yılanlıdır sultanım" yalanı uydurulmuş, bugüne kadar gelen Yılanlı Yalı ismi böyle doğmuştu.

İstanbul'un en sevilen tarihî, turistik alanlarından biridir Boğaziçi. Hergün onlarca tekne ile yerli ve yabancı ziyaretçiler iki kıtanın arasındaki bu muhteşem deniz yolunda ilerler. Kıyılarda, yamaç ve tepelerdeki kaleler, camiler, saraylar, yalılar izlenir, rehberler yapılar hakkında kısa bilgiler verir. Boğaz'ın geçmişi, gelenekleri, iz bırakmış çarpıcı kişilikleri anlatılır.

En çok ilgi çeken konulardan biri de yalılar ve onların eski-yeni sahipleridir. Onların çarpıcı hayatı, aşkları, tuhaflıkları, aşırılıkları, yolsuzlukları, devlet adamlarının, edebiyatçıların her türden anıları konuşulur. Bol bol dedikodu yapılır. Öyle saklanılan, kimsenin görmeyeceği bir yapı değildir yalılar. Önünden dünyanın en işlek deniz yollarından biri geçer. Yalı sahibi olmak böyle bir şeydir. Sahiplerine nefis bir manzaraya karşı yaşama yanında, zenginliği ve gücü herkese sergileme imkânı da verir. Hele tarihî bir yapı ise, geçmişten günümüze yaşanan fırtınalı hayatın izleri de yeni sahibinin ismi ile birlikte sergilenir.

Yalı deyip geçmeyin. Osmanlı tarihinin Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, Kuzey Afrika'ya kadar her bölgesi ile ilgili birçok ilginç olayı bu yapılarda geçmiş ya da kahramanları bu yapılarda vakit geçirmiştir. Bu nedenle yalılar siyasetin hep içindedir.

Örneğin Osmanlı Devleti'nin darphanesinden sorumlu olan Düzyanların bazı fertleri yolsuzluktan suçlu bulunmuş, yalılarının pencerelerine asılarak cezalandırılmıştı. Yalının sonraki sahipleri Mısır'ın yöneticileri olan hidivlerin soyundan gelen Sait Halim Paşa idi. Orada yönetime gelme şansını kaybeden paşa, Osmanlı sadrazamı olmayı başarmış hatta Osmanlı Devleti'ni 1. Dünya Savaşı'na sokan Alman gemilerinin kabulüne de bir görüşe göre bu yalıda izin verilmişti. Birçok el değiştiren yalı, Turgut Özal zamanında çok kullanılmış, Tansu Çiller'in başbakanlığı sırasında ise garip bir yangın ile kısmen harap olmuştu.

Neredeyse her yalı benzer şekilde büyük küçük hadiselerin, skandalların kahramanıdır. Bu muhteşem deniz yolunda gezenlere de bu hikâyeler anlatılır. Yalıların bugünkü sahipleri de önemlidir. Olağanüstü rakamlarla alınıp satılan yalıların her

Bakanlığın ilgili kurumlara ve firmalara gönderdiği 4 Ağustos 2015 tarihli yazı.

05/08 2015 9:21 AM FAX +02122929919 IST. LIMAN BSK 0001/0002

T.C.
ULAŞTIRMA, DENİZCİLİK VE HABERLEŞME BAKANLIĞI
İSTANBUL LİMAN BAŞKANLIĞI

04.08.2015

Sayı :58799809-622.03/E.8377
Konu :Bilgilendirme ve Uyarı

AVRASYA DENİZ TAŞIMACILIĞI TURİZM HİZMETLERİ İNŞAAT SAN. VE TİC. A.Ş.NE

İstanbul Boğazında yolcu gemileri ile yapılan günübirlik turlar esnasında yolcuların bilgilendirilmesi maksadıyla bir çok özel ve/veya kamuya ait yerler hakkında tanıtıcı bilgiler, gemi ile yolculuk eden kişilere anons edilmektedir. Özel mülkiyete ait olan taşınmazlarla ilgili olarak yapılan bu tür tanıtıcı anosların yapılmamasına dair talepler Başkanlığımıza intikal etmektedir.

Gemilerle yapılan boğaz turları ve gezilerde; sosyal/toplumsal amaçlı olmayan ve özel mülkiyete ait taşınmazlara ait bilgilerin kesinlikle anons edilmemesi, özel mülkiyete ait taşınmazın sahipleri hakkında kurumsal veya kişisel isimlerin/ünvanların belirtilmemesi gerekmektedir.

Bu konuda; rehberlerin, ilgililerin, gemi görevlilerinin ve gemi kaptanlarının yazılı olarak uyarılması hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini önemle rica ederim.

e-imzalıdır
Muhammet ERDOĞAN

durumu haberdir ve meraklıları bunları takip eder. Yalıların fiyatları çoğu zaman eski sahipleri ya da alıcıları tarafından gazetelere bildirilir. Yalıyı bir servet ödeyerek satın almak da, kimi zaman "duyurulması gereken" bir konudur ve sahibine ciddi "saygınlık" sağlar.

Sık sık gazetelerde televizyonlarda buralardaki "mütevazı hayatlar"ını sergileyen bazı yalı sakinleri, zaman zaman da bu ilgiden duydukları rahatsızlığı dile getirir. Bu rahatsızlık da kimi zaman gündeme gelmenin bir yolu olur. Ancak son günlerde İstanbul Liman Başkanlığı'na yapıldığı iddia edilen şikâyetler sonucunda, devlet daireleri ve şahıslara ait yalılar hakkında konuşulması, Bakanlık kararıyla resmen yasaklandı!

Evet, şaka değil. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın, Boğaz'da turistik gezi hizmeti veren firmalara, seyahat acentalarına ve turist rehberlerine gönderdiği 04 Ağustos 2015 tarihli yazıda aynen şöyle deniyor: "Gemilerle yapılan Boğaz turları ve gezilerde, sosyal/toplumsal amaçlı olmayan ve özel mülkiyete ait taşınmazlarla ilgili bilgilerin kesinlikle anons edilmemesi, özel mülkiyete ait taşınmazın sahipleri hakkında kurumsal veya kişisel isimlerin/ünvanların belirtilmemesi gerekmektedir".

Yukarıda Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi'nin Sarıyerdeki Yalısı (önünde iskele olan), aşağıda, Reza Zarrab'ın yeni restore edilen yalısı (ortadaki beyaz yalı)

Yani bundan böyle, üzerine kaçak kat çıktığı yalısının önünden geçerken, "bu yalı da Reza Zarrab"ın denemeyecek. Çok merak eden olursa, rehber ilgili kişinin yanına giderek kulağına fısıldayacak. Veya örneğin Sarıyer civarından geçerken, Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi'nin fakirhanesinden bahsedilemeyecek. Hele hele bunun 12 milyon TL'ye alındığı, tadilatın devam ettiği, tarihî eserde aslına uygun restorasyon yaptırıp yaptırmadığı gibi konular hiç açılmayacak.

Güler misin, ağlar mısın, yoksa konuyla ilgili Osmanlı dönemine ait bir hikaye mi anlatırsın? Sonuncuda karar kılalım:

Osmanlı sultanlarının Boğaz'da saltanat kayıkları ile yaptıkları gezi ve yolculuklarda onlara Bostancıbaşılar refakat ederdi. Sultan zaman zaman yalıları ve sahiplerini sorar, onlar hakkında bilgi alırdı. Bostancıbaşılar bu bilgileri verebilmek için yalı sahiplerinin isimlerini içeren defterler tutarlardı. Bostancıbaşı defterleri denen bu listelerde yalılar ve sahipleri tek tek anlatılmıştır.

Boğaz'ın en meşhur yalılarından Bebek'teki Yılanlı Yalı'nın hikâyesi de çok anlatılmıştır. Sultan II. Mahmud bir Boğaz gezisinde yalıyı işaret edip "sahibi kimdir" diye sormuş. Yanındaki Musahip Said Efendi, padişahın bu merakından çekinip, yakını olan yalı sahibini kurtarmak ve konuyu kapatmak için "aman sultanım geçelim, o yalı yılanlıdır" demiş. Sultan durumu anlamış ama bu yersiz telaşa gülüp geçmiş. Hikâye kentte yayılınca, yapının adı da Yılanlı Yalı kalmış. Bugünün rehberleri de turistleri gezdirirken bundan böyle benzer hikayeler uydurmak zorunda kalacak.

MISIR ÇARŞISI

Yaşarken restore edilen tarih

Çarşıda hem alışveriş hem de restorasyon tüm hızıyla eşzamanlı sürüyor.

Son aşamaya gelen Mısır Çarşısı restorasyonunun en önemli özelliği, çarşının geleneksel gündelik hayatı tüm canlılığıyla devam ederken yapılabilmesi.

✎ MURAT SAV

Yaklaşık 400 yıldır Yeni Cami ve Turhan Valide Sultan'ın külliye yapılarıyla aynı ortamı soluyan komşusu Mısır Çarşısı, daha çok yüzyıllar yaşamak için kendini bakıma aldı. Restorasyon çalışmaları Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetiminde iki yıldır devam etmekte.

Yaya akışının oldukça yoğun olduğu bir bölgede, bu akışa müdahale etmeden restorasyon yapmak kolay değil. Hele hele restorasyonu yapılan İstanbul'un en önemli ticaret yapılarından ve hergün binlerce kişinin uğrak yeri olan Mısır Çarşısı ise.

Çarşının çiçek ve sebze tohumları satılan bölümünde, cephe boyunca uzanan şantiyeye giriş, meydan kapısının solundan bir asansör vasıtasıyla sağlanıyor. İki katlı ofisin alt kısmı, çiçekçiler ve tohum satanlara engel olunmamak üzere açık bırakılmış. İkinci katta teknik işler ve diğer ihtiyaçlar karşılanırken, tavan kısmındaki platform ise restorasyonda kullanılan malzeme, araç ve gereç için değerlendirilmiş ve adeta bir atölyeye dönüştürülmüş. Meydana malzeme getirmek, bunları taşımak zor olduğu için tüm nakliye işleri gece yapılmakta. Çatıdaki imalatlara başlanmadan önce, üst örtüye koruyucu çatı kurulmuş.

Kurulan iskelenin ardından öncelikle çatıda bulunan ve yapıya yük getiren çimentolar alınmış, çatı kısmı, bacalar ve tonozların tümü onarılmış, kurşunla örtülmüş. Duvarların derz tamirleri yapılmış. Hatıl boşluklarına gerekli takviyeler yapılmış, duvarların güçlendirilmesine dönük olarak da enjeksiyon işlemi yapılmakta. Çarşının iç mekânında, bütün tonozların çalışmaları tamamlanmış. Şimdi sıra, tarihî veriler doğrultusunda hazırlanan kalemişi projesinin uygulanmasında. Çarşı içindeki dükkanların restorasyonu da bölüm bölüm yapılacak.

Çarşıda birbirinden tamamen ayrılmış üç alan var. En üstte bir koruyucu çatı altına alınan kubbe ve tonozları restore ediliyor. Restorasyonu tamamlanan bölümler kurşunla kaplanıyor. Bu tonozların altında da çarşı içine oluşturulan kesintisiz bir platform vasıtasıyla, kubbe ve tonozlar içeriden de onarılıyor. Tüm bunların altında da Mısır çarşısı tüm canlılığıyla yaşamaya devam ediyor.

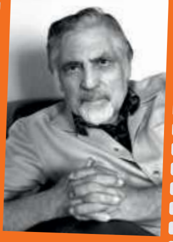
Max Fruchtermann

1900'lerin başında Mısır Çarşısı...

ADI MISIR'DAN GELİYOR

350 yıllık tarihî miras

Yeni Cami külliyesinin arastası olarak 1663-1664'de Turhan Valide Sultan tarafından inşa ettirildi. Külliye mimar Mustafa Ağa tarafından tamamlandı. Başlangıçta "Valide Çarşısı", "Yeni Çarşı" adları ile anılmış. 18. yüzyılın ortalarından itibaren içinde satılan mallar Mısır'dan geldiği için bu ülkenin ismi ile anılır olmuş. Eskiden aktar ve pamukçuların bulunduğu çarşıda dükkânlar üzerinde isimler yazmaz, yangın kulesi, makas, püskül gibi semboller bulunurdu. Zamanla sayıları çok azalan aktarlar baharatçıya dönüşmüş. Yapıda 1670'de ve 1940'da iki büyük yangın meydana gelmiş. Sonrasında onarılan çarşıdaki bezemelerin çoğu bu yangınlarda yok olmuş. "L" şeklindeki çarşıda bugün 88 dükkan var. Ayrıca dış bölümde de 18 tonoz örtülü dükkan bulunuyor.

OZAN SAĞDIÇ

1950'li yıllardan beri gazetecilik yapan ve Türkiye'nin en ünlü fotoğrafçılarından biri olan usta isim, bundan böyle her ay *#tarih*'te olacak.

FİKRET OTYAM'IN ARDINDAN

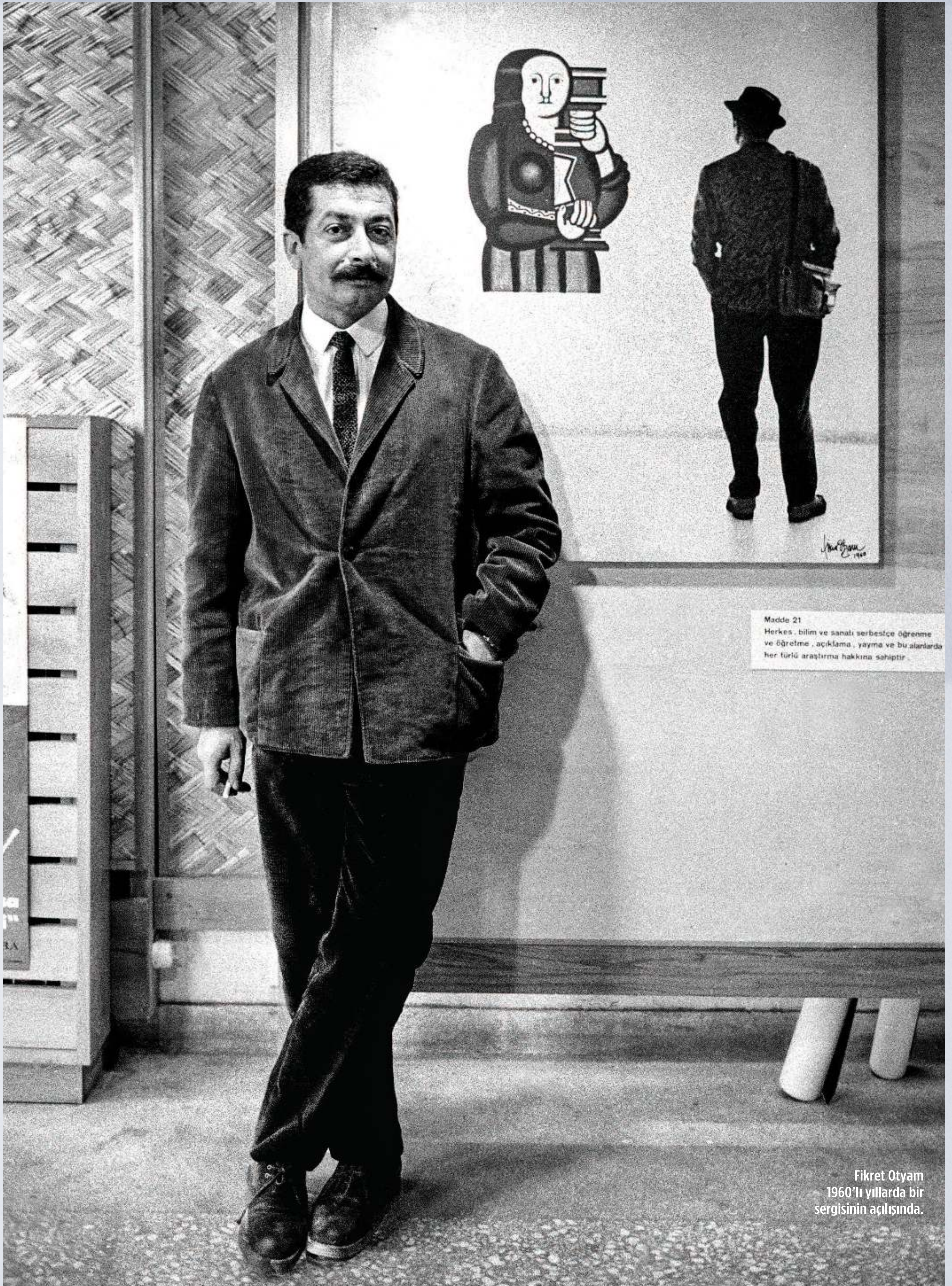
O, insanları seviyordu arkadaş!

Sevgili dostum Fikret Otyam, sanki yerinden doğrulup, "Şaka yaptım ulan, işlettim sizi" diyecekmiş gibi bir edayla bu dünyadan göçüp gitti. O günden beri kulaklarımda, sağlığında sıkça kullandığı "Ben insanları seviyorum arkadaş" cümlesi çınlayıp duruyor.

Fikret Otyam'la aramızda sekiz yaş fark vardı ama her bakımdan çağdaştık. Onun Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdiği ve *Dünya* gazetesinde işe başladığı 1953 yılında, ben Akademi ile aynı yol güzergâhındaki Kabataş Lisesi'nde son sınıfı okuyordum. 1956'da ben de tıpkı onun gibi basın dünyasına atılmış ve foto muhabiri olarak *Hayat* dergisinde çalışmaya başlamıştım. 1960'ta dergimizin Ankara bürosu açıldı ve ben gönüllü olarak Ankara'ya atandım. Büroda tek başımaydım ve istihbaratım yoktu. Bu nedenle *Cumhuriyet*'in Ankara Bürosu'nu adeta mekân edinmiştim. Başta büro şefi Ecvet Güresin olmak üzere değerli *Cumhuriyet* kadrosu beni bir kardeş gibi kabul etmişlerdi. Sait Arif Terzioğlu'nun, Dündar Arcayürek'in, Ali Abalı'nın olduğu yıllar... İşte tam o dönemde Fikret Otyam da, askerlik nedeniyle geldiği Ankara'da kalmış, deyim yerindeyse askerlikte değil ama başkentte tezkere bırakmıştı. Önce *Ulus* ve *Kudret* gazetelerinde boy gösterdi ve nihayet 1962 yılında uzun yıllar kadrosunda kaldığı ve asıl ses getiren röpor-

Otyam sohbet adamıydı, sözü baldan tatlıydı. Başından geçenleri anlatırken ağzı açık dinlerdiniz. Müthiş bir hikâye kurucusu ve anlatıcısıydı.

Fikret Otyam 1960'lı yıllarda bir sergisinin açılışında.

Otyam, "Beni usta fotoğrafçı sınıfına koyarlar. Hayır, ben fotoğraf ustası değilim, hiç heveslenmedim. Ama her zaman namuslu, yararlı, güzellikten de yoksun olmayan fotoğraflar çektim" diyordu.

tajlarının yayımlandığı *Cumhuriyet*'e girdi. Kafa dengi olduğumuz Otyam'la dostluğumuz o yıl başladı.

Otyam sanki eğitimini aldığı ressamlık işini bir kenara koymuş, kendini iyiden iyiye gazeteciliğe vermiş gibiydi. Yaptığı çarpıcı röportajlarında kullandığı edebi diline ek olarak özel sohbetlerinde de çağdaş bir masal anlatıcısı edası seziliyordu. Sık sık Doğu'ya, Güneydoğu'ya gidiyor, gerektiğinde ayağına çizmeler çekip, başına ya sekiz köşeli köylü kasketi takıyor ya da poşu sarıyor, dağ tepe, köy köy, mezra mezra dolaşıyordu. Çabuk dost olabilme, insanlarla hemen kaynaşabilme yeteneği sayesinde topluluklara ustaca nüfuz ediyordu. Ama her seferinde gittiği, gezdiği yerlerden insanın yüreğini burkan fotoğraflarla dönüyordu. Ziya Osman Saba'nın *Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi* diye bir kitabı vardır. Otyam'ın portfolyoları adeta "Mutsuz İnsanlar Fotoğrafhanesi" gibiydi. Dertli ve çaresiz insanlarımız... Susuzluktan kuruyarak çatlamış topraklar, o topraklara bile sahip olamayan topraksız köylüler, bakımsızlıktan, ilaçsızlıktan kırılan bebeler, yaşamın bütün yükünü sırtlanmış çilekeş kadınlar, devletten şefkat yerine jandarma zulmü gören garibanlar, yersiz yurtsuz göçerler, toprağın bilmem kaç kat altında ölüm tehlikesiyle burun buruna yaşam savaşı veren, güneşe hasret madenciler... Ve daha nice çilekeş insanlar, Otyam'ın yazıları ve fotoğraf kareleriyle yurdun o köşe bucağından habersiz kişilerin gözüne sokuluyordu.

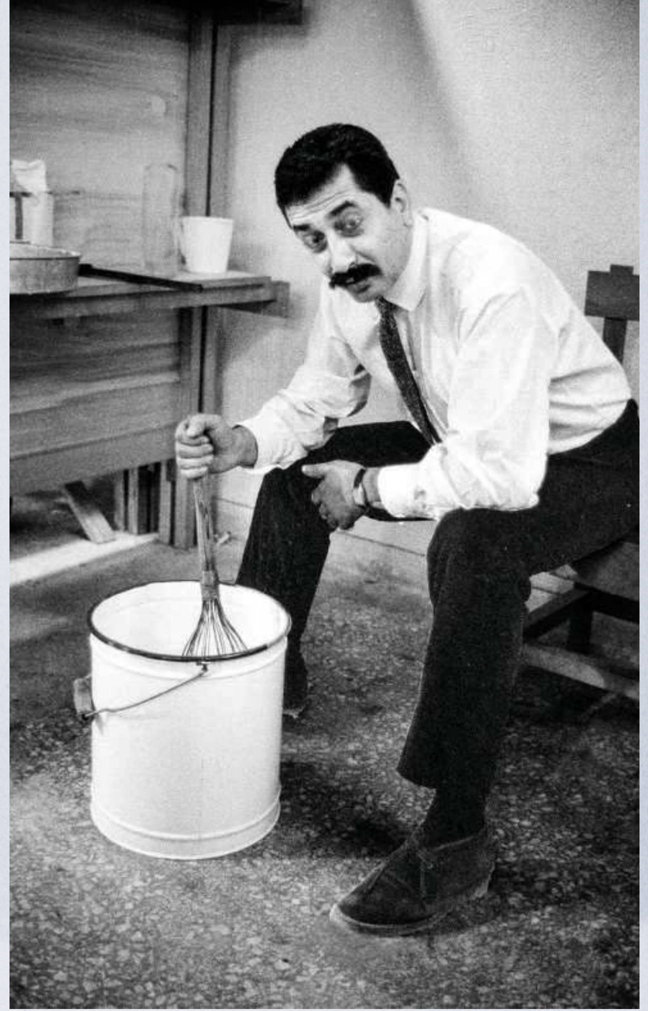
O yıllarda buna uygun bir altyapı oluşmuştu. Uzun zaman süren, "Dertlerden kurtulursun gezsen Anadolu'yu" romantizminden sonra, insanlar 1950'de Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ü ile başlayan, gezildiği zaman bırakın dertlerden kurtulmayı, dert sahibi olunacak bir kırsal kesim gerçeği ile çarpıcı bir biçimde karşı karşıya gelmişlerdi. Cumhuriyet'in önemli kültürel kalkınma projelerinden olan Köy Enstitüleri 1946'da başlayan demokratikleşme hareketinin popülizme kayan kesimi tarafından saf dışı edilmişse de, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın gibi Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar, kırsal kesim gerçeğini ortaya sermekteydi.

Otyam'ın Anadolu'yu yansıtan röportajları ses getiriyor, üstelik bunlar sadece günlük gazete sayfalarında kalmıyor, kitap haline de getiriliyordu. *Gide Gide* başlığı altındaki kitapları, yazılarını ve onların kanıtı niteliğindeki fotoğraflarını tarihsel birer belge olarak kalıcı hale getiriyordu. Bir bibliyofil olarak, kitaplığımdaki kitapları ciltlenmiş olarak görmekten hoşlanırım. Otyam'ın kitaplarını da dördü bir arada kalın ciltler halinde ciltletmiştim. Onları görünce evirdi çevirdi, yaptığımı beğendi. "İyi akıl yahu! Ben de böyle yapayım bari. Tek tek olunca herifler yürütüyor, bana kalmıyor" demişti.

Gözlemlerini aktarma yöntemi olan röportaj gazeteciliğini çok benimsemişti. "Gazetecilik aşkı yüzünden ressamlığımdan oldum" diyordu ilk söyleşilerinde. Bir seferinde, "Yanıma foto muhabiri verebilseler hiç fotoğraf da çekmezdim. Belki çekerdim ama, kendi keyfim için çekerdim, daha rahat çalışırdım. Ama gazetelerin yoksulluğu, cimriliği... Zorunluluk işte. Ben iki üç işi birden yapıyorum, fotoğrafını kendin çekeceksin, karanlık odaya girip kendin yıkayacaksın" diyordu.

Otyam sohbet adamıydı, sözü baldan tatlıydı. Başından geçenleri anlatırken ağzı açık dinlerdiniz. Müthiş bir hikâye

kurucusu ve anlatıcısıydı. Kimi kez birazcık abartıya kaçsa da... Bir keresinde, birlikte tanık olduğumuz (Aklımda kaldığına göre, Cartier Bresson'la birlikte geçirdiğimiz bir iki gün üzerine) bir olayı anlatıyordu. Anlattıkları gördüklerimden farklılaşmaya başlayınca, "Yahu reis, o iş pek öyle olmamıştı" diye lâfa karışacak oldum. Otyam, "Oldu, oldu. Sen uyumuşsun oğlum, görememişsin" dedi bana. Bizim gözümüzle gördüklerimize Otyam bir de gönül penceresinden bakıyor olmalıydı.

Buna karşın, Otyam'ın fotoğrafları çıplak gerçeğin abartısız, bire bir tanıklıklarıdır. Bu yüzden çok da etkin olmuşlardır. O röportajların ve asıl onlara eşlik eden fotoğrafların birer tarihi belge niteliği taşımaları bir yana, o günlerin kimi sorunlarını dile getirmesi ve etki alanına çekmeyi başardığı sorumluların harekete geçmesini sağlaması çok önemlidir. Jandarma dayağını mı yazmıştır? Üzerine gidilir. Bebeleri yaşamı tanımadan melek yapan sıtmadan, kızamıktan mı bahsetmiştir? Kökü kurutulur. Beritan aşireti gibi yersiz yurtsuz göçerleri mi konu etmiştir? Aşiret üyeleri iskân edilir. En önemlisi de, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adlı, bütün bölgeyi kaplayan devasa su projesinde Otyam'ın çektiği, Harran ovasının kuraklıktan çatlamış toprakları ile oralarda yaşayan çilekeş insanların fotoğraflarının büyük etkisi vardır.

Sanat fotoğrafçısı dostumuz İbrahim Demirel'in 1978'de yayımladığı bir Fikret Otyam albümü vardır. Bakın o albümün önsözünde ne diyor Otyam: "Beni usta fotoğrafçı sınıfına koyarlar. Hayır, ben fotoğraf ustası değilim, hiç heveslenmedim. Ama her zaman namuslu, yararlı, güzellikten de yoksun olmayan fotoğraflar çektim. Objektifimi nereye çevireceğimi bildiğim için geri bırakılmış bu ülkede, halk bana bu nedenle usta gözüyle bakmayı yeğledi. Yine de onları utandırmadım, utandırmaktan kaçındım. Ustalığı tüm uğraşlarını buna, yani fotoğrafçılığa adayanlara bırakmak doğrudur".

Otyam, bir bakıma demek istiyordu ki, "Benim için fotoğraf çekiminde öncelik gerçeği yakalamak ve onu izleyiciye saflığını bozmadan yansıtmaktır. Estetik ikinci plandadır, o zaten konunun bir parçası olarak kendiliğinden ortaya ▶

Soldaki fotoğrafta bir festival sırasında şerbet alırken görülen Otyam, sağdaki fotoğrafta ise bir sergisinde konuklara ikram edilecek ayranı kendi elleriyle hazırlıyor.

çıkar". Öyle ya, jandarma köylüyü tekmelerken kameranızı tetiklediğiniz anda estetiği nasıl düşüneceksiniz ya da zifiri karanlıkta kibrit çakarak netleyebildiğiniz bir sefaletin fotoğrafını çekerken... Ne var ki, Otyam'ın almış olduğu resim eğitimiyle benliğine yerleşmiş olan sanatsal görüş açısı her zaman imdadına yetişmiş gibidir.

1964-65'lerde Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi'nin başında gerçekten de tam bir beyefendi olan Hamit Batu vardı. Hamit Bey, Paris, Roma ve Viyana gibi merkezlerdeki Turizm ve Enformasyon bürolarımızda Türk fotoğrafçılığının durumunu gösterir bir sergi açmayı düşünmüş. Bundan ötesini Otyam'ın bana aktardığı biçimde dile getireceğim. Batu, ilk önce "Sizin bir serginizi açalım" diye ona teklifte bulunmuş. O da, "Benden önce Ara var, Ozan var; onlar dururken benim sergim olursa ayıp olur" demiş. Bunun üzerine "üçlü sergi olsun" diye karar verilmiş. Her sergiye birimiz gidecektik. Ara Paris'i, Otyam Roma'yı seçti, bana da Viyana kaldı. Bu Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk fotoğrafçılığı adına yurt dışında yapılmış ilk kültür etkinliğiydi. Serginin afişini üçümüzün birer fotoğrafından birer detay kullanarak Orhan Peker hazırlamış, Ara'nın cami duvarındaki Allah yazılı fotoğrafını, benim namaz kılanlar fotoğrafımı, Otyam'ın da bir balıkçı fotoğrafını kullanmıştı. Allah yazısının ve namaz kılanların olduğu afiş Paris ve Roma'daki sergilerde büyükelçilik çevrelerinin "çok dinsel motifli" eleştirisine uğramıştı. Bu nedenle Viyana sergisinin afişini ben ele aldım, bütünlüğüne zarar vermeyecek

Fotoğraflar: **FİKRET OTYAM**

Fikret Otyam sık sık Doğu'ya, Güneydoğu'ya gidiyor, köy köy mezra mezra dolaşıyordu. Her seferinde gittiği, gezdiği yerlerden insanın yüreğini burkan, gerçeğin abartısız bire bir tanıklığı olan müthiş fotoğraflarla dönüyordu.

şekilde Ara'nın Allah yazılı fotoğrafını bir mavnadan öbürüne atlayan gemici fotoğrafıyla, benim namaz kılanlar fotoğrafımı da tribünlerdeki seyirci kalabalığı fotoğrafımla değiştirdim. Böylece bakanlığı töhmet altında kalmaktan kurtarmış olmuştuk! Bu sergi Avrupa ülkelerinde çok olumlu bir şekilde yankılanmıştı.

Sözü yeniden Otyam'a getirecek olursak, onun röportaj fotoğraflarındaki amacı kuru kuruya bir sefalet edebiyatı yapmak ve bunu sömürmek değildi. Dünyadan habersiz halkı bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve yönetici kesimini çare bulmaya sevk etmekti. Acelesi vardı. Bir bakıma kaçmaktan kovalamaya vakti yoktu. O zaman internet icat edilmediğinden bayramda seyranda tebrikleşmeler henüz kartlarla yapılıyordu. Rağbet görünce Otyam'ın çarpıcı fotoğrafları, posterlerde ve tebrik kartlarında da boy göstermeye başladı. Tabii günün modasına uygun olarak Ahmed Arif'in ya da Nazım'ın dizeleriyle birlikte.

Fikret Otyam, kendisi de farkında olmadan 1960'larda ve 70'lerde yetişen çoğu amatör bir kesim fotoğrafçı tarafından idol olarak görüldü. Biraz bilinçsizce, gerçekçi fotoğraf sanatının sadece sefalete yönelmekle elde edilebileceği kanısı yaygınlaştı. Hatta ülkemize özgü "sümüklü çocuk fotoğrafı" deyimi de buradan çıkmıştır; fotoğraf sanatındaki ucuz sefalet edebiyatını, slogancı görüşü anlatmak için kullanılır. Bir karikatür görmüştüm, boynunda fotoğraf makinası asılı biri, "Makine aldım, bir aylık kurs da gördüm. Hadi bana sümüklü bir çocuk gösterin" diyordu. Ama Fikret Otyam'ın fotoğraflarının bunlarla hiçbir ilgisi yoktur. Onun fotoğrafları, çilenin içine giren, çileyi yaşayan, gerçekleri görmeyen gözlerin önüne seren bir dünya görüşüne dayanır.

Yazdığı kitap serisinin adı gibi, "gide gide" ömür tüketen, hayatı bunca seven ve 89 yıl boyunca tadına vara vara yaşamaya çalışan bir can bu dünyadan göçüp gitti. Kaderin son şutunu kurtaramadan... Sanki yerinden doğrulup, "Şaka yaptım ulan, işlettim sizi" diyecekmiş gibi bir hâl ile...

Göçüp gittiğinden beri, kulaklarımda hep sıkça kullandığı "Ben insanları seviyorum arkadaş" tümcesi çınlayıp duruyor. ■

İnsanlık durumundan,

SUNUŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ilk kez dünyada mülteci sayısı 40 milyonu geçti. 1945 yılında da buna yakın sayıda mülteci Avrupa'nın dört bir yanında aç, sefil dolanıp duruyordu. Şimdi, en kalabalık kafileler, savaşlar ve katliamların paramparça ettiği Ortadoğu ülkelerinden dünyaya dağılıyorlar. İlk durakları komşu ülkeler, yolları da çoğu zaman Akdeniz oluyor, ama hiçbir yolu denemekten vazgeçmiyorlar. Savaş nedeniyle yaşanan zorunlu göçlerin başlangıç noktası tabii ki İkinci Dünya Savaşı değil. Her savaş aynı zamanda bir göç nedeni ve insanlar en eski zamanlarından beri savaşıyorlar. Bu dosyada, günümüzde artık hemen her ülkede günlük gerçekliğin huzursuz edici bir parçası olan zorunlu göç sorununu ele alıyor, tarih boyunca yaşanan büyük sürgünlerin oradan oraya savurduğu insanların ayak izlerinden yürüyoruz...

M. TANJU AKAD

Her savaş insanları öldürmekle kalmaz, aynı zamanda birçoğunu yerinden yurdundan eder. Çoğu zaman, bunları savaş istatistiklerinde de göremeyiz. Nispeten az bir kısmı ne yapıp edip eski yurtlarına dönerler ama, çoğu için hayat artık sonu gelmeyen bir sürgün acısı üzerine yeniden kurulur. Bizim neslimiz yetmiş yıldır mülteci kamplarında sürgün üzerine sürgün, katliam üzerine katliam yaşayan Filistinlileri, Bulgaristan'dan göçe zorlanan halkımızın Sirkeci garında trenden inişini, sonra da sınırlarımızdan içeri giren, sokaklarımızı, parklarımızı dolduran Irak ve Suriyelileri izleyerek yaşlandı. Bu acı olaylar çok göz önünde olduğu için dikkati çekti.

Halbuki ülkemizde her iki aileden en az birisinde Balkanlar'dan, Kırım'dan, Kafkaslar'dan veya daha uzak yerlerden gelen "muhacirler" vardır. Kimileri bunu unutmayı ve geçmişe gömmeyi tercih ederken, kimileri için de kuşaktan kuşağa geçen bir travma vardır. Atalarımız, Filistinlilerden çok daha büyük katliamlara uğradıktan sonra göçe zorlandılar.

Savaş sürgünlerinin bir kısmı, yeni bölgeleri işgal

insanlık dramına...

eden galipler tarafından kovulur. Eski sakinler artık yüzyıllardır yaşadıkları bölgelerin istenmeyen kişileridir. Devletler onları gönderip kendi uluslarından bir nüfus yaratacaklardır. Zorunlu göçlerin altında yatan temel mesele budur. Gönderilenlerin yerine yerleştirilenler de bir nevi sürgündür ve bir süre sonra tekrar sürülme ihtimalleri büyüktür.

Örneğin, 2. Dünya Savaşı'nda Baltık ülkelerine yerleştirilen Rusların bir kısmı, SSCB yıkılınca yeni yurtlarında baskıya uğramaya başlamış, tekrar eski yurtlarında kendilerine yer aramak zorunda kalmıştır. Ama aradan üç nesil geçmiş, eskiyle hiçbir bağlantı kalmamış, eski yurt da artık onlar için yabancı bir yer olmuştur. Böylelikle yeni bir süreç başlar.

Zorunlu göç için başka nedenler de vardır. Örneğin iç savaşlarda kaybeden taraf, katliam korkusuyla ülkeden giderken, bu göç galipler tarafından teşvik edilir. Muhaliflerinden kurtuluyorlardır. Farklı dinden, mezhepten, inançtan olanların tasfiyesi için göçe zorlananlar da vardır. Güneyimizden, en profesyonel şekilde elektronik medyaya servis edilen videolu vahşet ▶

görüntüleri son tahlilde buna hizmet etmektedir: "Bakın, istediğiniz kadar nefret edin ama mutlaka korkun." Örnekler zaten kendilerini açıklayacaktır, ancak zorunlu göçün yeni bir şey olmadığını, tarihin çok eski dönemlerinden beri varolduğu görülür.

Uzak geçmişteki zoraki göçler arasında en çok bilinenler Mezopotamya ve Bereketli Hilal çevresinde meydana gelmiştir. İran'da Kambiz ve Darius döneminde kaydedilmiş olaylar vardır ama en çok üzerinde durulan, çok daha sonra 542 yılında Sasani kralı I. Hüsrev zamanında 292 bin kişinin, büyük bir merkez haline getirilen Ctepiphon kentine sürülmesidir. Tabii bu kadar kesin bir rakam pek de inandırıcı değildir, çünkü hem o kadar büyük bir nüfusun beslenmesi o dönemde olanaksız gibidir, hem de o kadar hassas kayıt 20. yüzyılın olaylarında bile yoktur. Ama en azından böyle olayların olduğunu gösterir.

Tarihte, efsaneyle karışık büyük sürgünler arasında Yahudiler ile ilgili olanlar daha çok bilinir. Tevrat'ta geçen Mısır sürgünüyle ilgili hikayelerin doğrulanması olanaksızdır ama, Babil sürgünü ile Romalılar dönemindeki olaylar bu ulusun tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Son büyük Babil kralı Nabukadnezzar Yakın Doğuyu hakimiyeti altında birleştirmişti. Yahudilerin isyanı karşısında MÖ 605'te başlayan savaş ve kuşatmalardan sonra MÖ 587 yılında Kudüs'ü alarak yıktı. Bu dönemde (güvenilirliği kuşkulu rakamlara göre) 200 bin kadar Yahudi dalgalar halinde Babil'e sürüldü. Bunların Nabukadnezzar'ın başkentini güzelleştirmek üzere Babil'in Asma Bahçeleri'nde çalıştırıldıkları rivayet edilir.

Yahudilerin sonraki sürgünleri 19 yılında Tiberius ile başlayıp 135 yılında Hadrianus'a kadar devam etmiş, aradaki Roma imparatorlarının hepsi bu uygulamayı az veya çok sürdürmüştür. Bunun sonucunda Yahudiler imparatorluğun ve Avrupa'nın her tarafına dağıldılar. Çok sonraları Hıristiyanlar İspanya'yı fethettikleri zaman buradan Akdeniz'in dört köşesine göç ettiler, çoğu İtalya ve Mısır'a gitti, bir kısmı da Osmanlı ülkesine geldi.

Tarihin eski dönemlerinde büyük güç haline gelenler, fethettikleri yerlerden üretici ve özellikle de sanatçı ve zanaatçıları kendi ülkelerine zorla getirirlerdi. Bunlara çoğu zaman iyi davranılır, üretken olmaları için ev ve iş verilir ancak ayrılmalarına müsaade edilmezdi.

Uzak tarihteki olaylar önemlidir, çünkü dünyadaki kültür alışverişini hızlandırmışlar ve tarihe yön veren bazı dinamikleri oluşturmuşlardır. Örneğin İstanbul'un fethi sonrasına İtalya'ya göç eden bilgili kişilerin ve sanatçıların Rönesans'a katkısı olduğu düşünülür. Bir başka örnek de Timur'un Anadolu'dan çekilirken bir grup Türkmen'i yanında götürmesidir. Bunları Erdebil şeyhlerinin yanında bırakmış, onlar da bunları yetiştirdikten sonra Şii Safavi yayılmacılığının öncüleri olarak kırmızı börklü (kızıl başlı) dervişler olarak Anadolu'ya göndermiş, böylece günümüze kadar uzanan, acı olaylarla örülü uzun bir süreç başlamıştır. Bütün bu zorunlu göçlerin listesini çıkarmak bile pek zordur ama biz şimdi yakın tarihte meydana gelen olaylara bakalım. ■

Önce majestelerinin işbirlikçileri, sonra Kızılderililer

Amerika'daki 13 İngiliz kolonisinin mücadelesi 1773 yılındaki "Boston Çay Partisi"nden dokuz yıl sonra, 1782 yılında bağımsızlığın kabul ettirilmesiyle sonuçlandı. O dönemde bu kolonilerin toplam beyaz nüfusu 2.5 milyon olup, bunların beşte biri İngiltere'yi desteklemişti. Bu anlamda Bağımsızlık Savaşı, daha sonraki benzerlerinin hepsinde görüleceği gibi, aynı zamanda bir iç savaştı. Bağımsızlık taraftarları savaşı kazanınca "Loyalist" adı verilen İngiltere yanlıları için hayatın kolay olmayacağı belliydi. Nitekim yüz bin kişi derhal ülkeden kovuldu. Bir kısmı İngiltere'ye döndü ki, bunlar genellikle daha zengin olup parasını kurtarabilen bir kesimdi. Çoğunun bütün varlıkları gasp edildi. Sayıca az olan bir kesim Karayipler'deki İngiliz kolonilerine, çoğunluk ise Kanada'ya gitmeyi tercih etti. O zamanlar nüfusu çok az olan Kanada, bu insanları memnuniyetle kabul etti ve onlar da ülkenin gelişmesinde ciddi katkıda bulundular. Geride kalan "Loyalist"lerin üzerine fazla gidilmedi ve onlar da zamanla bu geçmişlerini unutturarak bir daha gerginlik oluşturmadılar. Bu sürgünde da yağma dürtüsü önemli bir yere sahiptir.

Yağma ABD tarihinde daha sonra da büyük bir rol oynayacak, Kızılderililere önce rezervasyonlar tahsis edilecek, sonra bunlar da bin bir hile veya zorla ellerinden alınacak ve yerli halkın büyük bölümü sürgün yollarında öldürülecekti ki, Cherokee halkının sürgün yollarında imha olması bunun en bilinen örneklerindendir. Georgia ve Tennesse'den Teksas'a kadar uzanan topraklarda yaşayan bu halka tahsis edilen geniş alanların sonradan tekrar yağmalanması gündeme geldi. 1836 ile 1839 yılları arasında Oklohama'ya sürülürken binlercesi yollarda açlık ve hastalıktan öldü.

ABD'den söz ederken, bu ülkenin İç Savaş'ında da yüz binlerce kişinin ilerleyen orduların önünden kaçarak savaş mültecisi durumuna düşmüş olduklarını kaydedelim.

Loyalistlerin gelişi

Henry Sandham imzalı tablo Birleşik Krallık Loyalistlerinin New Brunswick'e varışlarını romantik bir biçimde gösteriyor. Takriben 1783 yılı.

Yanaluklar, Almanya'dan göçen bir Slav ailesi

POLONYA İŞGALLERİ

Hitler'den önce Yahudi düşmanlığı

Almanya'da Leh ve Yahudi düşmanlığının Hitler zamanında meydana gelen bir olay olduğu düşünülür. İşin aslı öyle değildir. Badem bıyıklı onbaşı diktatör olmadan yüz elli yıl önce, Prusya Kralı Büyük Friederich ülkesini büyütmek üzere Orta Avrupa'da çoktan seferlere başlamıştı. İlk olarak doğuya yönelmiş, nitekim 1772 yılında Avusturya ve Rusya ile birlikte Polonya'nın ilk paylaşımı gerçekleşmiştir. Bunu 1793-95 yıllarındaki paylaşımlar izleyecektir ama 1815, 1832, 1846 ve 1939'da başka paylaşımlarda vardır. Friederich 300 bin Almanı Polonya topraklarına yerleştirmiş, 1830 ve 1848 ihtilalleri yeni göç dalgaları yaratmıştır. 1885 yılında Prusya İskan Komisyonu merkezi bütçeden parayla toprak alıp Alman kolonicilere dağıtmaya başladı. Komisyonun zorla satın alma yetkisi vardı ve faaliyetleri 1908'e kadar devam etti. Komisyon 150 bin Almanı daha Polonya arazilerine yerleştirirken, itiraz hakkı olmayan Polonyalıların 500 bini son derece düşük ücretlerle mülteci işçi haline geldi. 200 bin Polonyalı Alman bölgelerinde, daha fazlası da Rus egemenliği altındaki yerlerde çalışıyordu. O dönemde daha çok tarım arazilerine göz dikildiği için, kentlerdeki Yahudiler nispeten daha az baskıya maruz kalmıştı.

AVRUPA'DAKİ TÜRK VARLIĞI YOK EDİLİYOR

Balkan göçü: Ya öl ya git

Orta Avrupa'ya yerleşen Türklerin geri dönüşü 1683'teki ikinci Viyana bozgunuyla başladı. Ordunun bakiyesi zorlukla Belgrad kalesine çekilirken, yollarda daha sonra iki yüz elli yıl boyunca tekrarlanacak acıklı göçmen manzaraları göze çarpmaya başladı. Gerçi Osmanlılar bir kez daha toparlanıp Pasarofça ile dengeyi sağladı ama Kırım'ın yitirildiği 1768-74 savaşından itibaren işler hep yokuş aşağı gidecekti. Sırp isyanını takiben, 1821 yılında başlayan Mora isyanında çok kısa sürede 35 bin Türkün öldürülmesi Balkan Hıristiyanları için model olacak, yüz yıl içerisinde öldürülenlerin sayısı bir milyonu geçecektir. En yoğun katliamlardan birisi 1877-78 savaşında yaşandı ve Rus ordusunun Bulgar çeteleriyle birlikte 300 bin Türkü katletmesi üzerine

Dönüşü olmayan göç
Evleri yakılıp yıkılan, hayvanlarına el konan Müslüman ahali Anadolu'ya doğru göç yolunda. Ayaklar çıplak, çocuklar ve kurtarılan eşyalar sırtlanmış. Bir daha hiç dönemeyecekleri yurtlarını terkediyorlar.

bir milyona yakın Türk göç etmek zorunda kaldı.

Nüfus ve göçler konusunda en kapsamlı araştırmaları yapan Prof. Kemal Karpat 1783 ile 1914 arasında Osmanlı topraklarına 7 milyon 425 bin kişinin göç ettiğini ortaya koymaktadır. Tabii bunların bir kısmı Lübnan, Ürdün ve Filistin'e, ayrıca Mekke, Medine ve Bingazi'ye yerleştirildi. Bir kısmı da Tuna boyuna iskan edildi. Karpat, sadece Doğu Anadolu ile Irak ve Suriye'nin kuzeyinde 5 bin yeni köy kurulduğunu kaydetmektedir. Keza Dobruca'da kurulan Mecidiye kentinden söz eder. Yeni kurulmuş olan Meclis-i Ebniya (Osmanlı Binalar Kurulu) tarafından çizilen plana göre inşa edilen bu kent düzgün sokakları ve kamu binalarıyla dikkat çekmekteydi. 1878 yılında Berlin Antlaşmasıyla Romanya'ya terk edilirken nüfusu 15 bini bulmuştu. Bu kent günümüzde nüfusu 80 bin olan önemli bir yöresel merkezdir.

Karpat'ın rakamlarına göre Kırım ve Kuban'dan 1783-1914 yılları arasında toplam 1 milyon 800 bin kişi, Kafkasya'dan 1862 ile 1900 yılları arasında 2 milyon 625 bin kişi, Balkanlardan ise 1877-78 savaşında 800 bin, bu tarihten Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı 1914'e kadar 2 milyon 200 bin kişi göç etti. Türklerin en büyük zorunlu göçü 1912-13 Balkan Savaşları sonrasında meydana geldi. 1878 yılında Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgalinin de küçümsenmeyecek bir göç yarattığı kaydedilmelidir.

Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra da Balkan Türklerinden kalanlar ağır baskı altında göçe zorlandılar. Özellikle Bulgaristan'dan yapılan göç bazen dalgalar halini almakla birlikte, her zaman az-çok devam etti. Bütün bu göçlerin sonunda Anadolu'daki Türk ve Müslüman varlığı güçlendi. Bu kişilerin çoğu iyi yetişmiş ve meslek sahibi kişiler olduğu için ülkemize yararları büyük oldu ve Kurtuluş Savaşı'nın dinamik gücünü oluşturdular. Cumhuriyet'in ilanı da bu kesimlerin desteğiyle mümkün oldu. Osmanlıların son dönemi ile Cumhuriyet'in sosyal ve siyasi yapısında, son göçlerle gelenler ile Anadolu'ya daha önce yerleşmiş olanlar arasındaki kültür farklarının yarattığı gerilim son derece belirleyici olmuştur. Her siyasi ve düşünsel farklılığın altında bu arka plan vardır.

Tunca Örses arşivi.

1900'lerin başında Kabardey bir aile

ÇERKES SÜRGÜNÜ

Rusların Müslümanlara zulmü

Rusya yayılmacı emellerini gerçekleştirmek için zorla Ortodoks dinini kabul ettirme politikası uygulamış ve Müslümanları daima düşman görmüştür. Kiliselerin tepesine yerleştirdikleri hilale saplanmış haç sembolü, bu anlayışlarını temsil etmektedir. İdil-Ural Türkleri ve Kırımlılardan sonra Kafkasya'ya yönelen Ruslar burada Çerkesleri büyük baskı altına alarak göçe zorladılar. En büyük bölümü 1864-65 yılları arasındaki göçlerde farklı kabilelerden 1.2 ila 1.5 milyon arasında Çerkes yola çıkarılmış, bunların 400 bin'i yolda açlık ve hastalıktan ölmüştür. Ruslar, geri gelme ihtimallerine karşı önce boşalan evleri ve bahçeleri yakmış, sonra bir kısım Hıristiyan ahaliyi yerleştirmişlerdir. 1878 Savaşı sonrasında da, nüfusun artma olasılığına karşı tekrar göçe zorlananlar olmuştur. Esas olarak Osmanlı topraklarına yerleşen Çerkesler ülkede nüfus yapısının değişmesine katkıda bulunmuş, yıllar içerisinde bir kısmı başka ülkelere göç etmiştir.

ANADOLU'DAN HIRİSTİYANLARIN TASFİYESİ

Tehcir ve mübadele

Ermeni kadın ve çocuk mülteci gıda yardımı alıyorlar

Tehcir ve mübadele 1911-1922 yılları arasında süren savaşlar dizisinin sonucudur. Türkler Balkan Savaşı'na kadar şu veya bu şekilde Osmanlıcılık politikasını sürdürmüşler ancak 1913 yılında Türkçülük politikası öne çıkmıştır. Katliamdan kurtulup sürülen Türk göçmenlere karşılık, o yıl Ege Rumları göçe zorlanmaya başlanmıştır. Türklerin Makedonya'dan sürülmesi için uygulanan modelin Doğu Anadolu'da tekrarlanacağının görülmesi üzerine, İttihatçılar büyük güçlerin zoruyla 8 Şubat 1914 tarihinde imzaladıkları reform planının uygulanmasını savaş çıkıncaya kadar geciktirdiler. Tayin edilen valiler Hoff ve Westenek'in bölgeye gelmesini önlediler.

1915 Nisan ayında Ermeni tehciri, yani sürgün olayı başladı. 950 bin Ermeni Suriye'nin Deyrizor mıntıkasına sürüldü. Savaş koşullarında yarısından fazlası açlık ve hastalıktan öldü. Bunu 1922 yılında Yunan Ordusuyla birlikte çekilen Rumlar izledi. 1923 yılında yapılan bir antlaşmayla nüfus mübadelesi yapıldı. 1.5 milyon Ortodoks ile 500 bin Türk yer değiştirdi. Ne var ki antlaşmanın dil ve kökene bakmadan sadece din üzerinden yapılması Türkçe konuşan Gagavuzların ve Karamanlı Ortodoksların da zorla ve istemeden göç ettirilmesiyle sonuçlandı. Bunlar büyük sıkıntı çektikten sonra sadık Helen vatandaşı oldular. Aynı şekilde Türkiye'ye gelenler arasında Pomaklar, Arnavutlar ve diğer bazı gruplar da vardı. Kısaca, bu aslında çok kaba bir şekilde uygulanan etnik temizlikti.

Anadolu Hıristiyanlığının tasfiyesi Türkiye'yi sosyal, kültürel ve ekonomik olarak geriye götürdü. Bugün de bunun sıkıntılarını yaşıyoruz. Bu kişilerin bıraktıkları varlıklar sermaye birikimi sürecinin bir parçası oldu. Siyasi olarak da çoksesliliği azalttı. Yunanistan'a gidenler de bu ülkenin politikasında önemli rol oynadılar. Bir kısmı Venizelos'u destekledi. Orta vadede, Yunan Komünist Partisi gücünü önemli ölçüde Anadolu göçmenlerinden aldı.

Pontus Rumu mülteciler açık trenle sürgüne gönderiliyor

Getty Images

I. Dünya savaşı'nda Avusturya birlikleri Sırbistana ilerlemeden önce göç eden Sırplar

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

İki milyon mültecinin hâlâ bitmeyen çilesi

Ağustos 1914'te savaşın birkaç ayda biteceğini sanan Avrupalılar aniden kitlesel mülteci akınlarıyla karşı karşıya kaldılar. Almanya'nın Schlieffen Planı çerçevesinde tarafsız Belçika'ya saldırıp büyük kısmını işgal etmesi sonucunda (buna o dönemde "Rape of Belgium" deniliyordu) 250 bin Belçikalı İngiltere'ye götürüldü. Ayrıca bir kısmı da işgal edilen Kuzey Fransa ahalisiyle birlikte bu ülkenin güney bölgelerine gitti. Ancak bu savaşın en büyük mülteci sorunu Habsburg İmparatorluğu'nun dağılması üzerine kurulan ulusal devletler arasındaki nüfus değişimi oldu. Avusturya, Macaristan, Romanya, Polonya (kısmen), ileride tekrar bölünüp yeni mülteciler yaratacak olan Çekoslovakya ve Yugoslavya (kısmen) Habsburg sınırları içerisindeydi. Kısa vadede 2 milyon insan yer değiştirdi ama sorunlar çözülmedi. Örneğin Romanya ile Macaristan arasında hala süren bir Transilvanya meselesi vardır. Burada yaşayan çok sayıda etnik Macar 1918 ve 1945 paylaşımlarının çözülmemiş sorunlarından sadece birisidir. Romanov ve Osmanlı İmparatorlukları'nın dağılmasıyla ilgili sorunlar ise Ukrayna ve Baltık ülkelerinde, Kafkasya'da, Balkanlarda, Yakın Doğu'da hala devam etmektedir.

KIRIM VE KAFKASYA

Slavlaştırma politikası

Kırım Tatarı ressam Rüstem Eminov'un "Sürgün" isimli çalışması

Rus çarlarının Slavlaştırma politikası SSCB tarafından da sürdürülmüştür. Çok kısa bir intibak döneminin ardından, halklar üzerindeki baskılar ağırlaşarak devam etmiştir. Ukraynalılar Ruslara karşı en uzun süre direnen grup olmuşlar, bunun karşılığında 1930'ların başında Holomodor adı verilen kırımı yaşamışlardır. II. Dünya Savaşı da Ruslara Slavlaştırma politikası için yeni fırsatlar yaratmıştır. Almanlar Kırım'a girince bir kısım halkın Almanlarla işbirliği yapması bahanesiyle Kırım Türkleri Orta Asya'ya sürüldü. Ayrıca Çeçenler, İnguşlar, Volga Türkleri, Azeriler, Karaçaylar ve Budist bir halk olan Kalmuklar da sürgün yollarında sayısız ölü verdiler. Öte yandan, çarlık zamanından beri baskı altında olan Ahıska Türkleri de fırsattan istifade sürgün edilmiş, aylar süren Orta Asya yolculuğunda 17 bini ölmüş, yüz binden fazlası yurtsuz bir şekilde dağıtılmıştır. SSCB'nin çökmesinden sonra Ahıskalılara dönme olanağı tanınmış ama kentlerini işgal eden Gürcü ve Ermeniler tarafından engellenmişlerdir.

FAŞİZM ÇAĞINDA DOĞU AVRUPA

Yahudi soykırımı ve diğer kurbanlar

Yakalanan Yahudiler Alman askeri birlikleri öncülüğünde sürgün için toplanma noktasına götürülüyorlar

Doğu Avrupa üç büyük imparatorluk arasında sıkışan ulusların karıştığı ve bu nedenle faşizm çağında büyük huzursuzluklar yaşayan bir bölgeydi. Yahudiler bütün ülkelerde ortak istenmeyen unsur olarak en büyük soykırıma uğradılar. 6 milyonu öldürüldü, sağ kalanların 300 bin kadarı (esas olarak Rus işgal bölgelerinden) İsrail'e gönderildi ve bu ülkenin kuruluşunu mümkün kıldı. Onları Almanlar ve Polonyalılar izler. 1939 sonbaharında Polonya tekrar paylaşıldıktan sonra Almanya'da yaşayan 1 milyondan fazla Polonyalı Nazi işgal bölgelerine sürülürken, Rus işgal bölgesinden de 2 milyon kadar Polonyalı Sibirya'ya sürüldü. Ruslar bu sırada gelecekte Polonya'ya liderlik yapabilecek seçkin kişileri, başta subaylar olmak üzere öldürdüler. Onların yerine yaklaşık aynı sayıda Rus ve Ukraynalı yerleştirildi. Rusların işgal ettiği Baltık ülkelerinden de yaklaşık 200 bin kişi doğuya sürülürken, bölge Almanları da batıya gittiler ki, bunların sayısı 130 bin civarındadır. İki yıl sonra Nazi'ler Rusya'ya girince bu kez Rus ve Ukraynalılar gene yollara düştüler. Bu arada Ruslar sayıları yaklaşık yarım milyon olan Volga Almanlarını (Karadeniz kıyıları ve Kafkasya'da yaşayanlar dahil) Sibirya'ya sürdüler, Romanya ve Doğu Avrupa'da yerleşmiş 730 bin Alman da savaşın seyri ters dönünce batıya gittiler. Bu dönemde yaklaşık 8 milyon kişi toplu olarak yer değiştirmiş ve sayısız milyon hayatını yitirmiştir.

İKİNCİ SAVAŞ SONRASI

Oradan oraya savrulan insanlık

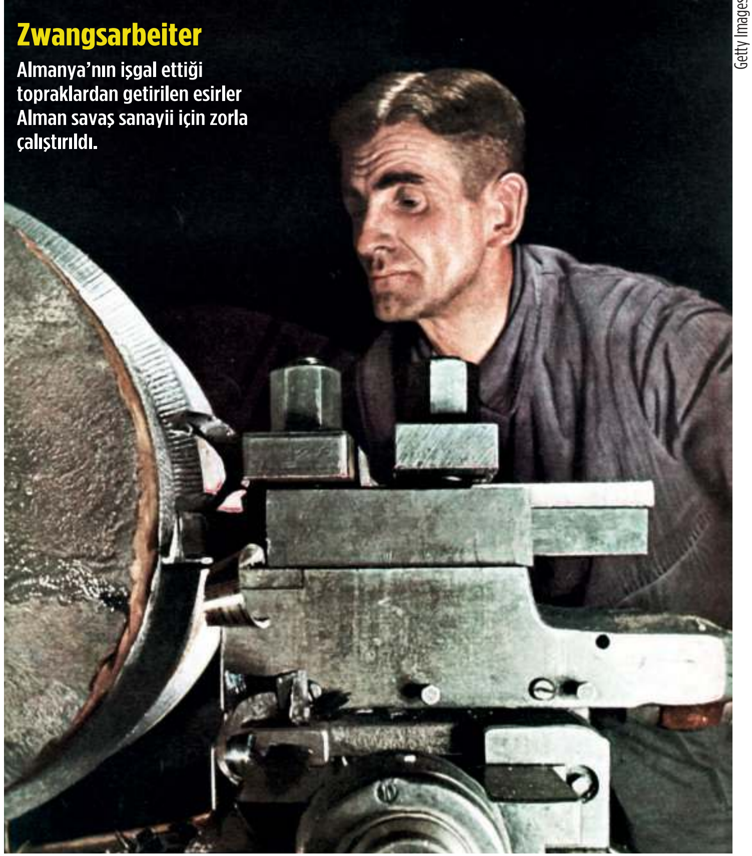
Nazi Almanyası'nın çökmesi ve Rusların Doğu Avrupa'yı işgali muazzam bir yeni göç dalgası daha başlattı. Polonya'nın doğusu Sovyetler Birliği tarafından ilhak edilirken, Almanya'nın doğusundan alınan bazı topraklar da tazminat kabilinden bu ülkeye katıldı. Bu karmaşa içerisinde yeniden Rus işgaline giren Baltık ülkelerinden 300 bin kişi bu kez batıya giderken, Ruslar bir o kadarını da gene Sibirya'ya sürdüler. Rus işgal bölgesinden yaratılan Doğu Almanya ile Polonya ve ilhak edilen Doğu Prusya'dan 11.6 milyon Alman batıya aktı. Ruslar diğer işgal bölgelerindeki Almanları da zorla batıya gönderdiler ki bunlar arasında

Nazi zulmünden kurtuluş

15 Temmuz 1945'te Buchenwald Toplama Kampı'ndan kurtulanların Hayfa'ya varışı.

Südet Almanları ile Macaristan'da yaşayanlar önce gelir. Bunların sayısı da yaklaşık 4 milyondur. Küçültülmüş Batı Almanya, savaşta epey nüfus yitirmişti ama kısa sürede 15 milyondan fazla soydaşını kabul edip yerleştirmek zorunda kaldı. Bu arada Ruslar, ülkelerinin batısında genişlettikleri topraklara 2.3 milyon Rus ve Ukraynalıyı yerleştirdiler. Ayrıca ilhak ettikleri Polonya topraklarından 4.5 milyon kişiyi de, batıya kayan yeni Polonya'ya sürdüler. Gene aynı dönemde 320 bin Yahudi daha İsrail'e gitti ki, bunun yüzde doksanı Doğu Avrupa ve Balkanlar'da hayatta kalabilenlerdi. Türkiye'den de 30 bine yakın Yahudi bu göçe katıldı

Nazi'lerin elinde 12 milyon esir işçi

Zwangsarbeiter

Almanya'nın işgal ettiği topraklardan getirilen esirler Alman savaş sanayii için zorla çalıştırıldı.

Getty Images

Almanya savaş ilerledikçe büyük bir işgücü sıkıntısı yaşamaya başladı. Cepheler her ay yüz binlece insanı yutarken bütün Avrupa'dan zorla evlerinden koparılan insanları çalışmak üzere "Büyük Reich"a getirmeye başladılar. Bunlar savaşın sonuna doğru toplam işgücünün yüzde 20'sine ulaştı. Bu konuda genel kabul edilen rakam 12 milyondur çünkü müttefikler savaşın sonunda buraya zorla getirilmiş 11 milyon işçi buldular. Bunların ülkelerine iadesi öncelik verdikleri konu olmakla birlikte yanıp yıkılmış bir ulaştırma şebekesi, çoğunun hasta olması ve iaşe sorunu son derece büyük sıkıntı yarattı. Bir kısmı her ülkede evlerinden zorla toplanmış insanlar, bir kısmı da savaş esirleriydi. Son derece kötü koşullarda çalıştırıldıkları belgelenmiş olup, o kadar çoğu açlık ve hastalık nedeniyle ölmüştür ki, sürekli yenilenme yoluyla asıl rakamın 15 milyona yakın olduğu düşünülmektedir. Savaştan sonra sınırlar değişmiş, bir kısmı yaşadığı kentin başka ülkede kaldığını görmüştü. Bu nedenle yanıp yıkılmış kıtada gerçek rakamları bulmanın hiçbir olanağı yoktu.

İSPANYA İÇ SAVAŞI

Önce çocuklar sürüldü

İspanya İç Savaşı'nda çocukların tahliyeleri.

Getty Images

FİLİSTİN

1948 yenilgisinden bugüne vatanları mülteci kampları

İsrail-Arap savaşları sırasında bir mülteci kampı

Getty Images

Mülteci kamplarında 1948'den beri barınan Filistinliler, çağımızın en büyük acılarını yaşamaya devam etmektedir. İngiliz işgali altındaki, Araplar, 1921, 1929 ve 1936-39 yıllarındaki mücadeleleriyle Yahudilerin teşebbüslerini engellemeyi başaramadılar. 1948 yılında da İsrail karşısında ezici bir yenilgiye uğradılar. Bu dönemde Filistin'deki Arap nüfusun % 85'i olan 720 binden fazla kişi ülkelerini terk ederek mülteci haline düştü. Bunlar ağırlıkla Batı Şeria ve Gazze şeridi ile Lübnan, Suriye ve Ürdün'e gittiler. Aradan geçen 70 yıl içerisinde dört nesil Filistinli bu kamplarda yaşadı ve büyüdü. Günümüzde sayıları 5 milyona yakındır. 1967 savaşında 325 bin Filistinli tekrar mülteci oldu. Bir kısmı ilk kez, bir kısmı yirmi yıl içinde tekrar yollara düştü. Bu savaş sonrası kurulan 10 yeni kamp ile birlikte mülteci kamplarının sayısı 59'a çıktı. Günümüzde yaklaşık 2 milyon Filistinli Ürdün'de, yarımşar milyon Lübnan ve Suriye'de ve çeyrek milyon da Suudi Arabistan'da yaşıyor. Gerisi dünyaya yayılmış durumda. Filistinliler gittikleri ülkelerde tehdit olarak görülüp birçok kez katliama uğradılar. 1970 yılında Ürdün'de Kara Eylül katliamında on bine yakın Filistinli öldürüldü. 1982 yılındaki Lübnan savaşında ise Sabra ve Şatilla kamplarında Hıristiyan milisler binden fazla kişiyi katlettiler.

İspanya İç Savaşı (1936-1939) büyük bir mülteci sorunu yaratmıştı. Savaşın ilk yıllarında iki taraf da çocuklarını yabancı ülkelere göndererek korumak istediler. Milliyetçiler Portekiz, Almanya, İtalya, Hollanda ve Belçika'ya, Cumhuriyetçiler ise İngiltere, Belçika, Rusya ve Meksika'ya gönderdiler. Çocukları İngiltere'ye götüren 800 kişilik Habana gemisinde 3.840 çocuk ve 200 kadar da öğretmen ve yardımcı vardı ve İngilizler de bu sayı karşısında şaşırmışlardı. Bunlara o dönemde "Bask mültecileri" deniliyordu. Rusya'ya giden çocuklar Stalin tarafından geri gönderilmedi, Franko da onları istemedi. Bir kısmı ancak 1956'da dönebildi. Savaş'ın son aylarında, yenilmekte olan Cumhuriyetçilerin bir kısmı Meksika ve Rusya'ya gitti ama büyük göç Fransa'nın başına kaldı. 500 bin İspanyol bu ülkeye geçti. Fransa bunları istemiyordu. Bu nedenle iyi davranmadılar ve yaklaşık yarısı geri dönmek zorunda kaldı. 10 bin İspanyol göçün ilk aylarında kötü koşullar nedeniyle açlık ve hastalıktan öldü. Göçmen kampları inşa halindeyken İkinci Dünya Savaşı başladı. Ertesi yıl Naziler Fransa'yı işgal ettiler ve düşman gördükleri bu insanların bir kısmını Malthausen toplama kampına göndererek öldürdüler. Bir kısım mülteci de kamplardan kaçarak Pirene dağlarında ilk direniş gruplarını oluşturdular. Bu arada 6 bin kadarı da Fransızlarla birlikte savaşırken öldü. Nihayet, savaştan sonra bunların bir kısmı gerilla birlikleriyle Pirenelerden İspanya'ya girerek bir ayaklanma başlatmak istedi ama başarısız oldular ve çok kısa sürede imha edildiler.

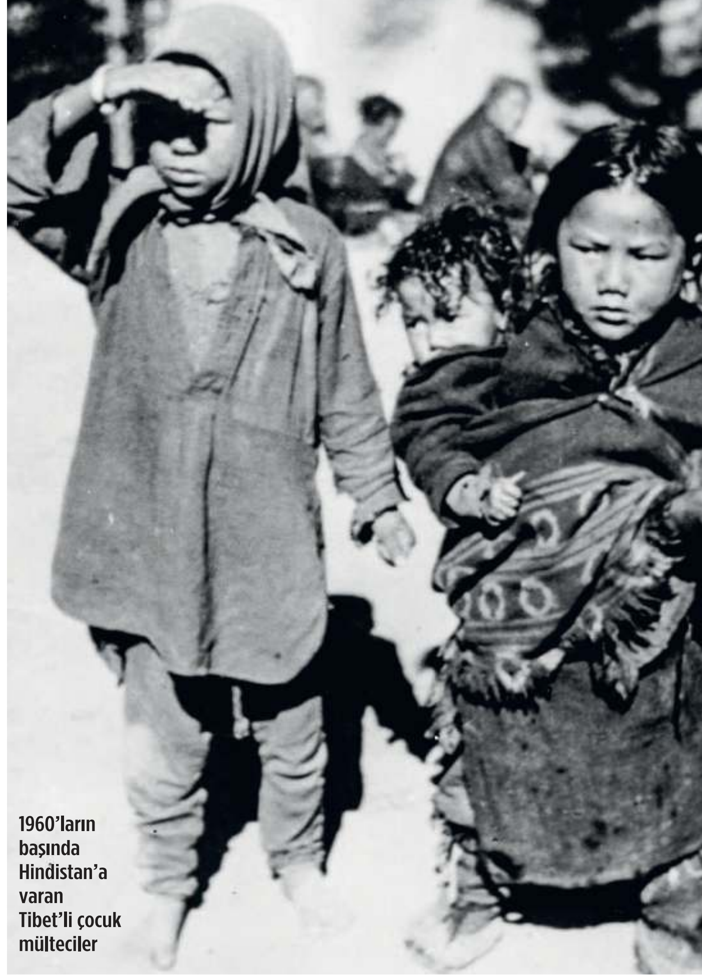
PAKİSTAN'IN KURULUŞU

Hindular ve Müslümanlar yer değiştirirken dökülen kan

İngiltere 1947 yılında alt kıtadan çekilirken, Hindular ile Müslümanlar arasında milyonlarca kişinin yer değiştirmesi ve bu olaylar sırasında yüz binlerce kişinin ölmesi çağımızın sayısız trajedisi arasında en büyüklerinden birisidir. Hindistan'ın o dönemde tek yönetim altında 390 milyon nüfusu vardı. Bölünmeden sonra Pakistan doğu ile batı arasında eşit olarak bölünmüş 60 milyon nüfusla kurulurken, Hindistan'da 330 milyon kişi kaldı. Sınırlar belli olunca ilginç bir tesadüf, 7.25 milyon Hindu ile aynı miktarda Müslüman yer değiştirdi. Bu göçlerin dörtte üçü batıda gerçekleşti. 14.5 milyon kişi göç yollarında iken taraflar birbirlerine girdiler ve bu çatışmalarda ölü sayısı için 200 bin ila 1 milyon arasında değişen ölü sayıları verilmektedir. Söz konusu olayların acılarını artıran bir olgu da çok sayıda kadın ve kızın kaçırılması oldu. Hindular 33 bin Hindu ve Sih kadın ve kızın, Müslümanlar da kendilerinden 50 bin kişinin kaçırıldığını söylediler. İlerideki yıllarda bunların bir kısmı bulundu, bazıları ailelerine iade edildi, ancak önemli bir kısmı kabul edilmeyecekleri ve tekrar şiddet görecekleri korkusuyla geri dönmedi, kendilerini kaçıranların yanında kaldılar.

Eylül 1947, Hindistanın bölünmesi; Pakistan'a gitmek için ayrılmayı bekleyen Müslümanlar Delhi'deki Purana Qila'ya gidecek güvenli bir yol arıyorlar.

1960'ların başında Hindistan'a varan Tibet'li çocuk mülteciler

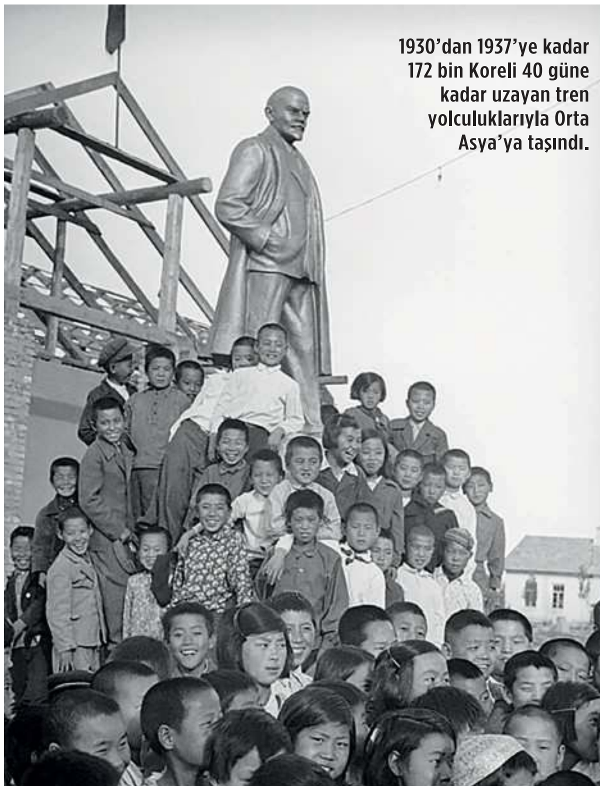
TİBETİN İŞGALİ

Dalai Lama ve 150 bin müridi

Komünistler Çin'de 1949 yılında iktidarı ele geçirdikten hemen sonra, tarihi iddiaları olan Tibet'i işgal ettiler. Tibet'in, bu ordulara karşı uzun süre direnecek bir gücü yoktu. Bu nedenle 150 bin kadar Tibetli, işgalin ardından ülkeyi terk eden Dalai Lama'ya katıldı. Tabii, bunların hepsi bir anda gitmedi. İşgalin ardından kısa süre içerisinde yaklaşık 80 bin kişi gitti ve diğer mültecilerin önemli bir kısmı da 1955 ile 1959 yılları arasındaki başarısız ayaklanmaların ardından ülkeden ayrıldı. Nitekim, 1959 ile 1961 yılları arasında ülkede altı bin kadar budist manastırın tahrip edildiği söylenmektedir. Günümüzde sürgündeki Tibetlilerin yaklaşık üçte ikisi Hindistan'da, geri kalanı ise başta Nepal ve Bhutan olmak üzere dünyaya yayılmış bulunmaktadır.

SOVYET UZAK DOĞUSU

Casusluk bahanesiyle kovulan 172 bin Koreli

1930'dan 1937'ye kadar 172 bin Koreli 40 güne kadar uzayan tren yolculuklarıyla Orta Asya'ya taşındı.

Korelilerin 1930'lu yıllarda Sovyet Uzak Doğu'sundan Kazakistan ve Özbekistan'a taşınmaları, SSCB'de bir ulusal grubun tümüyle sürülmesinin ilk örneğini teşkil etmiştir. 1850'lerden itibaren daha iyi geçim olanakları için Rusya'ya iltica etmiş olan Koreliler zamanla Vladivostok bölgesindeki nüfusun dörtte birini teşkil edecek sayıya ulaşmışlardı. Bu durum SSCB yöneticileri tarafından potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilmiş ama resmi gerekçe olarak bölgede Japon casusluk faaliyetlerini artıyor olması gösterilmişti. 1930'dan 1937'ye kadar 172 bin Koreli 40 güne kadar uzayan tren yolculuklarıyla Orta Asya'ya taşındı. Yaklaşık 100 bini Kazakistan'ın ıssız bölgelerine, geri kalanı Özbekistan'a yerleştirildi. İkinci Dünya Savaşı çıktığı zaman ırkçı bir anlayışla savaş birliklerine alınmadılar ama işçi taburlarında son derece kötü koşullarda madenlerde ve diğer zor işlerde çalıştırıldılar. Küçümsenmeyecek bir kısmı açlıktan öldü. Bununla birlikte Koreliler çalışkanlıkları sayesinde giderek kendilerini kabul ettirdiler ve günümüzde çoğu Orta Asya cumhuriyetlerinde olmak üzere yarım milyona yaklaşan bir nüfusa ulaştı.

Başarıyla karşı koydular ama ülkelerinde mülteci oldular

Finliler Çarlık Rusyası yıkılırken başarılı bir kurtuluş mücadelesine girişerek bağımsızlıklarını kazanmışlardı. Stalin İkinci Dünya Savaşı'nı 1918'de yitirdikleri toprakları geri kazanmanın bir vesilesi olarak kullanmaya karar verdi ve üzerinde birçok devlet kurulmuş bu ülkelerin hepsini ele geçirmeye yöneldi. Nitekim Kars ve Ardahan ile Finlandiya'nın büyük kısmı hariç, bunların hepsini, hatta fazlasını aldı ama SSCB yıkılınca, Ruslar, birkaç istisna dışında hepsini tekrar yitirdiler. 1939 yılında Stalin o dönemler Leningrad denilen St. Peterburg'un savunması için kentin kuzeyindeki Karelya berzahını istedi. II. Dünya Savaşı'nın en iyi askerleri arasında tartışmasız ön sırada yer alan Finliler başarıyla karşı koydular ama kırk bin kadar kayıp verdikten sonra savaşa son verdiler, aksi halde 4 milyonluk nüfuslarını yenilemeleri olanaksız hale gelecekti. Ruslar Karelya'yı işgal ederken, ülke nüfusunun sekizde biri olan 420 bin Finli ata yurtlarını terk etti. Bir daha dönemeyeceklerdi. Savaş koşullarında bunların yerleştirilmesi ve beslenebilmesi için bir "Acil İskan Komisyonu" kuruldu. 1941'de Hitler Rusya'ya girince Finliler Karelya'yı geri aldılar ama Almanlar çekilirken bu kez Petsamo'yu da katarak gene ülkenin büyük bölümünü terk etmek zorunda kaldılar.

Karelya işgali
Ruslar Karelya'yı işgal ederken, ülke nüfusunun sekizde biri olan 420 bin Finli ata yurtlarını terk ettiler.

AFGANİSTAN MESELESİ

Rus işgalinden günümüze milyonlarca sahipsiz insan

Orta Asya'nın talihsiz ülkesi Afganistan'da mülteci sorunu Rus işgaliyle başlamış, İç savaş ve Taliban dönemlerinden sonra Amerikan işgaliyle birlikte tekrar büyük bir göç dalgası ortaya çıkmıştır. Afganistan mültecilerinin sayısını bulmak zordur çünkü örneğin İran'daki 2.4 milyon mültecinin sadece 800 bininin kayıtlı olduğu ifade edilmektedir. Keza Pakistan'da bulunan ve bu ülkede derin sorunlara yer açan 2.5 milyon mültecinin % 40'ı kayıtsızdır. Bunların dışında Rusya, Orta Asya ülkeleri ve dünyanın diğer bölgelerine yayılmış mülteci sayısının da 200 bini geçtiği anlaşılmaktadır. Böylece asgari olarak 5.1 milyon rakamı ortaya çıkıyor. Ayrıca ülke içinde mülteci haline düşen 1 milyon kişinin eklenmesiyle, bazı kaynaklarda ifade edilen 6.3 milyon sayısının doğruya yakın olduğu kabul edilebilir. 1979 yılının sonunda başlayan Rus işgalinden beri mültecilerin bir kısmının sınırlardan defalarca geçtikleri de göz önüne alınırsa, gerçek rakamın tespit edilemeyeceği anlaşılır.

Getty Images

Peşaver yakınlarındaki Mardam mülteci kampı'nda çadır kurmak için hazırlık yapan Afganlar.

RAKAMLAR ÜZERİNE ÖNEMLİ BİR AÇIKLAMA

İstatistiklere dahi giremeyen kurbanlar

Yakın veya uzak tarihte meydana gelen savaş, katliam ve göçlerle ilgili rakamlar daima sorunludur. İlk olarak, mültecilerin çoğu kayıtlara geçmez veya kimi halde birden fazla kayda geçtiği için mükerrer sayım olabilir. Kamplara girip çıkanlar izlenemez. Kayıtsız giren veya üç kez giriş yapan da olabilir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ancak mertebe düzeyinde rakamlara sahiptir. Son yıllarda Akdeniz'de kaç mülteci boğulmuştur? Bin mi, on bin mi? Ayrıca, kendi ülkesi içerisinde mülteci duruma düşenler çoğunlukla göz önünde değildir. Şiddetten kaçarak bir şehirden diğerine gitmiş, bazıları kamplara sığınmış, kimileri kaçırılmış, yolda ölmüş ve kimliği belirsiz bir şekilde gömülmüştür. Savaş esirlerinin bir kısmı ülkelerine dönmemiş, başka bir hayata başlamıştır. Bir kısmı işçi olarak çalıştırılanlara karışmış, kayıtlar yitip gitmiş ve çoğu zaman da devletler tarafından gizlenmiştir. Örneğin Rusya İkinci Dünya

KÖRFEZ SAVAŞLARI VE ARAP BAHARI

Kalıp mı ölmeli, kaçıp mı ölmeli?

Ezidilerin göç çilesi

Yerlerinden edilen Ezidi azınlıklar Şengal kasabasındaki İŞİD yanlılarının şiddetinden Suriye sınırına doğru kaçıyorlar.

Irak'da savaş nedeniyle meydana gelen göçler on yıllardır artıyor. Baas döneminde baskıdan kaçanlar olduğu gibi, Körfez Savaşı ile işgal dönemiyle birleşen İç Savaş göçleri toplamını tespit etmek çok zordur. 3.2 milyon Iraklının ülke içinde yer değiştirdiği, 2 milyonunun bölge ülkelerine gittiği ve 200 bin kadarının da dünyaya dağıldığı şeklindeki rakamlar olsa olsa bilgili bir tahmin sayılabilir. Göç etmek zorunda kalanların ağırlıkla Sünni olduğu ifade edilmektedir. Bunların IŞİD örgütüne taban sağladığı da görülmektedir. İşgal altında yürütülen karşılıklı katliamlar Bu örgüt Suriye Sünnileri ile birleşerek etki alanını iki ülkenin geniş bölgelerine yerleştirmek istemektedir. Suriye'de ise 6 ila 6.5 milyon kişi ülke içerisinde yer değiştirmiş, yaklaşık 4 milyon kişi de başta Türkiye olmak üzere çevre ülkelere ve bir kısmı da dünyaya dağılmıştır. Bitmeyen bir iç savaşa sahne olan Libya'da nüfusunun üçte birini sürgüne gönderen talihsiz bir ülkedir. Tunus'a sığınan mülteci sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu ifade edilmektedir ve daha yüksek rakamlara da rastlamak mümkündür. Bunlara, diğer bölge ülkeleri gibi BOP kurbanları demek mümkündür.

Savaşı sırasındaki kayıplarını uzun süre saklamış, gerçeğe yakın rakamlar ancak SSCB'nin tarihe karışmasından sonra ortaya çıkmıştır. Sayılar bir taraftan abartılırken, diğer taraftan da gizlenmeye, az gösterilmeye çalışılır. Örneğin Ukrayna katliamı olan Holomodor ile ilgili olarak 1.5 milyondan başlayarak 7 milyona kadar çıkan rakamlara rastlanır. 10 milyonun üzerine çıkanlar bile vardır. Gerçek rakam muhtemelen 2 milyon civarındadır. Ama kesin rakam asla bilinmeyecektir. Bunları bırakın, çoğu zaman asker kayıpları bile tam bilinmez. Örneğin büyük savaşlarda hastanelerde yüz binlerce yaralı vardır. Bazıları çürüğe ayrılırken diğerleri kendi birliklerine dönmez, depo birliklerine gider, oradan başka birliklere dağıtılır ve izlenemez hale gelir. Elektronik kayıt öncesinde bunların derlenip düzenlenmesi olanaksızdı. Ayrıca, kayıp olarak kayda geçenlerin bir kısmının cesedi bulunamamıştır ama diğerleri esir, bazıları da firaridir ve kesin rakamlar asla bilinemez. İkinci Dünya Savaşı esirlerinin bir kısmı Almanya'ya ancak 1956 yılında dönmüştü. Bu kargaşalık içerisinde doğru rakamı seçmek için önce kayıtlara bakıyoruz, karşılaştırıyoruz, sonra abartılanları veya eksik gösterilenleri elemeye çalışıyoruz. Gene de verdiğimiz her rakamın ancak mertebe olduğunu ve kesin sayıların hiçbir zaman bilinemeyeceğini hatırlatmak isteriz. Bu basitçe olanaksızdır. Hiçbir çaba bunun üstesinden gelemez.

AB STATION
KAHRAMANMARAŞ DONDURMASI
ALGIDA
ALGIDA
NTA
since 1988
WELCOME to BO

HAZIRLAYAN: **YİĞİT KÖSEOĞLU**

1975'in Bodrum'u "durmayıp duru"

Merkez Adliye Camii'nin yanından eski Bodrum Çarşısı'na doğru yürüyen hanımın yolunun üzerinde bir hayalet! 1975'den günümüze miras kalan suret, el arabasına kurulmuş, en havalı pozunda. Henüz küçücük bir sahil kasabası Bodrum, hayat yavaş akıyor. Kahvaltı Raşit'in kahvesinde, ardından deniz ve güneş. İkindi vakti Azmakbaşı'nda lokma keyfi, akşam yemeği Han Taverna'da. İncir deposundan bozma Hadigari'de demlenen gece, ilerleyen saatlerde Halikarnas diskoya akıyor. Kandiller en nihayet mütevazi pansiyonlarda sönüyor. El yapımı sandaletler, espadrillerle, süngerler, deniz kabuklularından hediyelikler ve bergamut reçelleri için ise mutlaka çarşıya uğranıyor. İki dildeki "hoşgeldiniz" tabelasına bakılırsa, günümüzün uçsuz bucaksız Bodrum'u o naif çağda sevimli çarşısının hemen girişinde başlıyor.

1975 TARİHLİ FOTOĞRAF: CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

Darüssaade Ağası

III. Murad döneminde, Darüssaade Ağası Mehmet Ağa'yı gösteren minyatür. Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevarih*, 1583.

Sarayın bedbahtları HAREM AĞALARI

İnsanoğlu soydaşlarını asmış, başını uçurmuş, kolunu, elini, dilini kesmiş, gözlerini söndürmüş... Bunların her türlüsünün zamanın yasasına, adalet anlayışına dayalı haksız gerekçesi vardı. Ama "benim haremime bekçilik yapacakları hadım edin!" bir ceza olmadığı gibi, masumlara uygulanan bir sadizmdi. Osmanlı sarayının hiç de "oryantalist" olmayan gerçekleri...

✎ NECDET SAKAOĞLU

Doğrusu o ki sultan saraylarının, vezir saray ve konak haremlerinin iç dünyasını hiç bilmiyoruz. Harem düşkünü III. Murad'ın (saltanatı 1574-1595), torunlarından Sultan İbrahim'in (saltanatı 1640-1648), III. Ahmed'in, harem ortamlarında neler yaşadığını bilmiyoruz. Veya o tarihlerden II. Mahmud'a (saltanatı 1808-1839) gelesiye neler yaşandığını da yine "hiç" bilmiyoruz. Saray haremindeki siyahî-hadım köle bekçilerin serüvenleri de meçhulümüz. Halkın harem ağası dediği anlı şanlı Dârüssaade Ağasının, aralarından yetiştiği büyük şefin ceberutluğunda, tutsak zenci kölelerin kısa ömür öykülerine dair kırıntı döküntü bilgilerden yazılan romanlar okuyoruz.

Harem ağalarını, kasık arasındaki sidik şıpırtılarının ezikliğinde, çişini bir ucu mesane yolunda öteki ucu elinde boşaltan bedbahtlar olarak değil, mücevveze kavuklar, dökme ipek şalvarlar, dört yenli kürkler içinde haşmetlü ağa hazretleri resminde algılıyo-

Hadım Ağa'nın gözetiminde saray cariyeleri, Metin And, 16. yüzyılda İstanbul

ruz. Haremin güzel cariyelerine bekçilik ederlerken: "İfritler! Size ilişmeyeyim diye organlarımı kestiler. Sizin yüzünüzden bu haldeyim!" dediklerini; kinlerini, beyinlerinden, damarlarından aşağıya doğru bastıran umutsuz şehvetin yaşattığı bunalımı aklımızdan geçirmiyoruz.

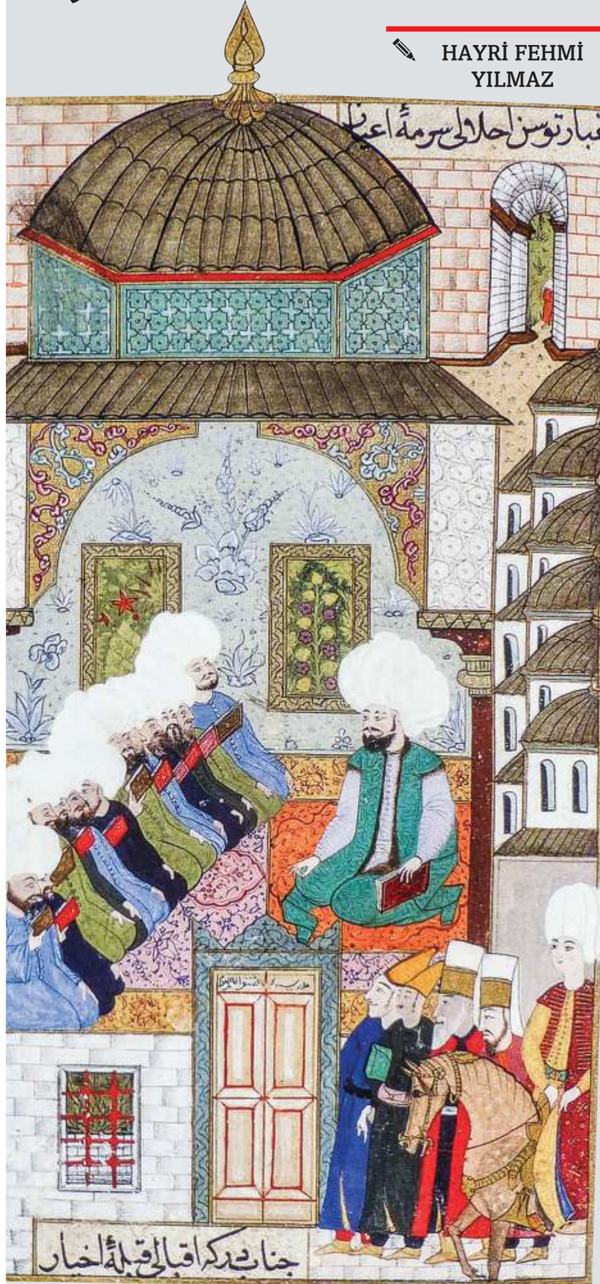
III. Murad'la II. Mahmud arasında (1582-1839) iki yüz altmış beş yıl var. Bu uzun zaman içinde dış dünyaya kapalı saray hareminin iki topluluğu, hadım köle esvedinlerle (siyahi köle) daha içerideki köle câriyeler, yani padişah için stoklanmış seks oyuncağı kızlar, birbirlerinden nefret ederek iç içe bir komşuluk yaşadılar. Birinciler, organları kökünden yok edilmiş, Afrika'nın en çirkin, korkutucu, "bir dudağı yerde, bir dudağı gökte simsiyah zebaniler; ikinciler, padişah için seçilmiş, onun kızlar hazinesine layık görülmüş dünya güzelleri köle kızlardı. Yani burada üç asır boyunca, ruhlar ve fizikler arası zıtlıklar, çelişkiler, kinler, korkular yaşandı: Harem mahlûkatı, cildi simsiyah, gözlerinin beyazı kıpkırmızı, iri dudaklı, abullabut yürüyüşlü, hınçlı öfkeli en gencinden en yaşlısına zencilerle, gülüşleri, oynayışları taşlıkları şenlendiren, padişahla sevişmek için nöbet veya sıra bekleyen güzel cariyeler...

Harem hadımları ve cariyeler bu ortak yazgılarını, firavunların mirası olarak yüzyıllar değil bin yıllar boyu tevarüs ederek İstanbul'daki Osmanlı sarayına kadar taşıdılar. 1580'lerde, sarayın ilk zenci harem bekçisi börklü kürklü Mehmed Ağa'yla başlayan serüvenleri 20. yüzyıl başında fesli redingotlu Nâdir Ağa portresiyle noktalandı.

HADIMLARIN İSTANBULU

Kişisel servetlerini hayır işlerine yatırdılar

HAYRİ FEHMİ YILMAZ

Hadımların tarihi Türkiye topraklarında çok eski. Frigyalı ve Galatyalı Kibele rahiplerinden, Bizans saray ve manastırlarındaki hadımlardan Selçukluların Tavaşi ağalarına, Osmanlıların Harem ve Darüssaade Ağalarına kadar uzun bir hikâye var. Bugün artık etrafta görünmeseler de bu karanlık geçmişin hatıraları etrafımızda yaşıyor.

İstanbul, Hadım Ağaların en çok yapılar inşa ettirdiği şehirlerden biri. Hatta galiba bu konuda dünyanın en çarpıcı kenti. Osmanlı sarayında Harem ve Enderun girişinde hem hizmet hem koruma için görevlendirilen Ak ve Kara Ağalar, Afrika, Avrupa, Kafkasya gibi bölgelerden geliyordu. Sarayda servet sahibi olan bu insanlar, büyük vakıflar kurup birçok hayır eseri inşa ettirdiler. Büyük camiler, medreseler, çeşmeler, hâlâ bu ağaların hatırasını yaşatıyor.

Şehir içinde ilk akla gelenler lakabı hadım olanlar. Ama bugün ağaların başlarına gelen bu korkunç iş hatırlanmak bile istenmiyor. Mümkünse konuşulmuyor. Konuşan, soran "münasebetsizler"e de aslında hadım kelimesinin "hâdim", yani hizmet eden anlamında olduğu söyleniyor ki bu da doğru. Kent içinde ilk akla gelen yapılar şöyle sıralanabilir.

Silivrikapı ve Esekapı semtlerinde Hadım İbrahim Paşa'nın külliyeleri 16. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş. Yapılar Mimar Sinan tarafından tasarlanmış. Paşanın adı Silivrikapı semtindeki caminin kapısındaki modern levhada "hâdim", olarak yazılı. Osmanlı kaynakları ise İbrahim Paşa için birçok yerde açıkça hadım, tavaşi gibi kelimeler ile halini açıkça belirtiyor. Hatta bu taifenin en edeplilerinden olduğu söyleniyor. Paşa Silivrikapı'daki caminin bitişiğindeki türbede yatıyor.

Gazanfer Ağa Medresesi

Bozdoğan Su Kemeri'nin hemen yanıbaşındaki Gazanfer Ağa Medresesi. İnşa edildiği 1605'te, Gazanfer Ağa'nın at üzerinde yapıya gelişini gösteren minyatür ve detayı. Nadiri, *Divan*.

Kanuni dönemi Bab'üs Saade Ağalarından olan Cafer Ağa, 1554 – 1557 arasında Ayasofya yakınlarındaki büyük medreseyi inşa ettirmiştir. Medrese bugün geleneksel sanatların öğretildiği bir merkez olarak hizmet veriyor.

1595'de Hadım Hasan Paşa'nın inşa ettirdiği medrese ise Cağaloğlu'nda yeni restore edildi. Kentte çok az olan fevkani medrese yapısı bitişiğindeki yol genişletilirken bir kısmı Hadım Hasan Paşa'nın mezarı ile birlikte tahrip olsa da kentin önemli medreselerinden. Yine 1605'de tamamlanan Unkapanı-Aksaray arasındaki Gazanfer Ağa Medresesi de bugün ayakta duran Osmanlı eserlerinden.

Hadım Ağaların en görkemli binası ise hiç şüphesiz III. Ahmet ve I. Mahmut zamanında 30 yıl kadar Darüssaade Ağası olan Hacı Beşir Ağa'nın Cağaloğlu'nda 1744-1745 yıllarında inşa ettirdiği külliyedir. Bu külliye cami, medrese, kütüphane, imaret, sebil ve çeşmeden oluşuyor. Ağa'nın bir Darülhadisi de Eyüp Nişanca'sında bulunuyor. Ağa ise Eyüp türbesinin bitişiğinde bir sebil ve türbeye gömülü.

ROMA-BİZANS DÜNYASINDA HADIMLIK

Her zaman bir ceza değildi

Ravenna San Vitale Kilisesi imparatoriçe Theodora mozağinde hadım ağalar, 6 yüzyıl.

Akdeniz dünyasında hadımlık ve hadımların tarihi çok eski. Antik mitolojiye göre, hadım etme her zaman bir ceza değildi. Vücudun arınması, temizlenmesi ve saflığı için kimi zaman vücudun bu uzvundan vazgeçilmesi gerekiyordu. Bu fedakârlığın sonunda erkekler bazı tanrıçaların hizmetine girebiliyordu.

Anadolu mitolojisinin etkileyici tanrıçası Kibele, aşkına karşılık vermeyen ya da verdikten sonra ona ihanet eden bir delikanlı olan Atis'in çıldırmasını sağlamış; Atis de bir çakmak taşı yardımıyla kendi cinsel organını kopartmıştı. Bir rivayete göre bu olağanüstü olay sırasında Atis'in dökülen kanlarından kır menekşeleri çıkmış, kendisi de bir çam ağacına dönüşmüştür. Kibele'nin rahipleri de ona hizmet etmek için Atis'i örnek almış ve onlar da kendilerini hadım etmişlerdir. Eskişehir yakınlarındaki Pessinus kentinde bulunan tanrıçanın tapınağı, bu rahiplerce idare ediliyordu. MÖ 234'de yılında tanrıçayı temsil eden kutsal taş yine bu rahiplerce özel bir tören ile Roma'ya götürülmüş, hadımların aşkın tavırları Romalıların bir kısmını büyülerken bir kısmının onlardan nefret etmesine neden olmuştu. Kısa süre sonra Roma, Kibele rahipliğini ancak Frigyalı ve Galatyalıların yapabileceğine karar vermiş, Roma vatandaşlarının kendilerini hadım etmesi şiddetle yasaklamıştı.

Yine de hadımlar sadık hizmetkarlar olarak saraylarda ve seçkin konaklarında her zaman bulunmuştur. Çocuk yaşta hadım edilen bu insanlar köle olarak satılmışlar, akrabaları olmadığı gibi çocukları da olamayacağı için efendilerine sonuna kadar bağlı kalmışlardır. Özellikle saray ve konakların "ginakion" denilen hanımlar kısmında güvenliği onlar sağlıyordu. Hükümdarlara ve ailelerine çok yakın olan bu saray görevlilerinin bazıları zamanla büyük güç kazanmışlardır. Hıristiyanlığın kabulünden sonra I. İznik Konsili'nde kilise hadım edilmeyi yasaklamış olmasına rağmen hadımlar varlığını devam ettirmiştir. Hatta I. Germanos, Methodios ve İgnatius gibi önemli patriklerin hadım olduğu bilinir. Hadım etme yasak olmakla birlikte, çoğu zaman iradesi dışında bu muameleye maruz kalan kişiler takip edilmemiştir. Bizans ordusunda Narses lakabıyla anılan ve büyük zaferler kazanmış yüksek rütbeli bir komutan da vardı.

İmparator İulianus gibi bazı hükümdarlar zaman zaman sert önlemler alsa da, hadım etmeler devam etti. Çoğunlukla çocuklara ve az sayıda yetişkin erkeğe uygulanan bu işlem imparatorluğun sonlarına doğru azaldı. Hadımların gücünün azalması 11. yüzyıl sonundan itibaren başladı. Sarayda güçlü olan Eutropios, Samonas, İ. Bringas, Basileios Lekaoenos, İoannis Orfanotrophos gibi önde gelen hadımlar, çeşitli kritik görevlerde bulundular. Bizans sarayında hadımlar sadakatleri, hanımlar kısmını yönetip korumaları dışında, nazara karşı önemli bir koruyucu da sayılıyorlardı. Garip kıyafetleri, orantısız vücutları, tiz sesleri ile hadımlar kem gözü üzerlerine çekiyor efendileri de muhtemel felaketlerden kurtuluyordu.

Saray hareminin korkutucu yüzü, Haremeyn huddamı, esvedin, Habeşiler, Siyahiler denen, alay olsun diye cariyeler arasında da "gündüz feneri" denilen hadım ağaların saraydaki yaşamları kapalı. Bunları, daha çocukken köle avcıları, kovalamaca yakalayıp tacirlere satarlarmış, karaca avlamanın ya da vahşi zenci çocukları yakalamanın farklı yöntemleri vardı elbette. Yakalanıp satılanların kâbusu esas bundan sonraydı. Sudanlı, Mısırlı tacirler, piyasa beklentilerine göre bu çocukları hacamat ediyorlar, erkeklik belirtisi neleri varsa "temizleme" işleminden geçiriyorlardı. "Temiz" siparişlerde acımasız çöl cerrahı, körpe çocuğun kasığını hilal biçimindeki usturasıyla "sünnet" ediyor,

yani penisini, yumurtalarını en dibinden yok ediyor, yarayı kaynar yağla, çocuğu gübreye, sıcak çöl kumuna yatırarak dağlıyorlardı. Kahire'de bu işlemi daha profesyonelce yapan hacamat yerleri vardı. Kan kaybından ve ödemden ölümler yüksek oranda, bundan dolayı üzülmenin nedeni ise parasal kayıptı. Acılar içinde sağ kalan siyahi çocuk, bir harem ağası adayı olmanın ilk sınavını bu operasyonla vermiş sayılırdı.

İyi ki bu operasyonlar ilk kaynağında Afrika'da, Mısır'da, Akağalar için Kafkasya'da, Bosna'da yapılıyordu. Saray cerrahlarının görevi olsa, Türklerin aleyhine evrensel bir suç daha yazılacaktı kuşkusuz. Ama bu, esvedinlere yönelik cezalar infazlar olmamıştır demek değil. İdam edilen, sürülen hadım ağalar var.

Merhum Çağatay Uluçay'dan 1961'de dinlemiştim: Haremağaları Taşlığındaki bir onarım-kazı çalışmasında, demir çiviler çakılı kafa tasları çıkmış. O yıllarda saray arşivinde çalışan ve hareme dair kitaplar makaleler yayımlayan Uluçay, görüp incelediğini, bunları, haremin karaağalar dairesinde işlenen cinayet veya infazların birer kanıtı olabileceğini, saray arşivinde açıklayıcı bir belgeye henüz rastlanmadığını söylemişti. Karaağalar Taşlığının altı kimbilir daha neler saklıyor...

Darüssaade ağası ile başkapu gulâmının buyruğu altında çileli bir ömür süren zencilerin, köle oldukları için, "çıkmaları" söz konusu değildi. Yeni gelen çocuk yaştakiler, Karaağalar ocağında "en aşağı" denen acemilik döneminde eğitilirler, meramlarını anlatacak kadar kırık Türkçe öğrenirler, mutaassıp birer Müslüman olurlardı. Neferlik, nöbet kalfalığı, hasıllı, ortanca aşamalarından geçerek gulâm olurlar; yetenekleri ve sadakatleri sâyesinde harem ağaları sınıfına geçerler; bu zümre içinde yaylabaşı gulâmı, kapu gulâmı, oda lâlası, hazine vekili, hazinedar ağa, mushib ağa, başkapu gulâmı, valide sultan ağası, şehzadeler ağası, Eski Saray ağası olurlar; buradan da Dârüssade Ağalığı yolu görünürdü.

Oryantalist gözle Harem hayatı

19. yüzyıl İngiliz mimar ve ressamı Thomas Allom'un kalemi ve hayalgücünden, Harem, sultan ve Harem Ağası.

Saray hareminin bekçileri

Sayıları 80 -100 arasında değişen harem ağalarına çiçek, koku, kıymetli taşlar, Mercan, Gazanfer, Firuz, Cevher, Sünbül, Câfer, Beşir, Amber, Reyhan... adları, ağa unvanı da eklenerek verilirdi.

Bunlar, bütün kasveti ve korkutucu ortamıyla günümüze ulaşan, avlulu, dehlizli taşlıklı, revaklı, katlarında hücreler olan, çarşı hanı üslubunda bir saray koğuşunda barınırlardı. Kendilerine reva görülen korkunç işlemden dolayı belki bütün insanlığa kindardılar, ama az ötedeki cariyeler koğuşunda, daha alttaki sarayın en değerli birikimi sayılan cariyeler hazinesinde barınan güzel kızlara, daha öfkeliydiler. Ellerindeki -kabaca adıyla fil penisi denen -kırbaçlarla alt-üst ilişkisi gereği acaba kendilerini mi, cariyeleri mi okşamaktaydılar?

Esvedinler, Haremin Araba kapısından Mabeyne giden Altınyol'un girişine ve Kuşhane dehlizine kadar, Harem Ağaları Taşlığı çevresindeki koğuş, daireler, nöbet odaları, hamam, mescit, mektep içeren bir iç dünyada yaşamakta, harem kapılarını beklemekteydiler. Bunların izni olmadan Perde Kapısı denen harem girişinden ilerisine erkek sinek daha uçamazdı.

Büyük ağaların özel daireleri varsa da, diğerleri Karaağalar koğuşunun manastır hücrelerini andıran loş odalarında üçer beşer yatar, nöbet odasında kapılarda nöbet tutar, belki uyku toplarken Sevahili dilleriyle çocukluk anılarını paylaşırlar, Dârüsaade ağasına ve diğer ağalara kölelik mazlumluğuyla hizmet ederlerdi. Bunların, uluorta hareme girip çıktıkları, dizilerde gösterildiği gibi padişah dairesine kadar hasekilerin, gözdelerin, cariyelerin arasında dolaşıp durdukları külliyen uydurmadır. Harem mekânlarına, cariye koğuşlarına tek bir adım atmaları yasaktı.

Yüce ülkü: Dârüssaade Ağalığı

Bunlara harem dilinde kara ağalar denirdi; ama onlar bu hitaptan incinir veya öfkelenirlerdi. Şef ağalar çubuk içer-

İtalyan ressam Giovanni Brindesi'nin fırçasından Kızlar Ağası, Cüce ve Ak Ağa. 19. yüzyıl.

ler, lâkin renklerini hatırlattığı için kahveden nefret eder, kahve ikramını da hakaret sayarlardı. Saray Enderununa alınan Boşnak çocukları, savaş tutsağı veya Tatar akınlarında yakalanan Avrupalı çocuklar geleceklerini vezirlik, serdarlık, beylerbeyliği düşleriyle öredursunlar, zenci hadımlar için tek gelecek haremağalığı, yani kız bekçiliğiydi. Büyük Türk, yani sultan, haremine doldurduğu, dilediği gibi sevişeceği onlarca belki yüzlerce dünya güzellerine başka el değmesin diye, bu "marsık"ları bekçi seçmişti! Oysa Enderundaki iç oğlanlarından, yumurtaları burulup iğdiş edilmiş, yani boğa iken öküzleştirilmiş üçü beşi, geleceğin ak ağalığına soyunurlardı. Bunlardan sadrazamlığa kadar yükselenler olurdu. Şu koşulla ki adlarından önce bir "hadım" namı vurgulanarak!

Harem dairesinin padişahla yatıp kalkan kadınları, usta ve kalfaları, senli benli bunlarla alay etmekte özgürdüler. Harem kadınlarının değerlendirmesiyle "esvedinlerin kırkının aklı, bir incir çekirdeğini doldurmaz"dı. Buna karşılık aşırı alıngan karaağalar, ulaşamayacakları cariyelere platonik aşkla bağlanır, kıskançlık yaşarlardı.

III. Murad: Karaağalar süreci

Akla takılan sorulardan biri: Harem dairesi baş bekçiliğini 1582'ye kadar Boşnak kökenli ak hadım ağalar yapmışken, Eski Saray'daki padişah hareminin yeni saraya taşındığı evrede "ak" Mehmed Ağa'nın yerine neden Sultan III. Murad'ın ilk kez bir zenci ağa atayarak düzeni değiştirdiği, idrarını tutamayan bir adamı, Haremeyn-i şerifeyn evkafının başına getirdiği, Mahmil-i şerif devesinin yularını neden bu abdestsiz kapkara adamın eline verdiğidir.

Ola ki Osmanlı hanedanında cariyelerin, dolayısıyla çocuklarının çokluğuyla ünlenen III. Murad, tıka basa güzel kızlarla dolu haremin bekçiliğini, gerçi kasık arasından tehlikesiz temiz olsa da erkek güzeli Boşnak ağalara, kimi cariyelerinin gönül verebileceğini düşünerek Eski Saray'daki kadınları Yenisaray'a (Topkapı'ya) göçürürken, harem kapısının ▶

16 yüzyılda İstanbul'da Harem Ağaları

Odalık ve Harem Ağası

Jean Auguste Dominique Ingres imzalı, "Odalık ile köle" tablosunda, o mekanda bulunması imkansız bir Harem Ağası da resmedilmiş, 1842.

bekçiliğini de gönül çelmek şöyle dursun, görenin korkup kaçacağı zencilere terk etmişti. Bu yeni kadronun ilk şefi Kara Mehmed Ağa oldu. Bu ilk kara ağanın Çarşamba'daki türbesini ziyaretse, ardılı ağaların geleneğiydi.

Kara hadımlar, başlarında Kızlar Ağası, Başkapu gulâmı ve öteki âmirleriyle tek veya üçü beşi bir arada, "girilmez" uyarısını veren ürpertici simgelerdi. Bunlara neden "Haremeyn huddamı" dendiği de başka bir soru. Gerçi duraksamasız bir yanıt, İslâmiyet'in Haremeyn-i muhteremeyn dediği iki kutsal yer, Mekke'deki Harem-i şerif (Kâbe ve çevresi) ile Medine'deki Harem-i Nebevî bekçiliğine, uluorta "Arap" denen zencilerin bekçiliği daha uygun görülmüş olmalı.

Minyatürlerde görüldüğü üzere Harem Ağası beyaz kavuk, canfes kaftan, fermayiş şal kuşak, kırmızı dökme şalvar, sarı mest yemeni giyinip kuşanırdı. Törenlere ise daha görkemli arzı endam ederler, serasere kaplı dört yenli kürk, Selimî kavuk, kuşağında mücevherli akva ile katılırlardı. Darüssaade ağası, haremin büyük âmiriydi. Özel bir dairesinin olması, saraydaki yüksek konumundandı. Protokolde sadrazam ve şeyhülislamdan sonra yer alırdı. Kızlar Ağası da denen ağa, haremde ve padişah katındaki nüfuzu, biriktirdiği servet, devlet işlerindeki deneyimiyle etkili olmaktaydı. Aralarında taht değişikliklerinde, suikastlarda rol oynayanlar yanında, Hacı Beşir Ağa gibi hayırlarıyla ad bırakanlar da vardır.

Büyük Ağa da denen darüssaade ağalarının bir görevi de, Haremeyn ve selâtin vakıfları nazırlığı idi. Bundan dolayı da saygınlıkları söz konusuydu. Harem için alım satımları denetlemek, şehzadelerin eğitimleriyle ilgilenmek, Surre Alayı'nı tertip etmek, padişah haremde iken onun emirlerini ilgililere ulaştırmak görevlerindendi. Her çarşamba Ortakapı dışındaki Darüssaade yazıcısı odasında Divan toplar, bu toplantıya Haremeyn evka-

fı müfettişi de katılırdı. Padişahın ölümünü sadrazama haber vermek, yeni padişahı tahta davet etmek de onun göreviydi.

İki kaynak

Ahmet Resmî Efendi'nin *Hâmiletü'l-küberâ* adlı yapıtında 1582 -1752 arasında Dârüssaade Ağalığı yapan 37 ağanın yaşam öyküleri vardır. Ayrıca III. Murad'la önceki padişahlar zamanında Harem-i hasın gözetim ve sorumluluğunun Babüssaade Ağaları ile Hazinedarbaşılarda olduğu, bu padişahın saltanatında ise Mehmed Ağa adlı bir zencinin Darüssaade Ağası olmasıyla harem bekçiliğinin esvedinlere geçtiği açıklanmıştır. Ancak hiçbir ağanın ne memleketi ne hadım edilişleri ne saraya gelişleri konusunda bir bilgi yoktur. Bunların en nüfuzlularından H.Beşir Ağa 30, Habeş Mehmed Ağa 17, İdris Ağa 16, Yusuf Ağa 16, Hacı Mustafa Ağa 15, Uzun Süleyman Ağa 9 yıl görevde kalmışlardır.

I. Mahmud döneminde yazılmış *Risâle-i Teberdâriye, fi Ahvâl-i Ağa-yı Darüsssade* adlı eserde ise harem ağalarına ilişkin pek çok olumsuzluklar anlatılmış; "Eğer denirse ki bu kara hadımlara yaklaşan cariyeler lezzet duyarlar mı? Bu kara hadımlara cariyelerin lezzet duydukları İstanbul'da meşhurdur" denilmiş. Ahmed Refik, "II. Süleyman zamanında harem ağaları ile cariyelerin münasebetleri, İstanbul'un başlıca dedikodusuydu. Harem-i hümayunda olan nisvan ile tavaşi Arap taifesi, âşık ve maşuk ve külli gecelerde nöbetçi nâmıyla içerü kaldıkça bazı fezahatleri padişah hazretlerinin, malumları olmağla..." denilerek türlü öyküler anlatmıştır. ■

HAREMAĞALARI TEAVÜN CEMİYETİ

Haremağaları sokakta kalınca...

Gazeteci-tarihçi Murat Bardakçı 2000 yılında *Hürriyet*'te yazdığı bir makalede haremağalarının hazin sonundan bahsetmişti:

"Haremağaları en güçlü ve en korkulan saray mensuplarının başında gelirdi. İmparatorluğun son yıllarında sıkıntıya düştüler. Servet sahibi ağalar kendilerine herkesten uzak ve yapayalnız bir hayat kurdu, parası olmayanlar ise 'Haremağaları Teavün Cemiyeti' adlı bir derneğin çatısı altında toplanıp birbirlerine destek olmaya çalıştı. Haremağalarının sonuncusu olan Hayreddin, hayata 1979'da veda etti".

Sahaf Emin Nedret İşli'nin arşivinde (sağda üstte) bu yardımlaşma cemiyetinin 1921'de kestiği 300 kuruşluk bir üyelik aidat makbuzu da bulunuyor. Makbuz, Cevher Tahsin Ağa adına verilmiş.

Yine İşli'nin arşivindeki bir diğer nadir parça ise, haremağaları derneğinin tüzüğü (sağda). 1923'te basılan kitapçığın tam adı *Harem Ağaları Teavün Yurdu [Muaddel] Nizamname-i Esasisi.* 14 sayfalık eser ser-musahib-i sabık Lala Enver Ağa, Tahsin Celâl Ağa, Beşir Fuad Ağa, Musahib-i Padişahî Hayreddin Ağa, Musahib-i Padişahî Nevres Ağa, Mes'ud Halil Rifat Ağa, Muhiddin Cevad Ağa, Yaver Rıdvan Ağa, İsmail Şevket Ağa, Hacı Hayreddin Ağa, Yaver Şevket Ağa, Cevher Beşir Ağa, Hacı Halid Ağa tarafından 1919'da kurulan yardımlaşma, dayanışma derneğinin 1923'te genişletilen 2. tüzüğü. 20 maddelik birinci tüzük 1923'te ihtiyaca göre değiştirilip yenilenmiş, 6 madde ilavesiyle 26 altı maddelik bir tüzük haline gelmiş. Yeni tüzükte hem heyet-i idare azalıklarında hem de kurucular listesinde artış ve ilaveler olmuş. Seyfeddin Özege'nin *Eski Harflarle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*'nda yer almayan bu ikinci nizamname, hem matbaa kaydı taşıması, hem de daha etraflı bilgi içermesi bakımından önemli.

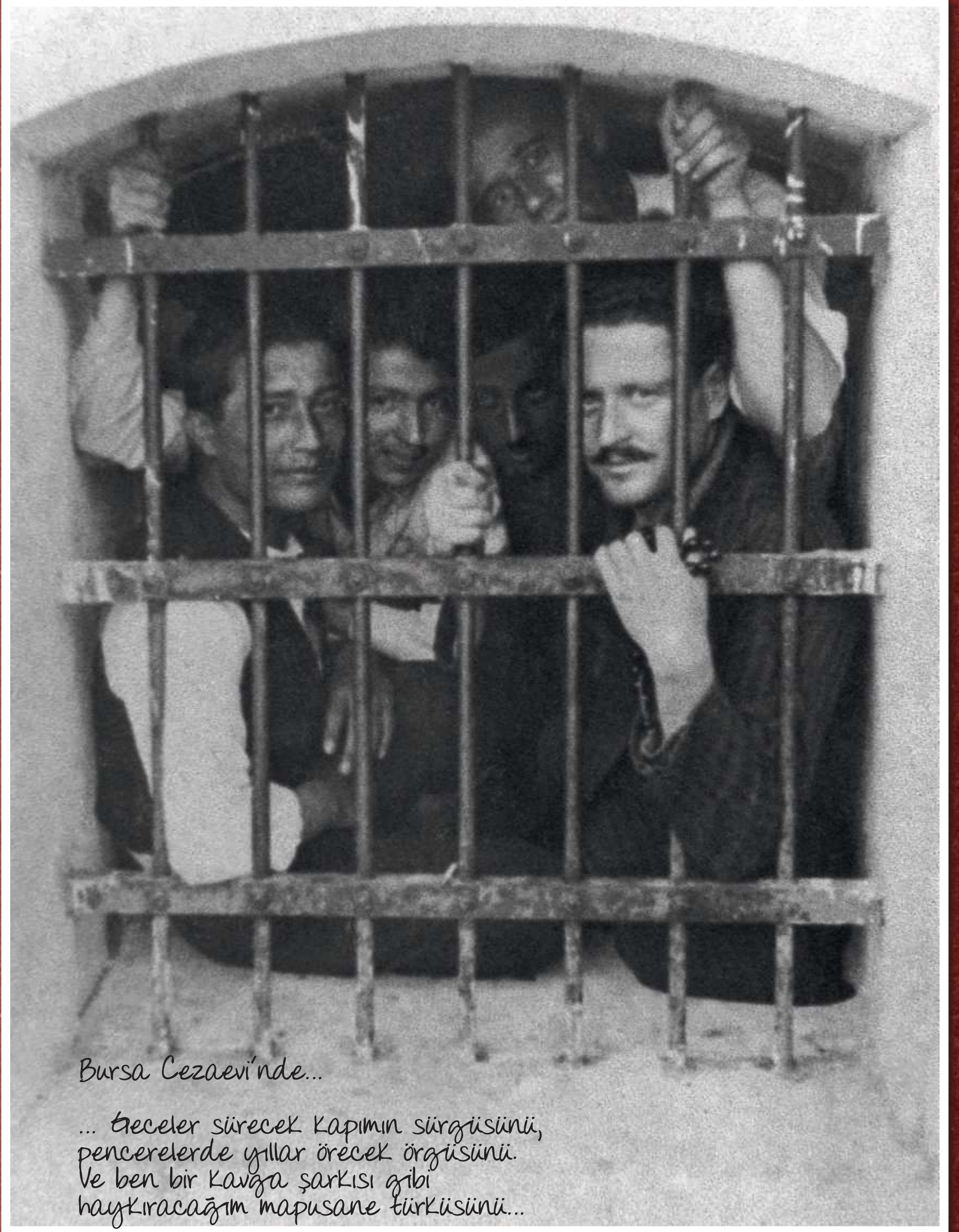

Nazım Hikmet

Şiir gibi bir hayat

Bursa Cezaevi'nde...

... Geceler sürecek kapımın sürgüsünü,
pencerelerde yıllar örecek örgüsünü.
Ve ben bir kavga şarkısı gibi
haykıracağım mapusane türküsünü...

Yasaklı olduğu yıllarda birçok takma isim kullandı ama, hiçbiri ona "Romantik devrimci" lakâbı kadar yakışmadı. Kadınlarına, memleketine ve devrime duyduğu tutkulu aşkı eserlerinde olağanüstü bir ustalıkla anlattı. Yapıtları 50'den fazla dile çevrildi, adı dünyanın en büyük şairleri arasında anıldı. Yaşamının 12 yıl 7 ayını hapiste geçirdi. 1950'de öldürüleceği söylentileri üzerine gizlice yurtdışına çıktı. 1963'teki vefatına kadar Moskova'da yaşadı. Sürgündeyken birçok memleketi ziyaret etti. Bu ülkelerde konferanslar verdi, savaş ve emperyalizm karşıtı eylemlere katıldı, radyo programları yaptı. Kısaca bu dünyadan bir Nâzım geçti, arkasında unutulmaz kareler bıraktı...

Nazım Hikmet, Hariciye Nezareti'nde çalışan babası Hikmet Bey'in memuriyeti nedeniyle Selanik'te dünyaya geldi. Tartışmalı doğum tarihi halasının eşi Memduh Ezine'nin hatıratında 17 Ocak 1902 olarak not edilmiştir. Selanik, 13 Ağustos 1902.

Dört buçuk yaşındaki Nazım, üç tekerlekli bisikletiyle. Halep, 1907.

Nâzım'la Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû), Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya giderken Kastamonu'da, 1921. Gençleri Anadolu'ya direnişe çağıran şiirler yazacakları, Mustafa Kemal'e takdim edilecekleri, sosyalizmle tanışacakları bu yolculuk Moskova'ya kadar uzanacak, Nazım burada Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV) kaydolacaktır.

Celile Hanım, çocukları Samiye ve Nâzım ile, 1924.

Lena ile, Moskova, 1923.

Piraye, Mahmut Yesari ve Muammer Karaca ile birlikte, Mithat Paşa köşkünün bahçesinde, 1930'lar.

Fotoğraflarla Nazım Hikmet, 2006

Fotoğraflarla Nazım Hikmet, 2006

Yönetmenliğini Nazım Hikmet'in yaptığı "Güneşe Doğru" filminin setinde. Solda ayakta Arif Dino, Nazım'ın başını omzuna dayadığı kişi filmin dekorlarını yapan ressam Faruk Morel, Nazım'ın arkasındakiler İhsan ve Osman İpekçi, 1937.

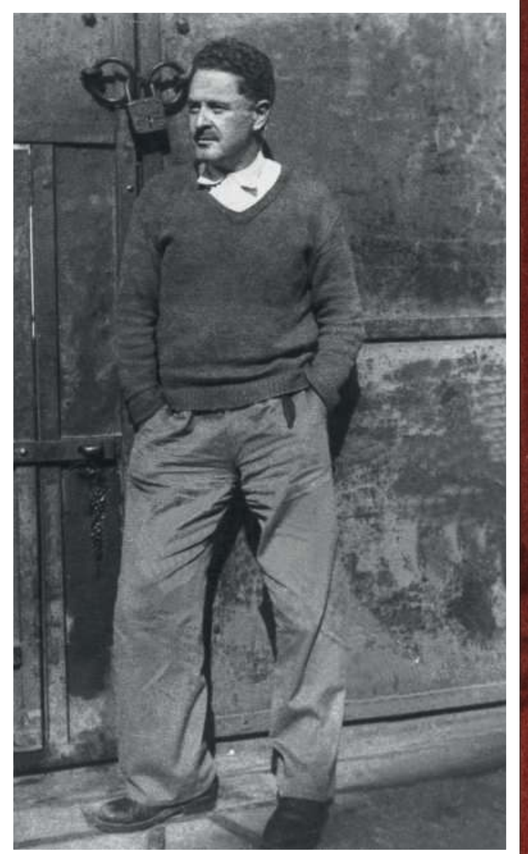

İhsan Koza takma adını kullanan İhsan İpekçi ile.

Nâzım Hikmet, sağlık şikayetleri nedeniyle Çankırı cezaevinden nakledildiği Bursa cezaevinde yaklaşık 10 yıl yattı. "Dokumacılar Gurubu"yla, 1947.

Orhan Kemal 1940'da Bursa Cezaevi'ne nakledilince, kitaplarını okumakla suçlandığı Nazım Hikmet ile hapishane arkadaşı olur. Orhan Kemal (beyaz gömlekli), İsmail Hakkı Balamir (ceketli).

Bursa Cezaevi, 1948.

Soldan, Efser Berk, Sait Faik, Münevver Andaç, Peride Celal, Nazım Hikmet. Burgazada, 1950.

İstanbul, 1950.

Aziz Nesin'in deyişiyle "dünyanın en iyi tanıdığı üç Türk'ten biri" olan Nazım, Bükreş uçağından inişinde Vnukovo Havaalanı'nda. Moskova, 29 Haziran 1951.

Veda'dan

Hoşça kalın dostlarım benim
hoşça kalın!
Sizi canımda, canımın içinde,
kavgamı kafamda
götürüyorum...

Sürgün yıllarında katıldığı uluslararası toplantı, kongre ve etkinliklerde

Azeri tiyatrocu ve şair Cafer Cabbarlı'nın evindeki bir davette. Bakü, 1950'li yıllar.

Gogol'ün 100. ölüm yıldönümü toplantısında. Bolşoy Tiyatrosu, Moskova, 4 Mart 1952.

Besteci Dmitri Şostakoviç'e (Nâzım'ın sağında) Uluslararası Barış Ödülü verilirken. Sütunlu Salon, Moskova, 1954.

Taşkent, 1958.

Floransa, 1962.

Stockholm, 1958.

Yusuf Erşahin, Nazım Hikmet, Lütfi Özkök, İlhan Koman Temmuz 195

Uluslararası İşbirliği ve Silahsızlanma Kongresi için gittiği Stockholm'de arkadaşlarıyla, Temmuz 1958.

Paris, 1962.

Moskova, 1962.

Paris, Nisan 1961. Soldan: Avni Arbaş, Güzin Dino, Nâzım, Abidin Dino, Vera.

Gelsene dedi bana
kalsana dedi bana
gülsene dedi bana
ölsene dedi bana

geldim
kaldım
güldüm
ölürüm

Nâzım, son eşi Vera Tulyakova ile. Moskova, 1962. Ölümünden sonra Vera'nın Nazım'ın cebinde bulduğu son şiiri

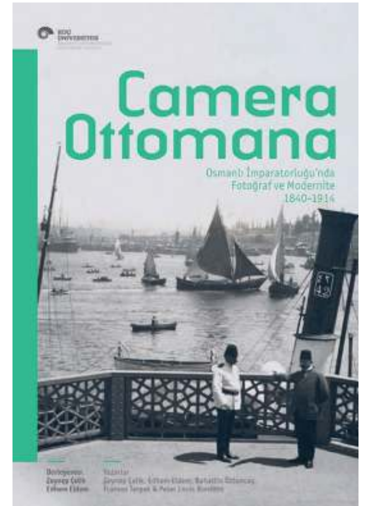
Fotoğraflarla Nazım Hikmet, 2006

Fotoğraftaki Osmanlı

Camera Ottomana, Osmanlı İmparatorluğu’nda fotoğrafın kazandığı anlamı tartışıyor. Modernleşmenin ve Batılılaşmanın çifte damgasını taşıyan fotoğrafa hem fotoğraf tarihinin merceğinden bakıyor, hem de belli bir tarihsel ortamın meydana getirdiği pek çok gelişmeden biri olarak ele alıyor. Zeynep Çelik ve Edhem Eldem’in derlediği bu kitap, yakın geçmişimizin dönüştürücü güce sahip en etkili teknolojik icatlardan biri olan fotoğrafın yerel boyutunu eleştirel bir açıdan değerlendiriyor ve önemini yansıtıyor.

“Camera Ottomana” sergisi, ANAMED’de 19.08.2015 tarihine kadar ziyaret edilebilir

Camera Ottomana
Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğraf ve Modernite, 1840-1914
Derleyenler:
Zeynep Çelik, Edhem Eldem,
256 sayfa, 60 TL
ISBN 978-605-5250-47-8

KÜY

kuyayinlari
www.kocuniversitesiyayinlari.com

Fotoğraflar: Emrah Gökcan

AMASYA-OLUZ HÖYÜK'TE 'DÖKÜLMÜŞ KURŞUN' BULUNDU

2500 yıl önceki nazarı Nazik Bacı yorumladı!

Türkiye'de halk arasında yaşayagelen kurşun dökme geleneğinin kökenleri bugüne kadar İslamiyet öncesinde, Şamanizm de arandı. Oysa Amasya-Oluz Höyük'te bulunan 30'a yakın şekilsiz kurşun parçası, bu adetin Anadolu'da 2500-2200 yıl öncesinden beri varlığını sürdürdüğünü gösteriyor.

ŞEVKET DÖNMEZ

Nazar ve büyü nedeniyle oluştuğu düşünülen ruhsal sıkıntıların giderilmesi için uygulanan halk pratiklerinden en ünlüsü kurşun dökme/döktürmedir. Kurşun dökme geleneği kendine özgü yöntem, malzeme ve aletleri olan, buna karşın tarihsel geçmişi pek bilinmeyen bir uygulamadır. Kurşun külçenin eritileceği çukur bir kepçe, ergimiş kurşunun dökülebileceği derin ve geniş bir madeni kap, kurşun dökülen şahısın başının üstüne gerilecek kalın bir örtü ile 300-400 gram ağırlığındaki kurşun külçe söz konusu alet ve malzemeleri oluşturur. Külçe durumundaki kurşun kepçeye konur ve yüksek ateşte ergitilir. Ergiyen kurşun oturan şahsın başı üzerindeki içi soğuk su bulunan tasa bir anda akıtılır.

Kurşun dökme uygulamasının en ilgi çekici özelliği, ritüeli uygulayanların yani kurşun dökücülerin kadın olmasıdır. Bugüne değin kurşun dökme işleminin bir erkek tarafından uygulandığını gösteren herhangi bir bilgi ya da kayıta rastlanmamıştır. Kurşun dökücülerin genelde sürekli bu işle uğraşan ailelere mensup oldukları bilinir. Bu bağlamda kurşun dökücülükte el verme/alma geleneğinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Ergimiş durumda su tasına dökülen ve hemen sertleşen kurşun, kurşuncu kadın tarafından incelenir ve yorumlanır. Suda sertleşen kurşunun biçimi fazla gözenekli ve dikenli ise nazar ya da büyünün şiddetli olduğuna, parlak ya da fazla çıkıntılı değilse kurşun dökülen şahsın yüreğinin temiz olduğuna ve sıkıntıların çabuk geçeceğine inanılır.

Türkiye'de yerel temelde yaşayan pek çok halk inan-

Oluz Höyük sakininde "kem göz" varmış…

Yeni dökülen kurşun

2500 yıllık buluntu

Oluz Höyük kurşunlarını yorumlamak amacıyla yörede yaşayan kurşuncu bir kadına başvurduk. Oluz Höyük'e oldukça yakın konumdaki Göynücek kasabası sakinlerinden 49 yaşındaki Nazik Cebeci talebimizi geri çevirmedi ve 2500 yıllık amorf kurşunlardan bazılarını yorumlamayı kabul etti. Gözleri iyi göremediği için kurşunculuğa devam edemeyen 93 yaşındaki Ulviye Gökçe'den el aldığını söyleyen Nazik Hanım hurafelere asla inanmamakla birlikte, kurşun döktüğü herkesin kendisini çok iyi hissettiğini gözlemlemiş. 2500 yıllık buluntuları dikkatle inceleyen Nazik Cebeci, amorfların üzerinde bolca bulunan çukurcukların kem göze, dolayısıyla nazara işaret ettiğini, kurşun döktürmüş Oluz Höyük sakininin büyük olasılıkla sıkıntılarından kurtularak hafiflemiş olduğunu bize iletti.

cı ve geleneğinde olduğu gibi kurşun dökme/döktürmenin tarihsel süreci hakkında da bilinmeyenler bilinenlerden fazladır. Toplum hafızası ve sözel kültür çerçevesinde, yöresel farklılıklar eklenerek günümüze değin yaşamış olan bu ritüelin kökeni bugüne değin Türklerin İslamiyet öncesi inancı olan Şamanizm de aranmıştır. Kurşun dökme uygulamasının, insana musallat olan kötü ruhları kaçırmaya yönelik gerçekleştirilen "kut dökme" ya da "kut koyma" adı verilen dini törenle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Amasya yakınlarındaki Oluz Höyük'ün eski Anadolu tarihine katkıları siyasi, askeri ve dinsel boyutun yanısıra, kültürel bir boyut da kazanmaya başlamıştır. Oluz Höyük'te bugüne değin bulunmuş kurşun objeler, antik yerleşmenin bu madene karşı özel bir ilgisi olduğuna işaret etmektedir. Bunlar içinde sayısı 30'u bulan amorf kurşunların ne amaçla üretildiği ya da oluşturulduğu sorusu yakın zamana değin yanıtlanamamıştı. Kazıevimizin bulunduğu Gözlek Köyü'nde birkaç yıl önce tanık olduğum geleneksel kurşun dökme uygulamasından sonra, Oluz Höyük Pers (Akhaimenid) kültürünü yansıtan 2. Mimari Tabaka'da (MÖ 425 - 200) açığa çıkarılmış amorf kurşunların benzer bir ritüeli yansıtmış olabileceği konusunda bazı şüpheler duymaya başladım. Kazı alanında saptanan 7 adet kurşun külçe, yerleşmeye önemli miktarda kurşun ithali olduğunu göstermektedir. Kolayca ergiyen bir maden olan kurşunun bir kereden daha fazla kullanılması, yani defalarca çeşitli silah ve aletlere dönüştürülmesi mümkündür. Buna

Kurşunlar nerede bulundu?

A açması olarak adlandırılan kazı alanı amorf kurşunların yoğun olarak bulunduğu yapıları barındırıyor.

KURŞUN DÖKME

Anadolu'nun en yaygın "nazar bozma" pratiği

Halk arasında bakışlarında zararlı güç bulunduğuna inanılan kötü niyetli kişilerin canlı ya da cansız varlıklar üzerinde olumsuz bir etki bırakması "nazar" olarak açıklanır. Neşeli ve sağlıklı çocukların birdenbire hastalanması, sürekli ağlaması, iştahtan kesilmesi; sıhhatli insanların aniden baş ağrısı, vücut kırgınlığı, halsizlik, iç sıkıntısı gibi şikâyetlerde bulunması; evli çiftler arasında sık sık kavgaların yaşanması; yeni alınan bir aracın kaza yapması; beklenmeyen ölüm olaylarının gerçekleşmesi; evdeki herhangi bir eşyanın kırılması ya da bozulması; tarla, bağ ve bahçedeki ürünün her zamankinden daha az olması; hayvanların huysuzluk yapması, eğer süt veriyorsa sütünün azalması, aniden hastalanması ya da ölmesi gibi çeşitli olaylar, gerçek nedenleri her ne olursa olsun, nazar değmesi olarak açıklanır.

Sık sık maşallah denilmesi, nazar muskası ve nazar boncuğu taşınması, evlere, arabalara nal; bağ, bahçelere kaplumbağa asılması nazardan korunmak için Anadolu'da yapılan onlarca uygulama arasında akla ilk gelenlerdir. Kurşun dökme ise nazar değdikten sonra, yani nazarın yol açtığı olumsuzlukları iyileştirmek için başvurulan en dikkat çekici ritüeldir. Kurşun dökme işi, yöreden yöreye küçük farklılıklar gösterse de birbirine benzer şekillerde yapılmaktadır. Kurşun, bir kepçenin ya da küçük bir tavanın içine konup ateşte eritilir. Diğer taraftan hasta dizüstü oturtulur ve başına bir tülbent örtülür. Eritilen kurşun, birtakım dualar ya da çeşitli sözler eşliğinde, hastanın başının üstünde tutulan içi su dolu kaba boşaltılır. Kurşunun suyun içinde aldığı şekillere bakılarak nazarı değdirenin cinsiyeti, fiziksel özellikleri vb. hakkında yorumlarda bulunulur. Kurşunun ateşte eritilip suya dökülmesi işi, üç kez tekrarlanır. Daha sonra kaptaki suyla hastanın yüzü üç kez yıkanır ve bu su ayak basılmayan bir yere dökülür. Nazar ocağına, emeğinin karşılığı olarak bir miktar para verilir.

Prof. Dr. Nilgün Çıblak'ın *Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Buna Bağlı Uygulamalar* isimli makalesinden derlenmiştir.

karşın saf kurşundan oluştuğu gözlenen Oluz Höyük amorflarının başka bir objeye dönüştürülmemiş olması oldukça önemli bir arkeolojik gerçekliktir. Söz konusu amorflar belli ki oldukları gibi saklanmak istenmiş ve bu nedenle de günümüze bu şekilde ulaşmıştır. Bu durum amorfların özel bir uygulamanın ürünü olduklarını ve bazı anlamlar taşıdıklarını göstermektedir. Şekillerine bakıldığında suya dökülerek oluştukları gözlenen Oluz Höyük Pers Dönemi amorf kurşunlarının günümüz kurşun dökme uygulaması ile olan benzerlikleri etnoarkeolojik bir bağlantıyı yansıtmaktadır.

Her ne kadar birtakım dualarla gerçekleştirilse de, kurşun dökme uygulamasının İslam dini ile ilgili olmadığı hususunda görüş birliği bulunmaktadır. Bugüne değin yalnızca Şamanizm ile ilişkilendirilen bu geleneksel Anadolu ritüelinin Oluz Höyük arkeolojik bulgularından sonra köken bakımından yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Oluz Höyük bulguları kurşun madeni yönünden oldukça zengin olan Anadolu'nun, kurşun dökme ritüelinin oluşmasında önemli bir coğrafya olduğuna işaret etmektedir. Amorf kurşunlar, günümüzden 2500 – 2200 yıl öncesinde söz konusu uygulamanın en azından Kızılırmak Havzası'nda bilindiğini, törensel açıdan Şamanist inanç altyapısına benzer olması nedeniyle, bu inancın kalıntılarını İslamiyet'le birlikte Anadolu'ya taşıyan Türklerin 10. yüzyıldan itibaren kurşun dökme ritüelini geleneklerine kolaylıkla dahil etmiş bulunduklarını düşünebiliriz. ■

1648
10 yaşında

Henri Testelin, Versailles Sarayı

1670
32 yaşında

Claude Lefèbvre, Isaac Delgado Sanat Müzesi

FRANSA KRALI XIV. LOUIS'NİN ÖLÜM YILDÖNÜMÜ

Güneş Kral

Saltanatı 72 yıl süren XIV. Louis, merkezileşmesinde büyük payı olan Fransa'da devletin dizginlerini öyle bir güçle elinde tutuyordu ki, "Devlet benim" sözleri ona atfedildi. Kendini güneşe benzeten kral 1715'te öldüğünde, mutlak monarşi zirveye ulaşmıştı. Sonraki 72 yılda oradan tepetaklak yuvarlanacaktı.

Efsane kral Louis'nin edindiği ilk lakap Hüdaverdi'ydi (Dieudonné). Çünkü 1 Eylül 1638'de dünyaya geldiğinde, annesi İspanya Prensesi Anne 37, babası Fransa Kralı XIII. Louis 38 yaşındaydı ve 17 yıllık evliliklerinde ilk kez çocuk sahibi oluyorlardı. Bu mucizevi çocuk Avrupa monarşisinin büyük simgelerinden biri olacaktı ama, o zirveye ulaşması için

1701
63 yaşında

Hyacinthe Rigaud, Prado Müzesi

300 yıl önce battı

fırtınalı bir çocukluk geçirmesi gerekti. XIV. Louis babasının ölümüyle beş yaşında tahta çıktı. Annesi Kraliçe Anne, saltanat naibesi oldu. Ancak başta amcası olmak üzere, hanedanın diğer üyeleri, küçük krala el koymak, annesini bir manastıra kapatmak için fırsat kolluyordu.

Ülkeyi annesi ve onun başlıca bakanı olan İtalyan Kardinal Mazarin yönetiyordu. Fransız asilleri, iktidarı bu İspanyol prensesiyle İtalyan din adamına bırakmaya niyetli değillerdi. Kralın gücünün zayıfladığı her dönemde yaptıkları gibi yine ayaklandılar ve Paris halkını da peşlerinden sürüklediler. Fronde denilen bu ayaklanmalar, küçük Louis'ye kimseye güvenmemeyi öğretti. Paris halkının sarayı bastığı, gece yarısı annesi, kardeşi ve Mazarin ile başkentten kaçtığı, güvendiği kuzeni Prens de Condé'nin ihanetine uğradığı bu zor yıllar, ona politika ve iktidar hakkında önemli dersler verdi.

Louis'nin gerçekten kral olduğu tarih 1661 yılıdır. Mazarin o yıl öldü. 23 yaşındaki kral, onun yerine başka birini atamayacağını, ülkeyi tek başına yöneteceğini açıklayarak herkesi şaşırttı. Aynı yıl, aşırı zenginleşen, kendisini göl-

AYŞEN GÜR

gede bırakan Maliye Bakanı Fouquet'yi de tutuklattı. Artık Fransa'yı tek başına avucunda tutuyordu. Günümüzde dev şirketleri bütün ayrıntılarına kadar denetleyerek başkalarına yetki vermekten kaçınan CEO'lar için kullanılan "mikro yönetici" tabiri, onun için de uygundu. Her gün saatlerce çalışmaya yoğunlaşabiliyor, ancak eğlenceye, ava, dansa, kadınlara zaman ayırmayı da başarıyordu.

Tabii onun da bazı bakanları vardı. Hiçbiri Kardinal Mazarin gibi sınırsız bir yetkiye sahip olamadı. Ama Maliye Bakanı Colbert, Fransızların "grand commis de l'état" (büyük devlet memuru) dediği önemli politikacılardan biri oldu. Colbert'in uyguladığı "Fransız merkantilizmi", ülke içinde endüstri ve üretimin artmasını, ithalatın en düşük düzeyde tutulmasını, paranın yani gümüş ve altın gibi değerli madenlerin ülke dışına akmasının önlenmesi üzerine kurulmuştu. Bunun için Colbert "manufactures" denilen devlet denetiminde tekel gibi çalışan şirketler kurdu. Fransa'nın ilk sömürge imparatorluğu da bu dönemde ortaya çıktı. Hindistan'la ticaret yapan Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası, Kanada'da "Yeni Fransa" adlı sömürge, Karayip'deki şeker ve köle adaları, Kuzey Amerika'nın ortasında "Louisiana" adı verilen geniş topraklar, Fransa'yı İspanya, Hollanda ve İngiltere ile karşı karşıya getirdi.

Ama Fransızları büyüleyen bu uzak diyarlar değil, Paris ve kralın yaşadığı başkent dışındaki Versailles Şatosu'ydu. Louis, hiç güvenmediği Paris halkını zapturapt altına almak için La Reynie'yi polis şefi (lieutenant général de police) olarak görevlendirerek, modern polis teşkilatının temelini attı. La Reynie, bütün siyasal, kültürel etkinliklerin gözlenmesi, her türlü fesat hakkında bilgi toplanmasıyla görevliydi. Louis'nin her gün okuduğu sayfalarca yazı arasında, La Reynie'den gelen raporlar da vardı.

Kendisini güneşe veya Jupiter'e benzetmekten hoşlanan Kral, aynı zamanda bir Mars olmak da istiyordu. Gençlik yıllarında savaşlara bizzat katıldı. Louis'nin ölümünden yirmi küsur yıl sonra Voltaire, bu dönemle ilgili olarak kaleme aldığı kitapta (*Le Grand Siècle*) "O dönemde yapılmış savaşların ayrıntılarını burada bulmayı beklemeyin" diye yazar. Aynısını biz de söyleyelim. Fransa, İspanya'nın bugün Belçika olarak bildiğimiz topraklarına göz dikmişti ve Louis'nin bütün saray halkıyla katıldığı ilk savaşlar bunlardı. Her bir Felemenk şehrinin alınışı, Büyük İskender'in Pamir dağlarına ulaşması gibi büyük bir zafer olarak kabul edilip eğlenceler, törenler düzenleniyordu.

XIV. Louis'nin en büyük başarısı, bilinçli olarak oluşturduğu imajıydı. Bütün ömrünü kendisinin başrolü oynadığı bir gösteri gibi geçirdi. Bu tiyatroya uygun sahneyi Versailles Şatosu'nu yaptırarak kurdu. "İhtişam, nezaket ve çapkınlık, bu sarayın ruhudur" diye yazmıştı çağdaş bir İngiliz. Versailles'ın bahçeleri, salonları, galerileri, burada düzenlenen balolar, şölenler, kralın saat düzeniyle yaptığı arabalı-arabasız gezintiler, yatış, kalkış törenleri, görkemli

FRANSIZ KLASİSİZMİNE İLHAM VERDİ

Majesteleri hem hayatta hem sahnede başrolde

Parlayan güneş
1653'te sahneye konan Le Ballet de la Nuit'de Apollon kılığındaki XIV. Louis. O sırada henüz 15 yaşında.

Louis'nin saltanatı, Fransız edebiyatında klasisizm denilen parlak bir döneme denk gelmişti ve bu bir tesadüf değildi. Bu edebiyatın Molière, Racine, Boileau, La Bruyère gibi yazar ve şairlerini, hatta vaazlarıyla edebiyat tarihine giren Bossuet gibi papazlarını düşünürken akla ilk gelen kral ve sarayıdır. Kralın dramatik sanatlara ilgisi 1653'te muhtemelen Lully'nin bestelediği "Le Ballet de la Nuit" adlı dansla başlamıştı. Bu dansta kendisi ayı ve yıldızları aydınlatan güneş rolünde dansetmişti. Komedi ustası Molière'in tiyatro topluluğu yıllarca kralın doğrudan himayesi altında en büyük eserlerini sahneledi. İkiyüzlü yobazlarla alay eden Tartuffe komedisini bile kralın desteğiyle sarayda sahneye koymuştu. Molière, kralın himayesini kaybettikten bir yıl sonra sahnede öldü (1673). Büyük trajedi yazarı Racine de tam bir "courtisan"dı. Louis'nin kendisini de, büyük kralı oynayan bir oyuncu olarak bu klasik sanatın önemli bir temsilcisi saymak yanlış olmaz.

sofralarda yediği yemeklerin bolluğu, Mlle de La Vallière, Madame de Montespan gibi metreslerinin göz kamaştıran güzelliği, hep aynı gösterinin parçasıydı. Kral, kendi döneminde parlayan Fransız klasisizminin öngördüğü gibi, özdenetimi elden bırakmayan, hayatının fırtınalarını dışarı yansıtmayan, aşırı gülmek, surat asmak, bağırıp çağırmak gibi aşırılıklara kaçmayan, mükemmel bir oyuncu, tek oğlu öldükten birkaç gün sonra verilen baloda, üzgün üzgün oturan gelinine, "Bizler herkes gibi davranamayız. Kalkın, dansedin" diyebilen bir adamdı.

Ancak Louis'nin büyük kral imajı, 1680'lerden itibaren önemli ölçüde zedelendi. 1685'te, büyükbabasının çıkarmış olduğu Nantes Fermanı'nı yürürlükten kaldırarak, Fransa'daki Protestan azınlığı ya Katolik olmaya ya da sürgüne gitmeye zorladı. Protestanların gidişiyle Fransa eğitimli, çalışkan ve becerikli bir işgücünden yoksun kaldı, endüstrisi zarar gördü.

Güneş artık batmaya başlamıştı. 1688'de Louis, boşalan İspanya tahtına torunlarından Philippe'i çıkartmaya karar vererek büyük bir savaş başlattı. Avrupa'nın diğer iki büyük gücü İngiltere ve Avusturya, Fransa'nın İspanya ve sömürgelerine el koymasını engellemek üzere silahları kuşandılar. İspanya veraseti üzerine sürdürülen savaşlar 1714 Utrecht Antlaşması'na kadar neredeyse durmadan sürdü. Avrupa ile birlikte Fransa için de bu uzun mücadele büyük bir yıkım oldu. O güne kadar Avrupa'nın en büyük askerî gücü sayılan Fransa, bu defa yenilgilere uğradı. 1709'da yaşanan "XIV. Louis'nin kışı" korkunç bir felaketti. Sıcaklık eksi 20 dereceye kadar düştü, Versailles'daki şarap karafları bile dondu. Köylülerin çektiği sıkıntıların boyutunu anlatmaya gerek yok. Sonunda Louis, torununu İspanya kralı olarak kabul ettirdi (bugünkü kral onun soyundan gelir) ama Fransız halkı bu korkunç 25 yıldan yaralı olarak çıktı.

Kralın alışkanlıkları değil ama kendisi değişmişti. 1683'te kraliçe Marie-Thérèse öldükten sonra, Markiz de Maintenon unvanını verdiği, kendisinden birkaç yaş büyük, dul bir kadınla gizlice evlendi. Bu evlilikle birlikte kralın çapkınlıkları son buldu. Yaşlı çift, Louis ölene kadar tam bir burjuva ailesi gibi uyum içinde yaşadı. Ama artık Versailles eskisi gibi değildi. Savaş ve açlık bulutları zaten bir çeşit devlet töreni gibi sürdürülen eğlencelerin tadını kaçırmıştı. Son yıllarında Louis'nin oğlunun, iki torununun, torununun iki oğlunun arka arkaya ölmesi, sarayı mateme boğdu. Nihayet 1 Eylül 1715'te geride tek torun çocuğu olan 5 yaşında bir veliaht bırakarak gözlerini kapadığında, 72 yıldır oynadığı büyük kral rolünden bıkmış olmalıydı. ■

MONARŞİNİN GÜCÜ VE DEBDEBE

Versailles Şatosu: Küçük Beştepe

Muzaffer Fransızoğulları

Versailles Şatosu'nda bir zafer ve kabul töreni. XIV. Louis, Seneffe savaşından muzaffer çıkan Louis de Bourbon-Condé'yi kabul ediyor.

Louis'nin en büyük projesi, Versailles Şatosu'dur. Bu küçük av köşkünü 1661'de keşfetmiş, muhteşem bir saraya dönüştürmek üzere ömrü boyunca çalışmıştı. 700 odası, 1513 penceresi, 1252 şöminesi, 67 merdiveni, 483 aynasıyla 67121 metrekareye yayılan sarayın 800 hektarlık bir parkı vardı. Burada 55 havuz ve kanallar, 600 fıskiye yaptırıldı. Sarayın yapımında Le Vau ve Houdouin-Mansart gibi büyük mimarlar, bahçelerin düzenlenmesinde ise Fransız peyzaj sanatının ustası Le Nôtre çalışmıştı. Sarayın görevi, Fransız monarşisinin gücünü dünyaya ilan etmekti. Burada yaşayan saray halkının görevi de aynıydı: Göz kamaştırmak. Aristokratlar Versailles'da küçük bir daire sahibi olabilmek için taşradaki büyük şatolarını terkederek korkulacak feodal beyler olmaktan çıktı, kralın "courtisan"ları yani saray dalkavukları haline geldi. Kralın yengesi Orléans Düşesi şöyle yazmıştı: "Biz çoktan gittikten sonra, bu saray hakkında yazılacak hikayeler, herhangi bir romandan çok daha iyi ve eğlenceli olacak. Korkarım bizden sonra gelenler, bunlara inanamayacak, peri masalı sanacak."

19. YÜZYIL SONLARI

Halep hâlâ orada, Osmanlı mirası nerede?

Yüzyıllardır Türk ve Osmanlı hakimiyetinde yaşayan, tarihî ve kültürel dokusuyla Anadolu'nun bir parçası olan, Kilis'e sadece 67 km. mesafedeki Halep, unuttuğumuz, bilmediğimiz bir şehir. Bugün Suriye'deki savaş nedeniyle hatırladığımız Halep, Osmanlı döneminde Urfa, Maraş ve Adana'nın bağlı olduğu eyalet merkezi, imparatorluğun en büyük şehirlerindendi.

2009

✎ HAYRİ FEHMİ YILMAZ

Suriye'de yaşanan iç savaşta harap olan ülkenin en büyük kentlerinden Halep, Türk kültürü ve tarihi açısından özel bir kenttir. Bize hem çok yakın hem de çok az tanıdığımız bu kentte Osmanlı yönetimi 1918'de sona ermişti. Sonrasında unuttuğumuz bu kenti, geçen ay bazı gazeteler ve internet siteleri Türkiye'nin 82. vilayeti ilan etti. Benzer haberlerde "muhaliflerin kentte artık Türk Lirası kullanmak istediği" yazıldı. "Türkmen koridoru, güvenli bölge, vs." tanımlarıyla, günlük reel siyasetin ve maalesef savaş kışkırtıcılığının bir nesnesi durumuna düşürülen bu tarihî şehrin, kültürel mirasıyla, adetleri ve gelenekleriyle özel bir konumu var.

Osmanlı Devleti'nin büyük kentlerinden olan Halep, neredeyse sadece bir deyim ile biliniyor. Karşısındakine bir meydan okumayı ifade eden "Halep oradaysa, arşın burada" deyimi. Kimileri bu deyimin kendi içindeki anlamsızlığını bir bozuşmaya bağlıyor. Doğrusu "Halebi orada ise arşın burada". Zira "halebi" de arşın gibi bir ölçü birimi.

Kent Suriye'nin kuzeyinde önemli kervan yolları üzerinde kurulmuş ve hem ticaret açısından gelişmiş, hem tarih boyunca zenginliklerinin peşinden gelen orduların tahribine uğramış. MÖ 3. bin yılda Halaba adıyla bilinen yerleşim, fırtına tanrısı Adad'ın kült merkeziydi. Tunç Çağı'nın sonlarında kent Anadolu merkezli Hitit Krallığı'nın eyaletlerinden biri haline geldi. Bir süre sonra da bir Geç Hitit devletçiğinin başkenti oldu. Kentin Anadolu ile yakın ticaret ve kültürel bağları bu dönemden sonra da kesilmedi.

Halep, Helenistik ve Roma çağlarında Akdeniz çevresinde kurulan kentlerle benzer özellikte bir kente dönüştü. Hicret'ten sadece 16 yıl sonra (miladi 637), Güney Anadolu'nun birçok şehrini alan İyaz bin Ganm, Halep'i de ele geçirdi. Kentteki ilk Türkler 9. yüzyılda Abbasilerin hizmetindeki askerlerdi. Mısır Valisi Tolunoğlu Ahmed 878-884 yıllarında Halep'i ele geçirdi. Bu kısa dönem kentteki ilk Türk siyasi hâkimiyeti oldu. Şehir bir süre sonra yine Mısır'da Türk askerlerce kurulan İhşid Devleti'nin yönetimine girdi.

Halep 962 ve 969 yıllarında meşhur Bizans İmparatoru Nekeforos Fokas tarafından iki kez ele geçirilip günlerce yağmalandı. Şehirde bugün, bu yağmadan önceye ait maalesef çok az İslâm eseri kalmıştır. Bundan sonra kent üzerinde Bizans baskısı uzun süre hissedildi. Sonunda 1069'da Selçuklulardan Emir Sanduk kenti ele geçirdi. Artık kentteki camilerde Selçuklu Sultanı Alparslan adına hutbe okunuyordu. Bir süre sonra bizzat Alparslan kente geldi.

Bizans imparatoru Romanos Diogenes 1070 civarında kente iki büyük sefer düzenledi, ancak ele geçirmeyi başaramadı. Alparslan'ın 1071'de Malazgirt'te imparatoru yenmesi ile bölge üzerindeki Bizans baskısı bitti ve Anadolu ile birlikte bölge Selçuklu emirlerinin ve göçebe Türkmenlerin göçüne sahne oldu. Melik Tutuş, Emir Atsız gibi Selçuklu yöneticileri, bölgedeki Arap kabileleri ile ilişki içinde çevreye hâkim oldular. Artık kent ve çevresi Selçuklu yöneticilerinin mücadele alanı haline geldi.

1086'da Anadolu fatihi Süleyman Şah, Halep'e 5 km. mesafede Tutuş'la girdiği savaşta öldü. Aynı yıl Melikşah beraberinde devlet adamları ve askerlerle birlikte gelip şehri teslim aldı. Ardında bölge valisi olarak Aksungur'u, kale kumandanı olarak da Nuh et-Türki'yi tayin etti.

1092'den sonra Emir Tutuş burada Suriye Selçuklu Melikliği'ni kurdu. Tutuş'un oğlu Rıdvan, onun oğlu Alparslan ve kardeşi Sultanşah bu Selçuklu kolunun yöneticileri oldular. Ancak son dönemlerde yönetim neredeyse tamamen Atabeg Lülü'ün eline geçti. Bu yöneticiler çevreye hâkim olan Haçlılara karşı büyük mücadeleler verdiler. Lülü'den sonra şehrin yönetimini ele geçiren Emir Yaruktaş ise bu mücadeleyi yavaşlattı.

Halep Kapalı Çarşısı çevresinde Osmanlı devri konutları. 20. yüzyıl başı ve 21. yüzyıl başı.

Bu dönemde güney Anadolu'da çeşitli şehirlere hükmeden Artuklular, Halep idaresini devralmaya davet edildiler. İlgazi ve oğlu Timurtaş daha sonraları ise Artuklu Belek Gazi şehri Haçlılar'a karşı savundu. 1146'dan sonra kenti Haçlılara karşı savunanlar İmadüddin Zengi ve oğlu Nureddin Zengi oldular. Zengiler döneminde kentin surları, kalesi, Ulu Cami, pazar yerleri ve yolları tamir edilip birçok yeni bina inşa edildi.

Zengi yönetiminin sona ermesiyle 1183'te Eyyubi emirleri kente hâkim oldu. Eyyubi devri boyunca kent adil ve zengin hükümdarlarca idare edildi ve hızla gelişti. Ancak bu dönemin sonunda 1260'da İlhanlı Hanı Hülagü tarafından ele geçirilip yakılıp, yıkıldı. Aynı yıl Mısır Memlûkları Moğolları yenip Halep'e sahip oldu. Memlûk hâkimiyetinde artık Mısır'dan yönetilen kentin valileri Türk kökenli askerler oldular. 1400'de Timur'un Anadolu seferi sırasında Halep kenti de ele geçirilip üç gün yağmalandı, görkemli yapıları yakılıp yıkıldı. Halep bu süreçte de Anadolu kentleri ile benzer bir kaderi yaşadı. Kent sonrasında, bir Memlûk şehri olarak yaşamaya devam etti.

Kahire'den sonra Eyyubi ve Memlûk eserlerinin en çok korunduğu yerleşim Halep'tir. Kentin Osmanlı öncesi İslâm anıtlarının en etkileyicileri kale ve Ulu Cami'dir. Ulu Cami'nin 1089-1090'a tarihlenen minaresi, Selçuklu asırlarının en önemli hatıralarından biri idi. 2013'ün Nisan ayında kimin yaptığı hâlâ belli olmayan bir bombalamada minare yıkıldı. Bazı gazeteler Suriye rejiminin Türk hatırası olarak gördüğü minareyi kasıtlı yokettiğini ileri sürdüler. Halep'te halen Türklerin inşa ettiği birçok minare vardır.

Bölgede Osmanlı dönemi, Halep şehrinin kuzeyinde 1516'da Mercidabık ovasında gerçekleşen meydan savaşı sonrasında başladı. Memlûk ordusu Yavuz Sultan Selim karşısında yenilince, Halep ve çevredeki diğer şehirler de Osmanlı hâkimiyetini direnmeden kabul ettiler. Şehre çoğu zaman başkente yakın devlet adamları vali olarak gönderildiler. Hızla büyüyen yerleşim, tarihinde hiç olmadığı kadar önemli bir merkeze dönüştü.

1521'de Canberdi Gazali isyanında kent halkı Osmanlı askerlerini destekledi ve isyancılar kente giremediler. Aynı yıl isyan bastırıldıktan

sonra kent, kuzey Suriye ve güney Anadolu'nun geniş bir parçasının merkezi olan bir beylerbeylik haline getirildi.

Kuzeyde yoğun Türkçe konuşulan bölgeler ile güneyde yoğun Arapça konuşulan çevreler arasında önemli bir geçiş alanı olan Halep, çokdilli ve kültürlü bir merkez olarak yaşadı. Seyyahlar, kentte bulunan Müslümanların Arapça ve Türkçe konuştuğunu bildirirler. 1860'larda şehirde çıkan ilk gazete *Fırat* da Türkçe ve Arapça'dır. Geniş bir coğrafyanın mallarını toplayan Halep çarşısı, İskenderun limanı aracılığı ile bu malları Akdeniz limanlarına gönderiyordu. Bu nedenle kentte Venedik ve İngiliz konsoloslukları da açılmıştı. Kent zamanla ticaret konusunda İzmir ile rekabet etmek zorunda kalmış, ama büyük kent olma vasfını korumuştur.

Halep 18. yüzyıldan itibaren ticari önemini yavaş yavaş yitirmeye, 19. yüzyılda Yeniçeriliğin kaldırılması ve Tanzimat'ın ilanıyla ciddi sorunlar yaşamaya başladı. Bu dönemde 1866'da yeniden düzenlenen idari yapıya göre Halep vilayeti merkez, Urfa, Maraş, Kozan, Adana, Payas, Zor sancaklarından oluşuyordu. Bu yüzyılın sonlarında Suriye'de Araplar arasında milliyetçilik hızla yayıldı. Halep seçkinleri bu hareketlere katılmakta isteksizdiler. Bunun başlıca nedeni, eski rakibi Şam'ın siyasi etkisi altına girme ihtimali ve Anadolu'nun güneyinde bulunan bazı şehirlerle olan iktisadi bağın kopmasıydı.

1. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Osmanlı ordusu yeni bir savunma hattı oluşturmak için şehirden çekildi ve 23 - 27 Ekim 1918'de İngiliz ve Arap kuvvetleri şehre savaşmadan girdi. Böylece savaşmadan Osmanlılara teslim olan kent, 402 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti sonunda yine savaşmadan İngiliz işgaline uğradı. 1920'de İngilizler bölgeyi Fransızlar'a bıraktı ve Halep çevresindeki geniş bölgenin merkezi olarak bir özerk bölge haline getirildi.

Şehirde Fransız manda rejimine karşı bir mücadele başladığında, bunu Türkler de desteklediler. Fransızlar 1922'nin sonlarında Halep özerk bölgesiyle, Şam, Dürzi ve Alevi

SELÇUKLU - OSMANLI KÜLTÜR MİRASI

Ortadoğu'nun İstanbul'u

Ortadoğu'da İstanbul etkisinin en güçlü olduğu şehirlerden biriydi. Öncelikle eski yapıların çoğu Osmanlı döneminde onarıldı eklerle genişletildi ve yaşamaları sağlandı. Şehir valilerinin İstanbul üslubundaki kurşun kaplı büyük kubbeli camileri ve Osmanlı tarzındaki minareleri kentin siluetini ciddi şekilde değiştirdi.

1546'da tamamlanan Beylerbeyi Hüsrev Paşa Külliyesi, onun vezirliği döneminde yaptırılmıştı. Cami Osmanlı üslubunu bölgeye tanıtan yapı olarak kabul edilir. 1556'dan önce yine bölge valisi Dukakinzade Mehmet Paşa Adiliye Külliyesi'ni inşa ettirdi. 1580-1583 tarihli Behram Paşa'nın Behramiye külliyesi geniş bir alana yayılıyordu. Bu külliyelerin Mimar Sinan tarafından tasarlandığı kabul edilir. 1654'de inşa edilen

Halep Ulu Cami avlusu ve bugün mevcut olmayan Selçuklu devri minaresi

Halep Ulu Cami avlusunda Osmanlı dönemine ait çeşme.

Mustafa İbşir Paşa külliyesi, 1730 tarihli Osman Paşa Külliyesi de, Osmanlı beğenisini devam ettiren külliyelerdir. Yapıların genelinde Osmanlı mimarisi belirgin olmakla birlikte, detaylarda bölgesel üslup ve işçilik belirgindir. Bazı bezemeler tamamen Osmanlı tasarımını yansıtır iken bazıları tamamen yerli özellikler gösterir. Ama en çarpıcı bezemeler yerel üslubun Osmanlı yorumlarıdır. Yapılarda görülen İznik çinileri ya da İznik taklidi çiniler, Osmanlı sanatının izlerini gösterir. İstanbul'dan sonra bu üslupta en çok çini kullanılan şehir Halep'tir.

Yeni binalar kadar eski yapılara yapılan ekler de dikkat çekicidir. Ulu cami revaklarına 19. yüzyılda inşa edilen bir çeşme, son devir Osmanlı süslemeleri, ay yıldızlı düzenlemeler ve altı minareli bir cami şeklinde istiflenen Kelime-i Tevhid yazısı ile dikkat çeker. Osmanlı dünyasında altı minareli tek cami İstanbul Sultanahmet Camii'dir. Başkentin görkemli camileri, tek minareli vezir camilerini bilen Osmanlı eyaletlerinde hep heyecanla anlatılmıştır. Halep'teki Osmanlı yapılarının bazılarında 16. yüzyıldan itibaren Türkçe kitabeler de görülür.

özerk bölgelerini birleştirerek merkezi Halep olan federal bir devlet kurdular. 1924'te bu federal devlet, Suriye adı altında üniter bir devlete dönüştü. Ama bu başkentin Halep'ten Şam'a taşınmasına neden oldu. Bölgenin batısında Türklerin yoğun yaşadığı Hatay, 24 Haziran 1939'da Suriye devletine değil Türkiye'ye katılmayı tercih etti.

Halep coğrafi konumu sayesinde Hititlerden günümüze her dönem Anadolu ile yakın ilişkiler içerisinde olmuş olan bir yerleşimdir. 11. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadığı ve yönettiği kent, bugün içsavaşa rağmen siluetiyle hâlâ Osmanlı karakterini kısmen koruyor. Halep, zengin yemek ve müzik kültürü ile de Anadolu coğrafyası ile bir bütünlük oluşturuyor. Türkiye'de yemekleri ve tatlıları ile meşhur Gaziantep, esas olarak Halep geleneklerini yaşatan merkezlerden biridir.

Uzun tarihi boyunca birçok isyan, işgal, savaş, sürgün, ekonomik sıkıntı gören kent, günümüzde muhtemelen en zor dönemlerinden birini yaşıyor. Ama Halep bu günlerini de atlatacak. ■

Halep'teki tarihî otelden Mustafa Kemal de geçti

Bugün Suriye'deki içsavaşın ortasında kalan Halep şehrindeki Hotel Baron, Mustafa Kemal'in 1. Dünya Savaşı sürecinde zaman zaman konakladığı mekandı.

✎ SERHAN GÜNGÖR

Halep'e 25 Ekim 1918 tarihinde başlayan İngiliz ve Arap saldırısı, Mustafa Kemal Paşa'nın anılarına şöyle yansıyacaktı:

"Bulunduğum otelin kapısından sağa saparak yüründüğü zaman bir dörtyol ağzına tesadüf olunur, o noktaya kadar geldim. Bütün yolları tutturmuştum; düşman tayyaresinden atılan bombalara bazı damlardan atılan bombalar inzimam ediyordu..."

Mustafa Kemal, o dönemde komuta ettiği 7. Ordu'nun kalan birliklerini Halep'in kuzeyine çekecek, kazandığı Katma Meydan Muharebesi (26 Ekim 1918) 1. Dünya Savaşı'nın son Osmanlı - İngiliz muharebesi olacak ve bugünkü Türkiye'nin sınırlarını büyük ölçüde belirleyecekti.

4 Ekim 1918'de Halep'e gelen Mustafa Kemal Paşa, Baron Otel'in 201 no'lu odasında 21 gün boyunca kalmıştı. Bu otelde ilk defa 24 Şubat 1917'de, Şam'daki önemli bir toplantıya katılmak için yaptığı yolculuk sırasında konaklamıştı.

Baron Otel, Halep'in Aziziye Mahallesi'nde 1911'de Mazlumyan ailesi tarafından yaptırılmış ve hâlâ aynı ailenin mülkiyetinde. Konuk listesinde Arabistanlı Lawrence'dan Agatha Christie'ye, Charles De Gaulle'dan Theodore Roosevelt'e kadar 20. yüzyıl tarihinin önemli isimlerini barındıran bu tarihî yapı, ne yazık ki Suriye iç savaşında tam cephe hattında kaldı ve halen tehlike altında.

Gelen son bilgilere göre otel halen ayakta ama sıcak çatışma bölgesinde olduğu için işletilmiyor. Aziziye mahallesi hükümetin kontrolünde, ancak zaman zaman roketlerin de düştüğü bir noktada (Fehim Taştekin).

Mart 2009'da yukarıdaki fotoğrafı çektiğimde, bu tarihî otel Halep şehrinin keyifli mekanlarından birisiydi ve 201 numaralı odasının duvarlarında Atatürk'ün fotoğrafları asılıydı!

Roketlerin düştüğü noktada

Baron Hotel bugün savaşın ortasında. Durumu belirsiz. 2009'da Mustafa Kemal'in kaldığı odada hâlâ fotoğrafları bulunuyordu. (Sağda)

Güneydoğu Asya'da unutulan katliam: Endonezya 1965

General Suharto'nun askerî darbesini takibeden iki yıl boyunca, Endonezya'da 1 milyondan fazla sivil öldürüldü. Sadece komünistlerin değil, kadınların, çocukların, Çinlilerin, Hıristiyanların, ılımlı Müslümanların evlerinde yakıldığı, linç edildiği toplu katliamlara dünya gözünü kapadı. 50 yıl sonra bu acı miras hâlâ ülkenin üzerinde duruyor.

MASİS KÜRKÇÜGİL

Yakın tarihin en kanlı bastırmalarından biri 50 yıl önce 30 Eylül gecesi Endonezya'da başladı. Uluslararası Af Örgütü 1977'de, "birçok bağımsız gözlemciye göre, bu dönemde süratli bir biçimde 1 milyondan fazla insanın öldürülmüş olması muhtemeldir" derken, 1968'deki bir CIA raporu, 1965-66'da Endonezyalı komünistlerin katliamının yüzyılın en trajik ama aynı zamanda en meçhul olaylarından biri olduğunu belirtiyordu.

Yakın dünya tarihinin en büyük kitlesel terör hareketleri arasında sayılan Endonezya katliamı, ülkenin kurucu başkanı Sokarno'nun tek adam yönetimi sürecinde 1965'teki askerî darbeyle başladı. % 90'ı Müslüman olan ama nüfusunun 400 farklı etnik bileşimden oluşan Endonezya'da elli yıl önceki kanlı hadiseleri anlamak için, 1920'lerin sonlarından itibaren ülkede yaşananlara kısaca göz atmak gerek.

20. yüzyılın başlarında ülkenin siyasal hayatında biri İslâmi diğeri sosyalist olmak üzere iki milliyetçi (sömürge karşıtı) hareket belirdi. İlk büyük Müslüman parti Sarekat İslam, başlangıçta sosyalist fikirlerden de etkilenmişti. Endonezya Milliyetçi Partisi'nin kurucusu Sukarno, Endonezya hareketinin birliğini sağlamak için milliyetçilik, din ve komünizm arasında bir uyumu hedefleyen "Nasakom" diye bir slogan kullanıyordu. Bu dönemde bugün bütün okullarda öğretilen "Bahasa" dili ulusal dil olarak kabul edildi.

Sukarno, 1928'den itibaren Endonezya gençliğinin sloganı olan "tek vatan, tek ulus, tek dil" sloganını gerçekleştirmek için çeşitli muhalefet hareketlerini bastırdı.

Aynı süreçte stratejisini ve yönetimini değiştirmiş olan Endonezya Komünist Partisi (EKP), Sukarno'nun bu politikasının ilerici yönlerini desteklemek üzere onun yanında yer aldı. 1920'deki sosyalist partinin devamı olan EKP, Çin ve SSCB dışındaki en büyük komünist partisiydi.

2. Dünya Savaşı'nda Japonya tarafından işgal edilen eski Hollanda sömürgesi Endonezya, savaş sonrasında Hollandalıların eski sömürgelerini geri alma niyetlerine karşı dört yıllık bir silahlı mücadeleden sonra bağımsızlığını elde etti. Modern Endonezya'nın kurucu başkanı Sukarno aynı zamanda "bağlantısız ülkeler hareketinin" de kurucusu oldu. Aslında anti emperyalist lider mitinin ardında, popülist ve otokrat bir milliyetçi bulunuyordu.

Endonezya üç meydan okumayla karşı karşıyaydı: Merkezkaç bir dizi hareket karşısında ülkenin birliğini sağlamak; birçok şeriatçı hareketi kontrol edebilmek amacıyla İslâm üzerinde anlaşmak; tarım reformu başta olmak üzere toplumsal sorunlara çözüm bulmak.

Sukarno 1948'den itibaren

General Suharto

Getty image

orduya dayanarak komünist hareketi, 1950'li yıllarda İslâmi bir devlet kurmak için silahlı mücadele yürüten Dar ül İslâm cephesini ve daha sonra da Hollanda tarafından desteklenen Moluk'daki ayrılıkçı hareketi bastırdı.

1959'da başkanlık gücünü alabildiğine artırmaya yönelik "güdümlü demokrasi" ilkesini ilan etti. Devletin temel ideolojisini oluşturan "Pancasila", beş unsurdan oluşuyordu: Tartışma ve oybirliği; ülkenin birliği; herkes için sosyal adalet; adil ve medeni bir insanlığa bağlılık; tek bir tanrıya inanç (İslâmiyet, Katoliklik, Protestanlık, Hinduizm ve Budizmin bulunduğu ülkede). Böylece İslâmiyet diğer inançların yanına konulurken milliyetçilik öne çıkarılıyordu. Millet Meclisi 1963'te Sukarno'yu ömür boyu başkan ilan ettiğinde artık seçime de gerek yoktu!

Bu dönemde ağır baskıya uğramış olan EKP, 1955'te yapılan son çokpartili seçimde %16.7 oy almıştı (Sukarno'nun partisi % 22,3; ılımlı Müslüman parti Masyumi % 20.9; Nahdlatul Ulama %18.4 -iki İslâmcı partinin toplamı %39.3 ediyordu). 1962'ye gelindiğinde komünist partinin 3-3.5 milyon üyesi olduğunu söyleniyordu ve kadın, gençlik, sendika gibi kitle örgütlerinde ise yirmi milyona yakın sempatizanı vardı (Ülke nüfusu o zaman 115 milyondu).

Sukarno 1955'te "Üçüncü Dünya"nın uyanışına işaret eden Asya ve Afrika'dan 25 ülkenin katılımı ile (Nehru'nun Hindistanı, Mao'nun Çini...) ile ünlü Bandung Konferansı'nı düzenledi. Soğuk Savaş döneminde üçüncü bir yol arayışı anlamına gelen bu girişim, aynı zamanda Sukorno'nun ülke içindeki sorunları unutturmasının da bir yoluydu.

1957'de dünya pazarına yönelik ihraç mallarının üretiminin düşüşü ve ülkedeki yolsuzluklardan ötürü idarenin bozulmasıyla, ülke ekonomik krize sürüklenmeye başladı. Millileştirilen işletmelerin yönetimini büyük ölçüde askerler aldı. Böylece buradan beklenen sonuç elde edilemediği gibi, yapılmak istenen toprak reformu da direnişle karşılaştı. Bütün bu gelişmeler orduyla EKP arasındaki gerilimi artırdı.

1963'te İngiltere, Borneo

İnsan avından toplu kıyımlara

1965'te insan avı şeklinde başlayan cinayetler, neredeyse iki sene boyunca toplu katliamlar olarak devam etti. Askerî rejimin desteklediği paramiliter gruplar, bu katliamlarda aktif şekilde rol aldı.

Cinayetlerden haksız hapislere

Katliamları takiben, iki milyon masum sivil de keyfi bir biçimde on yıldan fazla hapiste tutuldu. Hayatta kalanlar, bugün hala kısıtlanmış bir hayat sürebiliyor.

adasındaki topraklarını Malezya federasyonuna bırakınca Sukarno'nun sömürge sınırlarını aşan "Büyük Endonezya" düşüncesi ciddi bir darbe aldı. Buna tepki olarak Sukarno, Birleşmiş Milletler'den ve Bretton Woods ürünü kurumlardan çıktı ve tüm yabancı işletmeleri 1965'te millileştirdi. ABD'nin 1948-49'da Hollandalılara karşı desteklediği Sukarno, artık denetlenemez bir unsur haline gelmişti. Üstelik Vietnam savaşı dolayısıyla bölgede güvenilir müttefiklere ihtiyacı olan ABD için alarm zilleri çalıyordu.

30 Eylül 1965 gecesi yedi generalin öldürülmesiyle başlayan olaylar, General Suharto'nun yüzyılın en kanlı darbesini meşrulaştırmak üzere kullanıldı. GS30 (Gerekan Semtember Tiga Puluh- 30 Eylül Hareketi) Sukarno'yu bir darbeden korumak için generalleri öldürdüğünü açıkladı. EKP'nin başkan ve başkan yardımcısı olan Aidit ve Lukman ile birlikte hükümette üç komünist bakan bulunuyordu. EKP ilkin hareketi desteklediğini belirtmişse de hemen geri çekilmiş ve tabanını seferber etmemişti. Buna karşılık General Suharto, öldürülen generaller kendi önünde olduğundan onların tasfiyesinden de istifade ederek ilkin komünistleri veya öyle oldukları iddia edilenleri kitlesel bir kıyıma tâbi tuttu, ardından da Sukarno'yu indirerek 1998'e kadar sürecek diktatörlüğünün yolunu açtı.

Darbenin, Çin tarafından desteklenen bir komünist darbeye karşı ulusal değerleri koruma adına yapıldığı iddia edildi. Öte yandan EKP'nin katliam sırasında herhangi bir direniş gösterememesi, değil darbe özsavunma için bile hazırlıklı olmadığını ortaya koydu.

Önce EKP ve diğer kitle örgütleri kapatıldı. Bir hafta sonra İslâmi bir örgütün anti komünist gençleri (milyonlarca üyesi olan Nhahdlatul Ulema) EKP ve diğer örgüt mekanlarını içindekilerle yakmaya başladılar. Ordu aşırı sağ akımları harekete katılmaları için cesaretlendirdi. Katliamlar anti komünist bir çizgide başlamışken, EKP'ye bağlı, sendika, gençlik, kadın örgütlerini aşarak zengin ve sömürücü diye addedilen Çinlilerden, plantasyondaki tarım işçilerine, Hinduizm geleneğine bağlı olanlara dek uzandı.

1965'te insan avı şeklinde başlayan cinayetler, neredeyse iki sene boyunca toplu katliamlar olarak devam etti. Askeri rejimin desteklediği siviller veya yerel milisler, bu katliamlarda etkin şekilde rol aldı. Korkuç yöntemlerin kullanıldığı bu katliamlarda, topluluk önünde linç etme, ibret-i alem için ceset sergileme, sıklıkla uygulanan yöntemlerdi. Bu bilinçli kontrolsüz kıyımlardan Çinliler, Hıristiyanlar, ılımlı Müslümanlar, kısacası Suharto'yu desteklemeyen neredeyse herkes fazlasıyla nasibini aldı. Java, Bali, Sumatra ve Kalimantan'da yüz-

KİTLESEL CİNAYETLER ÜZERİNE İKİ FİLM

Kötüler ve katiller kazandı, adalet 50 yıldır ülkeye uğramadı

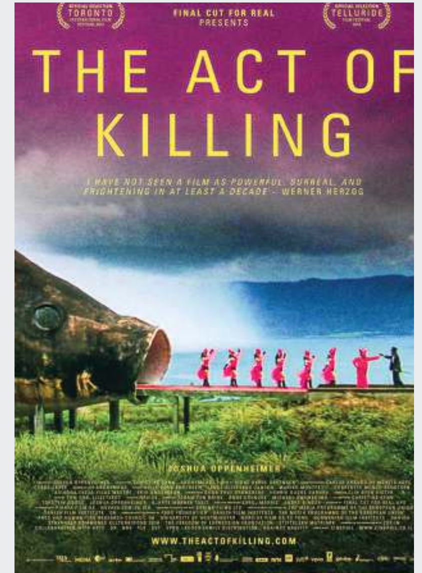
✎ İPEK CENT

Endonezya'daki kıyımları konu alan 2012 yapımı belgesel film "Öldürme Eylemi" (The Act of Killing), Voltaire'in şu ünlü ve asap bozucu cümlesiyle başlıyor: "Öldürmek yasaktır, o nedenle tüm katiller cezalandırılır. Tabii kitleler halinde ve bando-mızıka eşliğinde öldürmedikleri sürece."

1965'te yapılan askerî darbe ile Endonezya'da hükümet düşmüş, 'sözde komünist' katliamı başlamıştı. Sırtını devlete dayayan ve 1 milyondan fazla Çinliyi, solcuyu, entelektüeli, sanatçıyı, gazeteciyi, öğretmeni en insafsız yöntemlerle, kimi zaman bizzat kendi elleriyle öldüren paramiliter çeteler, kurbanların aileleriyle hiçbir vicdani rahatsızlık duymadan aynı mahallede, aynı sokakta yan yana yüz yüze yaşamaya devam ettiler.

Danimarka'da yaşayan ABD'li belgesel yönetmeni Joshua Oppenheimer, uzun süredir planladığı filmi şiddete maruz kalanların gözünden anlatmak amacıyla yola çıkmış. Fakat politik ve sosyal baskı günümüzde de devam ettiği için kimse konuşmaya yanaşmamış. Vahşetin boyutu öylesine büyük ki, tahminen kurban tarafından kimsenin ne olanları anlatmaya mecali var ne de anlatarak ortaya iyi bir şey çıkacağına dair inancı. Sosyal, hukuki veya ilahi, adaletin bugüne dek bir faydasını görmüş değiller. Dolayısıyla yönetmen kamerayı cinayetleri gerçekleştirenlere çevirmiş: "Öldürme eylemini bu eylemi gerçekleştirenlerin ağzından dinlemek, bunun da ötesinde onların yaptıklarını kendi zihinlerindeki gibi resmetmelerine imkan tanımak". Böylece mağdurları dinlemeye alışmış olan seyirci, ilk kez 'gerçek kötülük'le karşı karşıya kalıyor.

Çekimi altı sene süren 2012 yapımı film, bu ay vizyona giren "Sessizliğin Bakışı" (The Look of Silence) ile bir sonraki aşamaya geçiyor. Bu kez kardeşi katledilen bir adamın, katliamı gerçekleştirenlerle yüzleşmesine tanık olacağız. Bu tüyler ürpetici belgeselden, öncülünden de olduğu gibi, herhangi bir pişmanlık, vicdan muhasebesi, gözyaşı beklemek, katillerin içindeki insanı görmeyi ummak pek akılcı değil. Zaten Oppenheimer da durumu tek bir cümleyle özetliyor: "1 milyon kişinin ölümü karşısında, suç işleyenler hâlâ güç sahibi iken bir kişinin pişmanlığı başarı değildir."

Sessizliğin Bakışı
Yön.: Joshua Oppenheimer
11 Eylül'den itibaren

binlerce insan öldürüldü.

Soğuk Savaş'ın en gerilimli günlerinde, gerek büyük devletler gerekse dünya kamuoyu katliamlara gözünü kapadı. Gerek zorlu coğrafi koşullar gerekse askeri rejimin büyük baskısı, bağımsız gazetecilerin ülkeye girmesini, bölgede çalışmasını imkansız hale getirmişti.

Katliamları takiben iki milyon masum sivil de keyfi bir biçimde on yıldan fazla hapiste tutuldu. Böylelikle bağımsızlıktan beri süregelen ülkedeki iç çekişmeler kanlı bir biçimde "çözülmüş" oldu.

Bugün katliamlardan elli yıl sonra bile, toplama kamplarından çıkanların kimliğinde hâlâ bir kayıt bulunmakta. Aileleri sürekli gözetim altında. 1.5 milyon eski mahkumun itibarının iade edilmesi için sonuçsuz çabalar sürdürülmekte. Yüzbinlerce insan serbest kaldıktan yıllar sonra bile, hâlâ düzenli olarak askerî mercilere görünmek zorunda. Özellikle öğretmenlik, memurluk, gazetecilik, hekimlik, avukatlık gibi bir dizi mesleği icra etmeleri yasak. 20. yüzyılın hâlâ çözümlenmemiş, hesabı verilmemiş bu trajedisi üzerinde sessizlik devam etmekte. ■

TÜRK'ÜN MUMYAYLA İMTİHANI

Anadolu'da mumya olmak kolay değil

Kayseri Pınarbaşı'nda bulunan Melik Gazi Türbesi'ndeki 900 yıllık mumyanın başına gelmeyen kalmadı. Hastalıklara şifa olacağı ya da cinsel gücü arttıracağı inancıyla eli koparıldı, dişleri söküldü ve çalınan parçalarından çorba yapıldı.

✎ KİRAZ AKIN

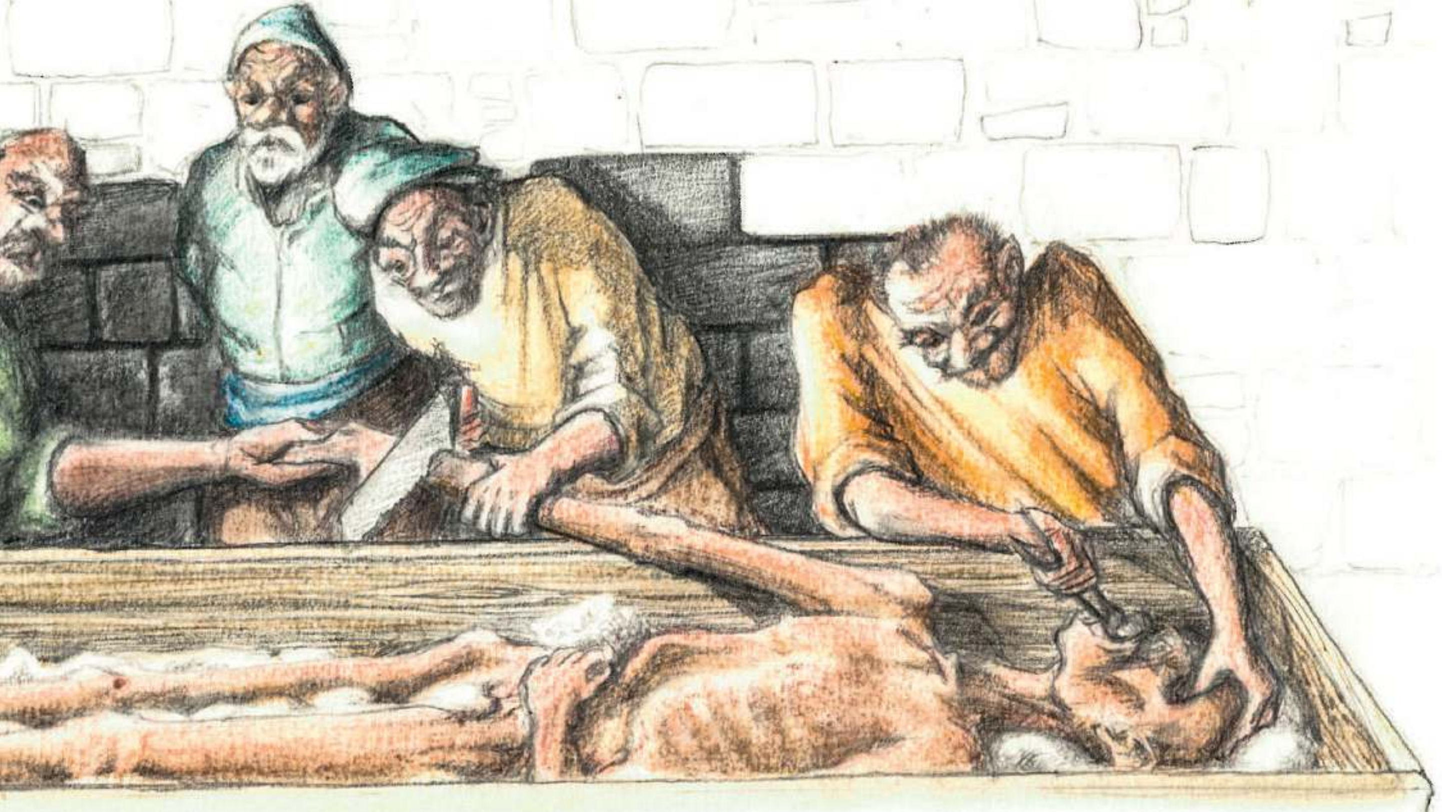
Ankara Üniversitesi Tarih Enstitüsü öğrencileri ve asistanlarının 1947 yazında katıldığı bir inceleme gezisine götürüyorum şimdi sizi. Rotaları Orta Anadolu. Selçuklulardan, Hititlerden kalan tarihi eserleri görecekler. Konya'ya, Beyşehir'e, Karaman'a, Kayseri'ye ve Nevşehir'e gitmek üzere 23 Haziran'da Ankara'dan trenle yola koyuluyorlar. Başlangıçta gezinin süresi 15 gün olarak planlanıyor, ama sıcaktan mı, yorgunluktan mı bilinmez, kafile 2 Temmuz'da Ankara'ya dönüyor. Kafileden bir kişi hariç. Asistanlardan Halil İnalcık incelemelerine devam etmek üzere Kayseri'de kalıyor. Geziyle ilgili tüm ayrıntıları da onun ertesi yıl, Halil Demircioğlu ile DTCF dergisinde yayınladığı makaleden öğreniyoruz.

Gezinin zamanı kısacık ve programı çok yüklü. Bir gün, bir gece süren tren yolculuğunun ardından 24 Haziran'da Konya'ya varıyorlar. Konya Müzesi, Mevlana Türbesi'ni, etraftaki camileri görüp Beyşehir'e geçiyorlar. Buraya gitmelerinin tek amacı, Hititlerden kalma bir abideyi, Eflatun Pınar'ı görmek. Oradan yine trenle sadece üç saat geçirecekleri Karaman'a hareket edip yine camileri ve Yunus Emre Türbesi'ni ziyaret ediyorlar. "Orta Anadolu stepinin güneydoğu ucundan dolanarak" 29 Haziran'da Kayseri'ye varıyorlar. Zamanlarının çoğu da burada geçiyor.

Kafiledeki herkes tarihçi olunca ziyaret ettikleri yerlere faydaları da dokunuyor. Girdikleri hanlarda, kıyıda köşede kalmış kitabeleri tespit ediyor, o güne dek okunamamış yazıları çözüyorlar. Bir kervansarayın kırık, kısmen yok olmuş kitabesi üzerinden mimarının adını tespit ediyorlar. Beyşehir civarında unutulmuş iki kervansaray bulup müze müdürlerine buralarda inceleme yapılması için haber salıyorlar. Çoktan yok olmuş tarihi eserlerden, okudukları Avrupalı seyyahlar aracılığıyla haberdar olduklarından, halen ayakta olan eserleri koruyabilmek için yetkililerle görüşüyorlar.

Hititlerden, Selçuklulardan, Osmanlılardan kalan ta-

İllüstrasyon: **Adnan Danizer**

rihi miras daha o zamanlarda, 1947 itibariyle pek parlak durumda değil. Konik çatılı Selçuklu yapıları harap halde. Konya'da bazı camilerin duvarları çatlak, mermer levhalar sökülmüş, bazı minareler yarı yıkık ve Karatay Medresesi'nin çinileri de çoktan çalınmış. Hititlerden kalan Eflatun Pınar abidesinin büyük taş blokları birbiri üzerine devrilmiş, bazıları kısmen toprağa gömülmüş, abidenin üzerindeki resimlerse silinmeye yüz tutmuş. Beyşehir'de bazı medreselerden geriye sadece kapıların kaldığını görüyorlar. Sütun ve taşların bazı kaymakamlarca başka yapılarda kullanılmak üzere taşıtıldığını öğreniyorlar. Yine burada, bir vakfa ait tarihi değeri yüksek bazı kitapların bir araba ile Beyşehir gölüne döküldüğünü duyuyorlar. Kayseri'de, savaş zamanında askerlere, sonra da muhacirlere barınak olan tarihi eserlerdense geriye pek az şey kalmış.

Bütün bu harabe karşısında üzüntülerini gizlemeyen yazarlar, makalelerinde yeri geldikçe, alınabilecek önlemlerden, yapılması lazım gelen işlerden bahsediyorlar. Geleceğe dair çok iyimser bir de temennileri var: "Meydan, yol açmak bahanesiyle eşsiz kıymette tarihî eserlerimizin kazma altında yok edilmesine gelince, her halde bu devir artık kapanmıştır sanıyoruz."

2 Temmuz'da Ankara'ya geri dönen kafileden geriye bir tek Halil İnalcık kalıyor Kayseri'de, çünkü İnalcık'ın şehirde görmek istediği iki kütüphane ve bir de türbe var. Kendi sözleriyle "Kayseri'ye gelmişken Anadolu'da en eski Türk abidelerinden olan Melik Gazi türbesini de gezmeden dönmek" istemiyor.

Melik Gazi Türbesi, Pınarbaşı ilçesine bağlı, adını da türbeden alan bir köyde. Köylüler civarda Türbeliler olarak anılıyor, köyün resmi adı ise hâlâ Melikgazi. Araçla ulaşılamayan sarp bir yoldan, "diğer Türkmen köylerinin arasından geçerek" varılıyor buraya. İnalcık türbenin diğer Selçuklu türbelerinden sırlı tuğlalarıyla ayrıldığını belirtiyor makalede, fakat tuğlalardan daha çarpıcı başka bir özelliği de var bu yapının. 12 metre yüksekliğindeki, iki katlı yapının alt odasında Danişmend hükümdarlarından Melik Ga- ▶

zi'ye atfedilen bir mumya bulunuyor.

Köy muhtarının eşliğinde mumya odasına giren İnalcık'ın gözüne ilk çarpan odayı aydınlatan iki küçük pencere. Buradan içeriye giren havayı mumya için bir tehlike olarak niteleyen İnalcık, tahta bir tabut içinde, pamuklara sarılmış halde, "eti karnının üstüne konmuş," ortadan uzun boylu bir insana ait bu mumyayı görüyor. Diğer tabutların yanında bu, biraz daha yüksekte. İnalcık diğer tabutların Melik Gazi'nin haremine ait olduğunun söylendiğini belirterek o gün, orada yaşadığı heyecanı şu sözlerle aktarıyor: "Anadolu'nun ilk fâtihlerinden birine ait bu cesetle karşı karşıya bulunduğum bu anın heyecanını hiçbir zaman unutamıyacağım."

Unutmuyor da! Bu, İnalcık'ın mumyayı ilk ve son görüşü. Yaptığımız uzun telefon görüşmesinde bir daha da buraya gitme şansı bulamadığını aktarıyordu. O günden hatırladığı mumyanın çok da kötü durumda olmadığı. Oysa ilerleyen yıllarda, 12. yüzyıldan kalma olduğu, yani yaklaşık 900 yıllık olduğu düşünülen mumyanın ve türbenin başına bir dizi felaket gelecek. Görüşmemizde kendisine aktardığım bu felaketler zincirini şimdi size de aktarıyorum.

Zincirinin ilk halkasının, Halil İnalcık'ın 1947'deki ziyaretinde farkına varmamış olabileceği bir ayrıntı olduğunu varsayabiliriz. Rivayete göre daha 1935'te mumyanın sol eli çalınıyor. Devasız hastalıklara şifa olacağı inancıyla yapıldığı düşünülüyor bu hırsızlığın. Elin kimler tarafından, ne ara alındığı da bilinmiyor. Fakat bu olay, bir dizi benzer başka girişimin de habercisi gibi. Yine söylenenlere göre, zaman içinde mumyanın dişleri çıkarılarak öğütülüyor ve suya karıştırılarak şifa niyetine içiliyor. Bir gazete haberine göre çorbalara karıştırılıp kaynatılıyor. Çocuk sahibi olamayan kadınlar sorumlu tutuluyor bu işten. Mumyanın deri ve kemiklerinden alınan küçük parçalarınsa muhtelif hastalıklara iyi geldiğine, cinsel gücü arttırdığına inanılarak yendiği söyleniyor. Aynı şekilde türbenin harcına karıştırıldığına inanılan geyik sütünün de şifa olarak görülmesiyle, türbe duvarından küçük parçalar koparılıyor zaman içinde.

Bir diğer söylentiye göre 1978'de türbenin alt odasına elinde mumlarla giren bazı kişiler mumyanın tutuşmasına sebep oluyor. Çıkan yangın suyla söndürülmek istenince mumya bu kez ıslanmaktan mütevellit başka türden bir zarar görüyor. Yangın, mumyanın kafatasının kısmen kararmasına neden oluyor.

1996'da yayınlanan başka bir habere göre, İslamiyette mumyalama geleneğinin olamayacağı, "bunların hep uydurma" olduğu gerekçesiyle mumya toprağa gömülüyor. Bu gömme işi Vakıflar Bölge Müdürlüğünün girişimiyle ve İl Müftülüğü'nün gözetiminde yapılıyor. Dört sene sonra, 2000'de ise Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu gömme işleminin kurul kararı olmadan yapıldığı ve hem yapının, hem de mumyanın tescilli tarihî eser sayılmaları gerekçesiyle topraktan çıkarılmasına karar veriyor. Mumya üzerinde toprakla yeniden tabuta yerleştiriliyor. Bu toprağa gömme meselesinin konuşulduğu günlerde mumyaların koktuğu ve güneşte kurutulmaları lazım geldiği de tartışılan konular arasında.

Yine 1990'ların sonunda mumyanın meşhur bir ziyaretçisi var. O günlerin en ses getiren televizyon yapımcılarından Saadettin Teksoy'u, programının başında türbenin dışında görüyoruz. Heyecanlı ve biraz da korku dolu. Sandukaların hemen yanında, yerdeki bir kapağı açarak birkaç basamaklık ahşap bir merdivenden alt odaya iniyor. Burada izleyicilerinden çocukları ekrandan uzak tutmalarını isteyip, kalp rahatsızlığı olanları da uyarıyor. Tabut açılıyor ve uzun uzun görüntü alınıyor. Televizyon ekranlarında görünen İnalcık'ın tasvirine benziyor. Pamuklar içinde bir ceset görüyoruz, kafatası biraz kararmış. Küçük odada, mekânın elverdiği ölçüde yapılan çekimlerde mumyaya bol bol yakın plan çekim yapılıyor.

2014'te yayınlanan bir gazete haberinde ise türbenin

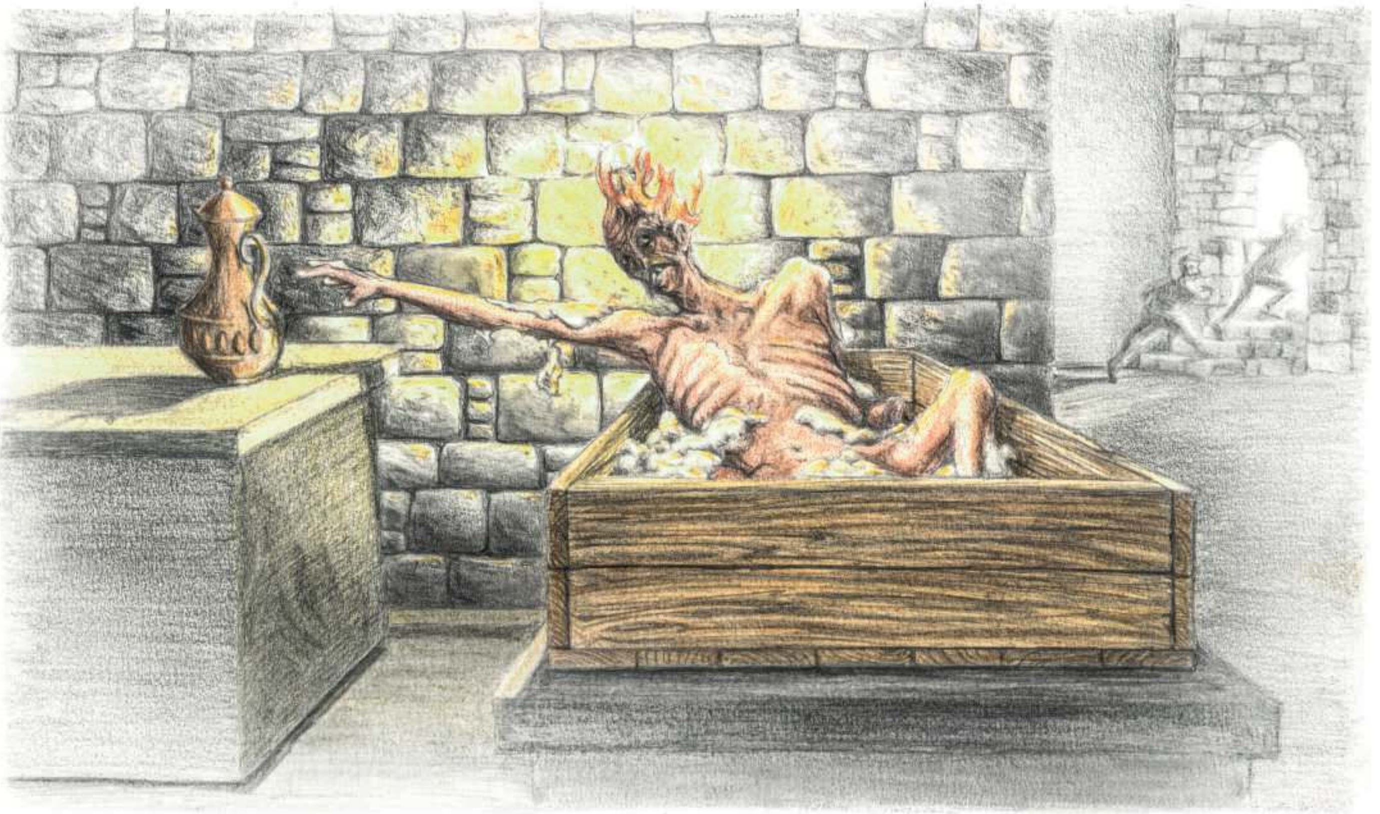
Danişmend hükümdarı Melik Gazi

Melik Gazi Türbesi, Pınarbaşı ilçesine bağlı, adını da türbeden alan bir köyde. Köylüler civarda Türbeliler olarak anılıyor, köyün resmi adı ise hâlâ Melikgazi. 12 metre yüksekliğindeki, iki katlı türbenin alt odasında Danişment hükümdarlarından Melik Gazi'ye atfedilen bir mumya bulunuyor.

bakımsızlıktan harap durumda olduğu ve güvercinlere yuva haline geldiği belirtilmiş. Bu "bakımsızlıkta son nokta" olarak gösterilen güvercin yuvası haline gelme meselesi, türbenin başına gelen en kötü şeylerden biri olmayabilir tabi, insanların verdikleri zararı düşününce. Yine de bu haberden kısa bir süre sonra türbenin restorasyonuna girişiliyor ve gazetelerde vali tarafından onarım, bakım sayesinde etrafın "aslına uygun hale" getirildiği iddia ediliyor. Bu haberlerde mumyaların durumuna dair ayrıntı verilmiyor.

Bütün bu hikâyeler, felaketler bir yana, aslında Melik Gazi isimli birine atfedilen bu mumyanın kime ait olduğunu da kimse bilmiyor. Türbede bir kitabe yok. Halil İnalcık'ın makalesinde satır arasında, tedbirle davranarak belirttiği gibi mumya Danişmendlilerden Melik Gazi'ye atfediliyor. Bu atfa rağmen, yaygın inanışın etkisiyle İnalcık da, "Anadolu fatihlerinden birinin karşısında olma ihtimali"yle heyecanlanmış olmalı. Kendisi de makalede "Melik Gazi'ye ait türbe üzerinde, Danişmendlilerden hangi Melik Gazi'ye ait olduğunu gösteren bir kitabe" olmadığını belirtiyor.

Mezar taşı sahibi olabilmenin bile toplumun üst tabakalarından olanlara kısmet olabildiği bir tarihte, anıtsal bir yapı içinde, özel işlemlerden geçirilerek korunmaya çalışılan bu mumyanın önemli birine ait olduğuna hiç şüphe yok. Danişmendliler, 1071'den sonra bugünün Çorum, Tokat, Kayseri, Malatya civarlarında kurulan ve 12. yüzyıl boyunca bölgede etkinlik gösteren bir beylik. Bu dönemde yaptıkları bu türbe ve benzeri bazı yapılar Danişmendlileri Anadolu tarihinde iz bırakanlar arasına sokuyor. Lakin Anadolu'da birden fazla Melik Gazi tür-

besi var. Örneğin Niksar'daki, bizzat devletin kurucusu olan Melik Gazi'ye atfedilirken Erzincan Kemah'ta bulunan ve içinde başka bir mumyayı barındıran türbe Mengüceklilerle ilişkilendiriliyor. Aynı isimle türbeler, Çorum, Kastamonu, Kırşehir ve Eskişehir'de de var, çünkü hükümdar anlamına gelen melik olmanın yanı sıra, gazi olmak da Anadolu'nun savaşlarla örülmüş tarihinde sık rastlanan bir durum.

Bu arada anlaşılan kimse mumyaları tarihlendirme girişiminde bulunmuyor. Türbenin mimari özellikleri hakkında yapılmış onlarca yayını bir kenara koyarsak, mumyayla ilgili bilimsel bir araştırma yapılmadığı anlaşılıyor. Biraz da bu sebepten olsa gerek, mumya etrafında biriken hikâyeler Anadolu folklorunun ögelerini de içererek çeşitleniyor. Bir zamanlar türbenin etrafına bırakılan suyun ertesi sabah kullanıldığının gözlendiği iddia ediliyor. Türbeden çocuk ağlamaları geldiğine inanılan

Koca Melik Gazi'yi çorba yaptılar

Selçuklu Beyi Melikgazi'nin mumyası 'şifa umuduyla' lime lime edildi. Dişleri, deri ve kemikleri kaynatılıp kısır kadınlara içirildi...

Melikgazi mumyasını aganigi ilacı yaptılar

Selçuklu Beyi Melikgazi'nin Kayseri Pınarbaşı'daki türbesinde mumyası vardı. Mumyanın başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmedi. Şifa bulmaya çalışan köylüler, mumyanın elini koparmışlar. Dişlerini de öğüterek kısırlık ilacı diye içmişler.

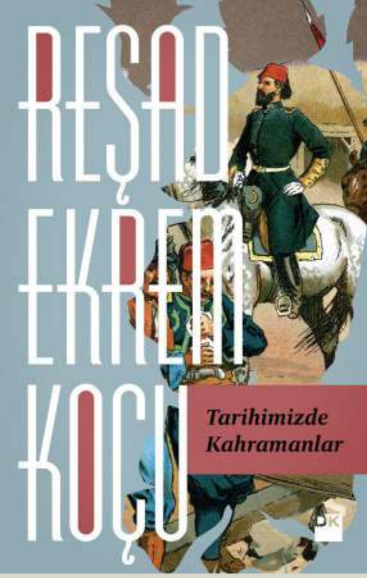
Bir afrodizyak olarak mumya

Bir söylentiye göre 1978'de türbeye elinde mumlarla giren bazı kişiler mumyanın tutuşmasına ve kafasının kısmen kararmasına sebep olmuş. 8 Haziran 2000 tarihli *Milliyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde, lime lime edilen mumyanın parçalarından kısır kadınlara şifa ve erkeklere afrodizyak niyetiyle çorba yapıldığı haberi var.

zamanlar da var. Pertev Naili Boratav'a göre evliyaların vücutlarını ölümden sonra çürümekten koruyabilme kerametine sahip olmaları da yaygın Anadolu inanışları arasında. Nitekim mumyayı, belli işlemlerden geçirilerek korunmuş bir ceset olarak değil de, Tanrı'nın sevgili bir kulu olarak benimseyenler de var. Belki yine folklorik olarak nitelenebilecek başta bir anlatıda ise 1935'te çalındığı iddia edilen elin, zaten mumyalanma sırasında yerinde olmadığı, Melik Gazi'nin sol elini bir savaşta kaybettiği söyleniyor.

Bütün bu hikâyenin en çarpıcı yanı insanların bir evliya, mumya, melik, gazi, ama sonuçta bir ceset ile kurdukları garip, tekinsiz, korku dolu ama bir o kadar cüretkâr ilişki değil mi? Mumyanın 900 yılı atlatarak nasıl günümüze dek ulaşabildiği de belli değil. Pınarbaşı ilçesinin, içinde çok az sakin barındıran bu küçük köyü haftasonları ziyaretçi akınına uğruyor, herkes türbeye saygı gösteriyor. Diğer yandan ne zaman oraya konduğu, kime ait olduğu belli olmayan bir beden, hastalıklara, çocuksuz kalanlara derman olur diye parça parça götürülüyor. Dermansız hastalığı başına gelen bilir, toplumun gözünde çocuksuz kadın olmak da hiç kolay değil, ama galiba Anadolu'da mumya olmak da çok zor. ■

Yaptığımız görüşmeden bu yazıda bahsetmeme izin veren Halil İnalcık'a teşekkür ederim.

Reşad Ekrem Koçu kitapları yıllar sonra okurlarla buluşuyor...

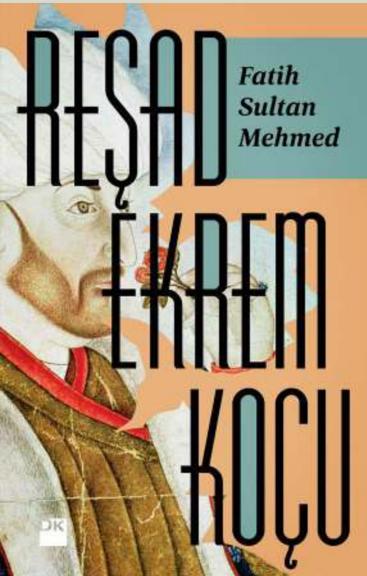
REŞAD EKREM KOÇU
Topkapı Sarayı
DK

“20. yüzyılın başında şehrin hüzünle yaraladığı
ve şehrin hüzünlü ama tamamlanmamış
bir imgesini yaratan o özel ruhlardan
biridir Reşad Ekrem Koçu.”

Orhan Pamuk

“...Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı tarihini
‘bugünde yaşatan’ mucizevi, görkemli bir yazar!
Reşad Ekrem’in eşsiz eseriyle dostluğum artık
hep sürecek, herhalde ölünceye kadar...”

Selim İleri

DK
DOĞAN
KİTAP

Sahi-ci ve sahte-ci: Sanatkâr ve sahtekâr

Sahtecilik sadece modern bir "arıza" değil. Sanat alanında sahte ve replika eser tartışmaları, hukuki, etik ve felsefi anlamda uzun yıllardır sürüyor. "Gerçekten daha gerçek" veya "aslından daha iyi" örneklerle yaratılan kopya dünyalar...

✎ ENİS BATUR

Bundan otuzüç yıl önce 1982'de, "Sanatkâr ve Sahtekâr" başlıklı bir deneme yayımlamıştım: Batı dünyasında gündeme oturmuş tablo sahtekârlıklarını kuşatırken, önemli bir müzeyi sahte bir Vermeer ile aldatmayı başaran usta zanaatkârın işinden yola çıkmıştım orada ve birkaç canalıcı soru cümlesi kurmuştum:

"Bilinen, olan bir Vermeer'in 'kopya'sını yapmakla, bilinmeyen daha doğrusu 'bir zamanlar' olduğu bilinen ama bugün olmayan bir Vermeer yapmak bir tutulabilir mi? Şüphesiz, burada da bir Vermeer 'tıpkı'sıyla karşıkarşıyayız, yetkin bir Vermeer-gibi'yle, neredeyse düpedüz Vermeer'le. Bir farkla: Tıpkı'nın aslından yoksunuz şimdi. Gerçekte(n) Vermeer'in olmadığı anlaşılıncaya dek, bu yapıtın görülme biçimiyle, aslında Vermeer'in aslı olmadığı anlaşılır anlaşılmaz başka bir biçimde görülmesini nasıl karşılaştırıp değerlendirebiliriz? Aynı yapıtın sahici sayıldıkça handiyse tapıncaklaştırılması, 'sahte'liği kanıtlanınca hemen gözden düşmesi sanatın anlamına mı bağlı, sanat pazarının doğurup beslediği bir has'lık (authenticité) saplantısına mı?"

Aradan otuzüç yıl geçmiş: Durum değişmemiş belli ki.

2013'te Tim Jenison'un 'Tim'in Vermeer' filmi çıktı: Ressamın 'camera oscura'dan yararlanarak 'Müzik Dersi' tablosunu yapmış olduğu varsayımından hareket eden yönetmen, yeni teknolojinin araçlarını kullanarak, hayatında daha önce hiç resim yapmadığı halde, 'Müzik Dersi'nin tıpatıp bir versiyonunu yaratıyordu filminde — Hockney'in bu tablonun aslından 'daha iyi' olduğunu ileri sürdüğü söyleniyor!

2014'de, bu kez Cullman-Grausman ikilisinin dudak uçuklatıcı belgeseli 'Art and Craft' izleyicinin karşısına çıktı: Yaşayan en efsanevî sahte tablo üreticisi Mark Landis'i kuşatan filmin çarpıcı bir boyutu da bizzat kendisinin başrolü üstlenmiş olmasıydı! Landis, altı ayrı kimlik kullanarak, otuz yıl içinde kırkaltı müzeyi, yöneticilerini ve uzmanlarını aldatmayı başarmıştı. Tutuklanıp yargılanamıyordu, çünkü ürettiği sahte Bonnard'ı, Picasso'yu, Walt Disney'i satmıyor, "bağış"lıyordu! (Landis'in serüveni kendi sitesinden ayrıntılı biçimde yoklanabilir: www.marklandisoriginal.com — bu noktada "original" sözcüğü dikkati çekiyor ister istemez: Landis, "bir zanaatkârım ben" diyor: "Sanatçı değilim").

Mark Landis, "bağış"ladığı sanat eserlerinin karşılığında kendisine maddi bir çıkar sağlamadığı için suçlanamıyor. Bu durumu aydınlatan bir CIA yetkilisi, müze yetkililerinin ve danışmanlarının külyutmaz olmaları gerektiğini belirtmeden edemedi. "Sanatkâr ve Sahtekâr"da üzerinde oyalandığım sahte tablolar ressamı, Vermeer "yaratı-cı"sı Van Meegeren 1947'de mahkûm olmuş, buna karşılık tabloları sattığı Hollandalı büyük koleksiyoncu, karşı-dava açarak onu "sahici" tabloların "sahte"lerini ürettiği savıyla böbürlenmekle suçlamıştı! Makrofotografi tekniğiyle gerçekleştirilen analiz-

2000 yıllık papirüs 150 yıllık yazı

Antik çağ coğrafyacısı Efesli Artemidorus'a ait olduğu söylenen papirüs üzerine elyazması, 2004 yılında 2 milyon 750 bin euro'ya satıldı. İki yıl sonra papirüsün orijinal olduğu, yazının ise 1860'larda Konstantinos Simonidis adlı paleograf ve kaligraf tarafından yazıldığı kanıtlandı.

Sahtekar ama açık açık

Yaşayan en efsanevî sahte tablo üreticisi Mark Landis, hayatını anlatan filmde bizzat rol almıştı. Landis, yaptığı sahte eserlerini müzelere bağışladığı, kendisine maddi bir çıkar sağlamadığı için suçlanamıyor.

ler, Van Meegeren'in sahte Vermeer'i ressamın döneminden kalma bir başka tablonun tuvalini kullanarak yaptığını kanıtlamıştı. Aynı teknik, Monet'nin Louvre'da sergilenen ünlü 'Rouen Katedrali' tablosuyla sahtesinin arasındaki boya sürüş farklılıklarını gözönüne sermişti.

Meraklılar, konuya herkesten önce Orson Welles'in çengel attığını biliyorlardır: 'F for Fake' (1973), hem efsanevî sahtekâr Elmyr de Hory'ye, hem sahtecilikle suçlanan biyografi Clifford İrving ile diyaloglarla ilerleyen sıradışı bir sorgulama çalışması olarak sinema tarihindeki yerini almıştır.

Sahteciliği modern bir "arıza" sanma yanılgısına düşülmemeli. Anadolu yarımadası tarihinin büyük bilgelerinden Samsatlı Lukyanos, ünlü ama kof bir düşünürü sınamak amacıyla, bütünüyle sahte, ne anlama geldiği belirsiz bir Herakleitos metni kaleme almış, sözkonusu düşünürü tuzağa düşürdükten sonra aynı zokayı döneminin dilbilginlerine yutturmuştu.

19. yüzyılın iflâh olmaz sahtecilerinden birinin öyküsü ve marifetleri ise çok yakın bir dönemde keşfedildi, bakın nasıl:

2004'ün Temmuz ayında, merkezi Torino'da bulunan şanlı bir bankanın yönetimi, ▶

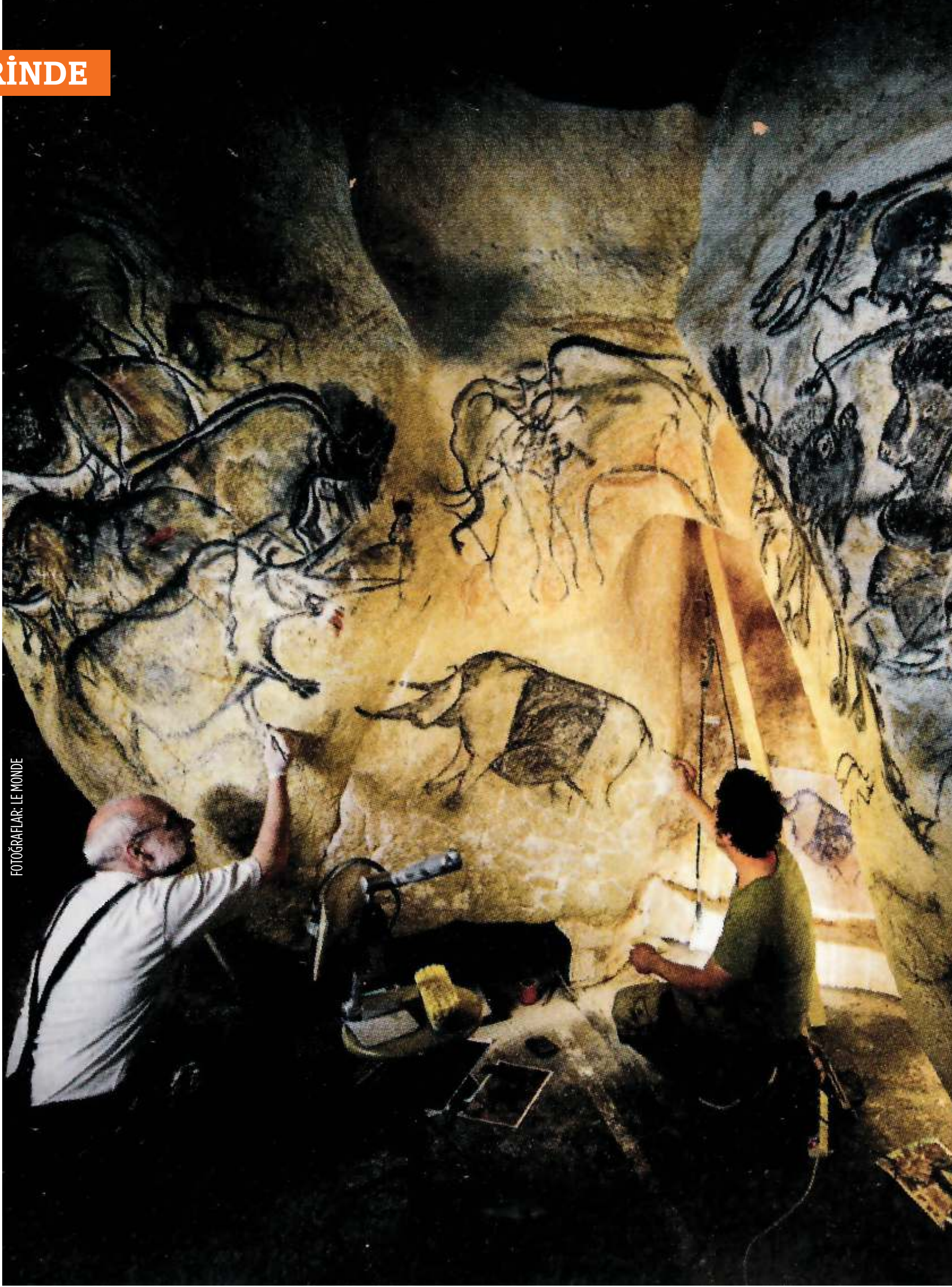
basın toplantısı düzenleyerek, Antik çağ coğrafyacısı Efesli Artemidorus'un papirüse yazılı bir elyazmasını 2 milyon 750 bin euro'ya satın aldıklarını gururla duyurdu. Aradan iki yıl geçti, dilimize birkaç kitabı çevrilmiş filolog-yazı tarihçisi Luciano Canfora, papirüsün sahte olduğunu iğneyle kuyu kazdığı bir çalışmayla kanıtladı: Sözde Efesli Artemidorus'un metni sahici (dolayısıyla çok eski) bir papirüse 1860'larda yazılmıştı!

"Eser", peki, kimin eseriydi? Canfora, 19. yüzyılın bu alandaki en namlı sahtecisinin adresini veriyor: Konstantinos Simonidis (1824-1890). Bu Simi adası doğumlu paleograf ve kaligraf, kimi gerçek bulgularının yanında çoğu yetkinliği kabul görmüş sahteleriyle tanınıyordu: Başta Matta'ya Göre İncil'inki Eski Ahid'in bölümleri, Homeros şiirleri ortalığı karıştırmış, British Museum'a ve benzeri noktalara sunduğu antik parçalarla göz kamaştırmıştı. Canfora'nın kitabı, Simonidis'e ilişkin, bizi doğrudan ilgilendiren bir bölüm içeriyor: Ne de olsa Osmanlı uyruklu bir Rum kendisi, 1851'de Kostantiniyye'ye geliyor ve "etkin"liğini burada da sürdürmek istiyor. Bebek'teki yalısında yaşayan, Rum kökenli İbrahim Paşa'yı bir iki kez aldatmayı başarıyor ama sonunda yakayı ele veriyor ve Aynaroz manastırlarına girme iznini alarak uzaklaşıyor İstanbul'dan; arkasında rivayetler bırakarak.

Sanat sahteciliği üzerine temel bir yapıtın (Art Forgery, Londra, 2012) yazarı olan Thierry Lenain, bu tür sahtecilerin, son derece donanımlı ve yetenekli oldukları için hastalık boyutunda megaloman olduklarını belirtiyor: Simonidis de, yalnızca antik Yunan kültürü konusunda değil, Hiyeroglif bağlamında da pek savlıymış, Champollion'u küçümsediği, kendi çözümlerini üstün tuttuğu kaynaklarda vurgulanıyor. Aynı ruh halinin Elmyr de Hory ayarı tablo sahtecilerinde de ağır bastığına tanık oluyoruz.

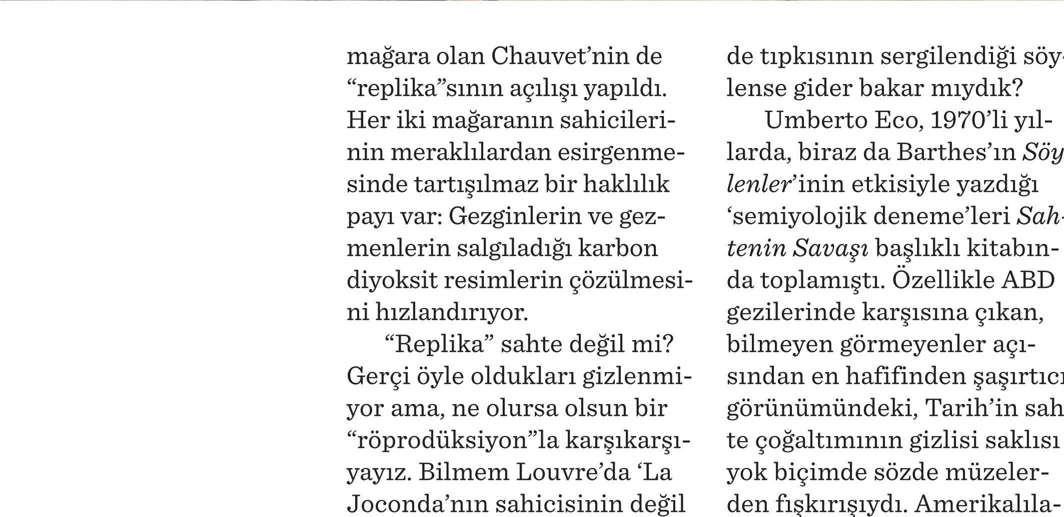
Sahte, sahici karşısında yasal açıdan suçu, etik açıdan yanlışı simgeliyor diyebilir miyiz? Mark Landis davası bu yargıyı şüpheli kılmaya yetiyor ya, dahası var:

1995'te yolum Fransa'nın Périgord bölgesine düştüğünde binlerce yıllık mağara resimlerini çıplak gözle görme heyecanı içinde bölgeye gitmiş ve bilgisizliğimden kaynaklanan büyük bir düşkırıklığı yaşamıştım: Gezdirilen mağara tıpatıp bir "replika"ydı, sahicisini yalnızca özel izin koparabilen uzmanlar, sanat tarihçileri görebiliyordu. Bu yıl, Lascaux'dan çok daha eski bir

FOTOĞRAFLAR: LE MONDE

Replika mağara ve resimler

Fransa'nın güneyindeki Chauvet mağarasında bulunan duvar resimleri yaklaşık 36 bin yıllık. Bu eserler ve mağara, 'insan nefesi'nden etkilenmemesi için ziyaretçiler tarafından görülemiyor, ziyaret edilemiyor. Ama insanların tam olarak görmesi için, üzerindeki resimleriyle birebir yeni bir mağara oluşturuldu.

mağara olan Chauvet'nin de "replika"sının açılışı yapıldı. Her iki mağaranın sahicilerinin meraklılardan esirgenmesinde tartışılmaz bir haklılık payı var: Gezginlerin ve gezmenlerin salgıladığı karbon diyoksit resimlerin çözülmesini hızlandırıyor.

"Replika" sahte değil mi? Gerçi öyle oldukları gizlenmiyor ama, ne olursa olsun bir "röprodüksiyon"la karşıkarşıyayız. Bilmem Louvre'da 'La Joconda'nın sahicisinin değil de tıpkısının sergilendiği söylense gider bakar mıydık?

Umberto Eco, 1970'li yıllarda, biraz da Barthes'ın *Söylenler*'inin etkisiyle yazdığı 'semiyolojik deneme'leri *Sahtenin Savaşı* başlıklı kitabında toplamıştı. Özellikle ABD gezilerinde karşısına çıkan, bilmeyen görmeyenler açısından en hafifinden şaşırtıcı görünümündeki, Tarih'in sahte çoğaltımının gizlisi saklısı yok biçimde sözde müzelerden fışkırışıydı. Amerikalıların, sınırlı tarihlerinin yolaçtığı kadim uygarlık ürünlerinden yoksunluklarını, zaman zaman fantastik boyutlar alan "kopya"ları fütursuzca gerçekleştirmeleri anlaşılabilir şüphesiz; gelgelelim, giderek "asıl" bağlamında gerçeklik zemininin yokolması sonucunu yarattığını gözlemler Eco:

"Geçmişin birebir oranında, aslındaki ölçüleriyle, tıpatıp bir kopyası oluşturularak korunması ve yüceltilmesi gerektiğini düşünen ortalama Amerikan beğenisinin ve düşgücünün temel bir özelliğini de anlamamızı sağlıyor: Geçmişi yeniden kurarak ölümsüzleşmek felsefesi. Bu felsefe Amerikalıların kendi kendileriyle, kendi geçmişleriyle, çoğu kez günlük yaşamlarıyla, her an Tarih'le, daha az ölçüde Avrupa geleneğiyle ilişkilerine egemendir (...) Nesnelerin sahici oluşundan sözetmek için, bu nesneler sahiciymiş gibi görünmelidir. 'Bütünüyle sahici', 'bütünüyle sahte' ile özdeşleşir. Mutlak gerçekdışılık gerçekliğin kendisi olarak sunulur".

Eco, bu yaklaşımın doruğuna Palace of Living Arts'da, Los Angeles'in o kitsch anıtında rastlamıştır: "Palace'ın felsefesi 'sizde aslını görme isteğini uyandırmak için, yapıtın kopyasını sunuyoruz' değildir, tam tersine 'Artık aslını görmek ihtiyacını duymamanız için, yapıtın kopyasını sunuyoruz'dur. Ancak kopyayı görme isteğini uyandırmak için, özgün yapıtın putlaştırılması gerekmektedir..."

Bu yolun sonu şuraya çıkar mı: Yakın gelecekte Dünya'nın bir kopyasını yaparak, burada yaşanan ve yaşatılan cehennemin yerine başka bir hayat orada kurulabilir mi? ■

Yzb. Torosyan'ı tartıştık sıra 'bizim' komutanlarda

2012 sonlarından bu tarafa tarihçiler arasında süregiden Yüzbaşı Torosyan polemiği, yeni çıkan *Tarih, Otobiyografi ve Hakikat* kitabıyla devam ediyor. Derlemede, Türkiye'de tarih yazımı, yaklaşımı ve otobiyografiler üzerine tazeleyici makaleler var.

✎GÜRSEL GÖNCÜ

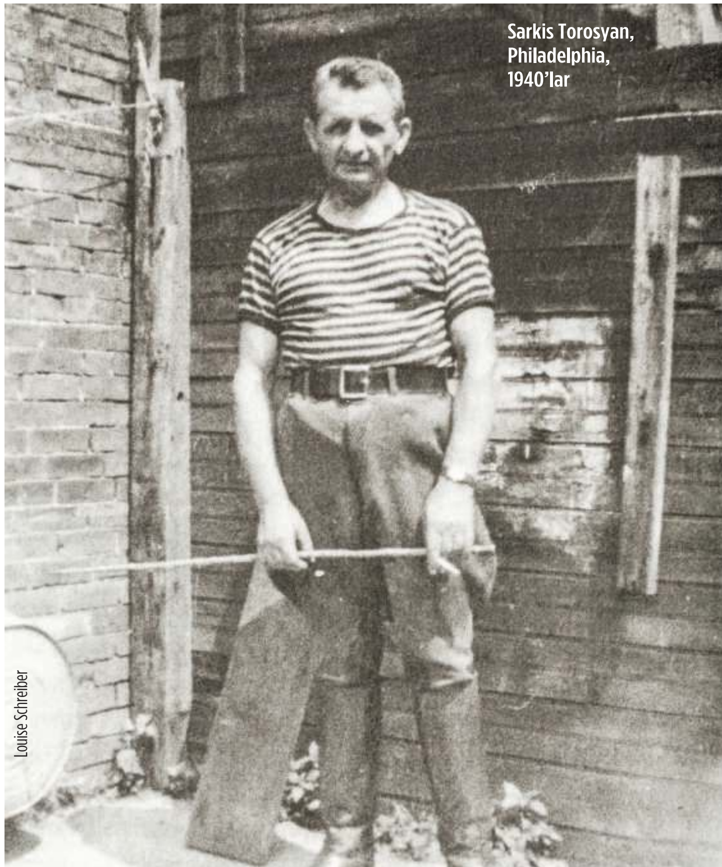
Yüzbaşı Torosyan'ın Çanakkale muharebelerinde başlayıp Filistin'e, oradan ABD'ye uzanan hikayesi, bir süredir yakın tarihimizin önemli tarih polemiklerinden birine sebep oldu.

Sarkisyan'ın *Çanakkale'den Filistin Cephesi'ne* adlı hatıratının 2012 sonlarına doğru yayımlanmasının ardından, Ayhan Aktar ve Halil Berktay arasında gazete sütunlarında başlayan tartışma giderek büyüdü. Karşılıklı yazılan onlarca makaleyi, Hakan Erdem'in konuyla ilgili yazdığı *Torosyan'ın Acayip Hikayesi* adlı kitap izledi. Hatta konu *Hürriyet*'in manşetine kadar taşındı (16 Aralık 2012) ve popüler oldu.

Bülent Somay'ın derlediği *Tarih, Otobiyografi ve Hakikat* adlı kitap ise, bu konu üzerine başta Ayhan Aktar olmak üzere Suavi Aydın, Kahraman Şakul, Ohannes Kılıçdağı ve Taner Akçam'ın makalelerini kapsıyor. Makaleler sadece Torosyan'ın kitabı üzerine değil; tartışmaların ortaya çıkardığı tarih anlayışı, tarih felsefesi, siyasi bakış açıları da yazarlar tarafından farklı referanslarla ele alınmış.

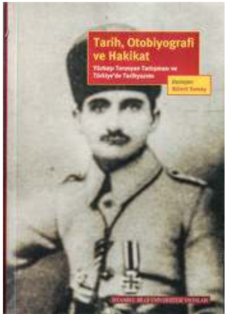
Torosyan tartışmasının bu kadar büyümesinin iki temel nedeni var. İlki, Osmanlı subayı Torosyan'ın Ermeni olması ve 1. Dünya Savaşı'nın ortasında isyancı Ermeni birliklerine katılması. İkincisi ise kitabında yaşadığını iddia ettiği kimi hadiselerin ve yayınladığı çeşitli belgelerin, varolan tarihî kayıtlarla önemli ölçüde çelişmesi. Tarihçiler, "Torosyan'ın hiç yaşamadığı ve kitabın tamamen uyduruk olduğu"ndan, "resmî tarih tarafından hakkı yenmiş kahraman bir Osmanlı subayı" olduğuna kadar gayet geniş aralıkta tezler ileri sürdüler. Ermeni meselesi ve 1915 tehcirindeki katliamların bugün için kritik ve siyasi hüviyeti de tartışmaları doğal olarak kızıştırdı.

Dolayısıyla bu süreçte Taner Akçam veya Ayhan Aktar'ın "Torosyan şu bölümde saçmalamış" demesi, aynı şekilde Halil Berktay veya Hakan Erdem'in "Torosyan'ın şu an-

Sarkis Torosyan, Philadelphia, 1940'lar

Louise Schreiber

TARİH, OTOBİYOGRAFİ VE HAKİKAT - YÜZBAŞI TOROSYAN TARTIŞMASI VE TÜRKİYE'DE TARİH YAZIMI
Bülent SOMAY
1. Baskı, Haziran 2015
İstanbul
KDV dahil 28 TL
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

latımı gayet isabetli" demesi imkansızlaştı. Torosyan'ın nesne edildiği yazıların üslupları da, sarkastik, kavgacı, suçlayıcı, "geçirmeci" bir hale dönüştü. "Akademisyen tarihçilerin bu şekillerle de olsa popüler bir karakter kazanmaları, konunun yaygın tartışılması açısından faydalı olmuştur" diyerek bu paragrafı kapatayım.

Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan henüz çıkan kitap, Bülent Somay'ın nefis önsözüyle başlıyor ve yazı bize "tarihin belirsizliği" üzerine "belirli" bir bakış açısı sunuyor. Somay, Torosyan'ın hatıratındaki kimi isabetsizlikleri rasyonalize etmeye değil, üzerinde tartışılan alanın bile ne denli "kurmaca" olabileceğini göstermeye çalışmış.

Ayhan Aktar 140 sayfalık iki makalesinde hem Torosyan vakasını hem de tartışmaları yeni bilgi ve belgelerle canlandırıyor, değerlendiriyor. Ancak yukarda bahsettiğim polemikçi üslubu sürdüğü gibi ("alaturka tarihçi", "belge fetişisti"), eleştirdiği yaklaşımlarda sıklıkla görülen yöntem hatalarını bilerek bilmeyerek tekrarlıyor. Örneğin Torosyan'ı yalanlayan veya bir belgeyi çürüten bir yazıda, esası etkilemeyen bir teknik hata veya tarih hatası varsa, sadece ona işaret ederek kendi tezini kuvvetlendirdiğini düşünüyor ki, "alaturka" değilse de "alla turca" bir yaklaşım. Yine de hocanın Torosyan tartışmalarını takiben, aynı zamanda dönemin bir askerî tarih uzmanı seviyesine gelmesi, hamasetin hüküm sürdüğü tarih literatürümüz için önemli bir kazanç.

Suavi Aydın'ın "Otobiyografi Nasıl Okunur?" makalesi, özellikle dipnotlarıyla, zengin referanslarıyla birlikte, herkesin anlayabileceği bir ders metni. Hakan Erdem ve Halil Berktay'ı eleştirdiği son bölümler ise makalenin kalitesini biraz düşürüyor; zira onları yalanlamak adına verilen kimi örneklerde (Ertuğrul Tabya, 18 Mart, topçu ateşi), yukarda sözünü ettiğim "içinden bir parça" alma yöntemi benimsendiği için, teknik, spesifik bilgiler önemsizleştiriliyor.

Kahraman Şakul'un Mehmet Çavuş ile Torosyan'ın muhtemel ilişkisini konu alan makalesi oldukça ilginç. Yine de "Berktay-Erdem şöyle demişlerdi, halbuki..." cümlelerine gerek var mıydı bilmem.

Ohannes Kılıçdağı'nın kısa yazısı ise Osmanlı ordusundaki gayrımüslimler üzerine polemiklerin uzağında sağlam bir özet sunuyor.

Taner Akçam'ın kitabın sonundaki üç makalesi, daha önce çeşitli gazetelerde yazdığı makaleler. Kendisi 2013'te noktayı koymuş görünüyor: "Eğer Torosyan tartışmalarında biten başka bir şey daha varsa, o da akademisyenler arası tartışma kültürüdür..."

Torosyan tartışmaları, bana kalırsa Türkiye tarihçiliğinde önemli dönemeçler oluşturdu. İlki, dayatılan resmî tarihin güvenirliliğini –haklı olarak- sorgulayan akademisyenler, belki de ilk defa 'alternatif tarih söylemi'nden çıkıp, 'somut üretim'e yöneldiler; üslup ve yöntem sorunlarına, 'dünya görüşü ve siyasi eğilim engelleri'ne rağmen. İkincisi, Ermeni ve diğer gayrımüslim askerlerin Osmanlı ordusunda varolduğu ve önemli hizmetler verdiği teyit edildi. Torosyan'ın abartılı, hatta kimi zaman hayali (veya yanlış hatırlamaya, aktarmaya dayalı) cümleleri bu gerçeği zayıflatmadığı gibi, yaygınlaşmasına katkıda bulundu.

Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, yakın tarihimizde doğru, güvenilir, kahraman, büyük adam olan veya sayılan, özbeöz Türk kişilere ait hatıratların da, -aynen Torosyan'ınkine yapıldığı gibi- didik didik edilmesinin yolu açıldı. Başta Ayhan Aktar olmak üzere kitabın diğer yazarları da bu rotanın koordinatlarını veriyor.

Emin Nedret İşli ve Puzant Akbaş arşivi

1. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı ordusunda İstanbullu Ermeni yedeksubaylar.

Osmanlı borçları fındıkla ödendi

78 kuşağından Halil Erhan'ın anılarında Karadeniz'in ekonomik ve sosyal tarihine dair ilginç bilgiler var. Özellikle fındıkla ilgili anlattıkları bilmeyenleri epey şaşırtacak türden.

SİNAN YÜCEL

1915'TEN 1980'E KARADENİZ
Halil Erhan
İletişim Yayınları
245 sayfa, 20 TL

Halil Erhan, Ordu'nun Ünye ilçesinde 1955'te doğmuş. 28 yıl boyunca çeşitli illerde öğretmenlik yaptıktan sonra emekli olmuş ve yeniden memleketi Ünye'ye yerleşmiş. İletişim Yayınları'ndan çıkan ve alt başlığı "Ermeniler, Eşkıyalar, İnsanlar, Yaşamlar" olan kitabında Erhan, kendi anılarının yanı sıra bölgedeki Ermenilerle ilgili kişisel araştırmalarını ve aile büyüklerinden dinlediklerini aktarıyor.

Karadeniz ormanlarının yok olmasında yöre insanının ahşap ev tutkusunun da etkili olduğunu anlatıyor Erhan. Rum ve Ermeni köylerindeki taş evlerin aksine Müslümanların ahşap ev yapmasını şöyle değerlendiriyor: "Köy evlerinin tamamı kütüktendi. Tam bir tembellik işi: Taş duvar örmek yok, kireç söndürmek yok; sert taşlara şekil vermek, hizaya getirmek zor bir iş. Kes ormandan pelit ağacını, kestane ağacını, kabuklarını soy, uçlarını kes, üst üste diziver, oldu bitti! Bir ev yapmak için en az 2-3 dönüm ormanı yokediver".

Erhan'ın kitabı, bölgenin ekonomik yaşamının geçmişine dair ilginç bilgiler de içeriyor. Geçen yüzyılın ilk yarısında bölgedeki Müslümanlar arasında satma ve satın alma kültürü yaygın olmadığı, ticaret bilinmediği için bir tarlaya evin bütün ihtiyaçlarının dikildiğini, Müslümanlar tarım ürünlerinin pazarda satılmasıyla para kazanılabileceğini Ermenilerden öğrendikten sonra işlerin "normale" döndüğünü anlatıyor Erhan. Ekonomik yaşam demişken, bugüne kadar duymayanlar için herhalde kitaptaki en çarpıcı bilgilerden biri fındık tarımını 1880'lerde Ermenilerin başlattığı ve 1940'lara kadar onların sürdürdüğü. Erhan, Osmanlı Devleti'nden kalma borçların bir bölümünün Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ermenilerin ürettiği fındığın satışından gelen dövizle ödendiği bilgisini de aktarmış.

Kitapta, 1915'te Giresunlu Topal Osman çetesinin bastığı köylerde içini çoluk çocuk Ermenilerle doldurdukları evleri ateşe vermesi örneğinde olduğu gibi okumaya insanın yüreğinin dayanmadığı yerler de var. "Şu anki Giresun'un zenginlerinin hepsi Topal Osman'ın akrabaları, amcaları, dayıları, hala-teyze çocuklarıdır" diyen Halil Erhan'ın kitabında yalnızca Karadeniz yok. İstanbul'a üniversite okumaya gelen Karadenizli bir gencin yaşadığı zorluklar ve 1970'li yılların çalkantılı siyasi ortamı da kitapta yer bulmuş.

Hekimhan Grevi 1978

Alman gözüyle eski İstanbul

İSTANBUL 100 YIL ÖNCESİNE BİR BAKIŞ
Friedrich Schrader
Çeviren: Kerem Çalışkan
Remzi Kitabevi
238 sayfa, 17.50 TL

Alman gazeteci Friedrich Schrader'in 1891-1918 yılları arasında İstanbul'da bulunduğu sırada *Osmanisches Lloyd* gazetesine yazdığı semt röportajları ve İstanbul denemelerini biraraya getirdiği kitabı Remzi Kitabevi'nden çıktı.

Doğu dilleri uzmanı olan, Osmanlıca ve Arapçayı çok iyi bilen Friedrich Schrader, gezdiği semtlerdeki izlenimlerine ek olarak mekân ve yapıların tarihiyle ilgili ilginç bilgilere de yazılarında yer veriyor.

100 küsur yıl öncesinin ticaret hayatından entelektüel hayatına, batıl inançlarından eğlence dünyasına kadar İstanbul'u İstanbul yapan pek çok konuya değinen yazar, "İstanbul'un Halk Tipleri" başlıklı bölümü ise kısa insan portrelerine ayırmış. Çevirmen Kerem Çalışkan'ın, kitabın sonuna eklediği "Meraklısına Notlar" bölümünde Schrader'in sözünü ettiği mekan ve yapıların bugünkü durumuna dair bilgiler vermesi de okuyucu için hoş bir sürpriz olmuş.

Getty Images

SANAT TARİHİ

Uzanmak tembellik değil, bir insan hakkıdır

UZANMA SANATI YATAY YAŞAMIN ELKİTABI
Bernd Brunner
Çeviren: Zehra Aksu Yılmazer
Can Yayınları
152 sayfa, 14 TL

İnsanı uzanmak kadar gevşeten ve rahatlatan bir pozisyon yoktur desek abartmış olmayız herhalde. Ama buna rağmen, en azından "uyanıkken" yatay pozisyonda zaman geçirmeye olabildiğince kısa tutulması gereken bir dinlenme evresi hatta tembellik olarak bakılır. Can Yayınları'nın Kırk Merak serisinden çıkan *Uzanma Sanatı-Yatay Yaşamın El Kitabı*, uzanmayı tarihsel ve kültürel yönleriyle enine boyuna inceliyor. Kitapta, yatak, şilte, kanepe ve hatta Türk hamamının da aralarında olduğu uzanma mekanlarına dair yazılar da var.

ÖYKÜ

Vizeli ustadan hikayeler

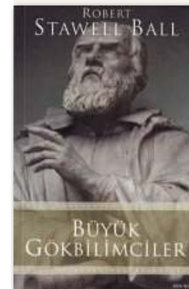

ÖYKÜLER
Yeorgios Viziinos
Çeviren: Ari Çokona
İstos Yayınları
176 sayfa, 17 TL

Çağdaş Yunan Edebiyatının kurucu ustalarından sayılan, Kırklareli Vize doğumlu Yeorgios Viziinos'un (1849-1896) öykü kitabı İstos Yayınları'ndan çıktı. Kitaptaki *Annemin Günahı* öyküsünde on yıllarca saklı kalan bir aile sırrı, Hayatının Biricik Yolculuğu'nda Yeniçeriler devşirmesin diye bütün çocukluğunu kız kimliğiyle yaşamak zorunda kalan Hıristiyan çocuk, Moskof Selim'de savaş esiri olarak yanlarında yaşadığı Rusların kendisine iyi davranması sonucu Ruslarla yakınlaşan Selim anlatılıyor.

BİLİM TARİHİ

Yeryüzünü değiştiren gökbilimciler

BÜYÜK GÖKBİLİMCİLER
Robert Stawell
Çeviren: Onur Aydın
Altın Bilek Yayınları
312 sayfa, 18 TL

Cambridge Üniversitesi'nde gökbilim ve geometri profesörü olan Robert Stawell Ball'un (1840-1913) kaleme aldığı kitapta, yalnızca gökyüzünü seyreden yıldız gözlemcilerinden, masa başında çalışan soyut matematikçilere kadar, farklı alanlarda çalışan tanınmış gökbilimcilerin hayatı ve bilim tarihine yaptıkları katkılar anlatılıyor. 18 gökbilimciye yer verilen kitapta kullanılan çizimler de bilim tarihine ilgi duyanların dikkatini çekecek türden.

Lokman Hekim'in 'sakın ha' dediği belalar ve illetler

Türk tıp tarihinin önde gelen hekimlerinden Hafız Cemal Lokmanhekim, 41 yıllık parlak kariyeri sırasında halk sağlığı ve cinsellik alanında, "tabu" kabul edilen birçok konuda popüler kitaplara da imza atmıştı.

EMİN NEDRET İŞLİ

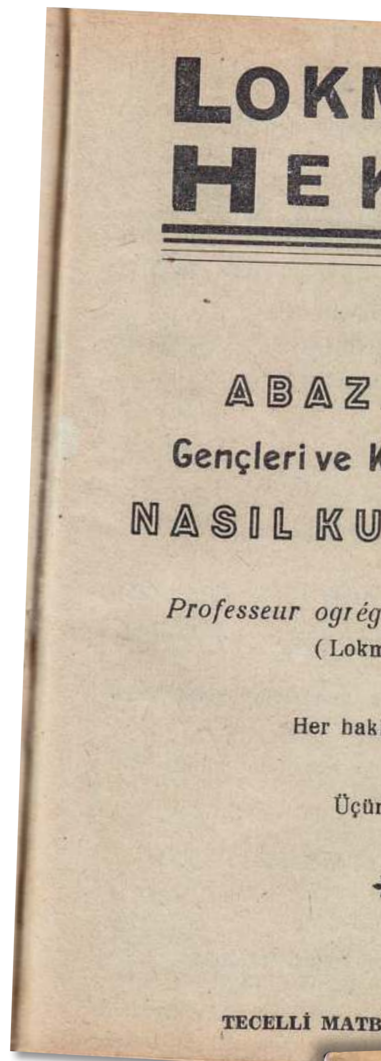
Doktor Hafız Cemal Lokmanhekim, Türk tıp tarihinin incelenmeye değer ilginç şahsiyetlerinden biridir. Maceralı uzun bir yaşam öyküsü olan Doktor Hafız Cemal Bey, 1878'de babasının kadılık yaptığı Kıbrıs Lefkoşa'da doğmuştur. İlk öğrenimini kimsesiz ve yalnız olarak yapmış, Baf'ta medreseyi, Beyrut'ta idadiyi bitirmiş ve İstanbul'a gelmiştir. Çengelköyü'ndeki Tıbbiye İdadisi'ne ve oradan da Askerî Tıbbiye'ye girmeyi başarmıştır.

1901'de diplomasını alan Hafız Cemal Lokmanhekim, Tıbbiye-i Şâhâne'ye emrâz-ı dahiliye ve etfâl muallim muavinliğine tayin edilmiştir. Burada Dahiliye Muallimi Fevzi Paşa'nın yanında görev yapmıştır. O devrin pek çok aydını gibi Avrupa'ya kaçan Lokmanhekim, tıp öğrenimini Londra'da tamamlamış ve Avrupa dönüşünde önce Mısır'a sonra Kıbrıs'a geçmiştir.

Uzun yıllar Kıbrıs'ta kalan, burada İslâm isimli bir gazete ve 25'ten fazla broşür, kitap çıkaran Lokmanhekim, Kıbrıs Sanayi Mektebi, Kıbrıs Cemiyet-i Hayriye-i İslâmiyesi gibi sivil toplum kuruluşlarını örgütlemiştir. Bu örgütler aracılığı ile okuyan gençleri Londra'ya eğitime göndermiştir. Balkan Savaşı çıkınca bütün işlerini terkederek İstanbul'a gelen Lokmanhekim, Kızılay'da gezici doktor olarak Rumeli'den gelen yaralı, hasta göçmenlere şifa dağıtmıştır. 1. Dünya savaşında Edremit Vapuru'nda başhekim olan Lokmanhekim, Kızılay'ın Süveyş'e gönderdiği imdat heyetine katılmış, oradan Kudüs'e gönderilmiştir. Bir süre çölde kurulan bu hastahanede başhekimlik yapmış ve hastanenin Şam'a taşınmasıyla orada bulunan yaralıları alıp İstanbul'a gelmiştir.

Savaşın sonunda Divanyolu'nda bir muayenehane açıp serbest çalışmaya başlayan Lokmanhekim bir broşüründe hocası Besim Ömer Paşa ile il-

Doktor Hafız Cemal Lokmanhekim, 1901 senesinde yüzbaşı üniformasıyla.

AN

İM

Neşriyatından:

ÇEKEN

ları bu belâdan

TARMALI?

Dr. HAFIZ CEMAL

Hekim)

mahfuzdur

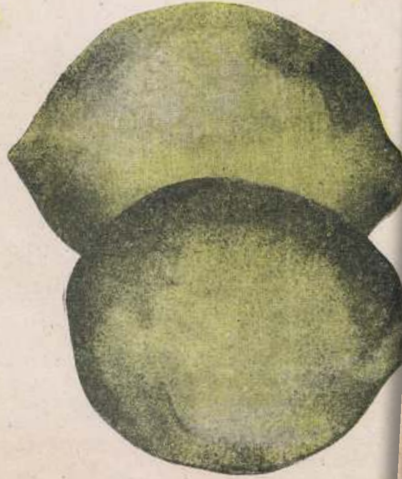
baskı

SI — İSTANBUL

LOKMAN HEKİM'in yazdığı

72 derde deva ve 217 türlü işlere çok fayda ve şifa vere

MUBAREK LİMON

(İkinci basılış)

DOKTOR HAFIZ CEMAL
(Lokman Hekim)

LOKMAN HEKİMİN

(SAKIN HA!)

dediği

31 ÇEKMENİN BELÂLARI

Her hakkı mahfuzdur.

2 nci basılış

İstanbul 1943 — Millî Mecmua Basım Evi

Birinci Kitap

Lokman Hekim

(Her evde, her in... binde bulunması la... bu kitabı alınız) Lokman Hek...

Yeni Ev İlâçl...

ve

Şifalı Kocakarı İlâç...

Doktor Hafız Cemal Lokman Hekim

Her hakkı mahfuzdur.

Fiatı 25 Kuruştur

(5) inci Kitap

ADEMİ İKTİDAR

BEL GEVŞEKLİĞİ ve İLÂÇLARI

Prof. Agrégé LOKMANHEKİM (Doktor Hafız Cemal)

İÇİNDEKİLER:

1 — İlk söz
2 — Erkek ve kadınların şehvet duygularını kuvvetlendiren hormonlar!
3 — Kadınlarla birleşmenin zararlı ve faydalı günleri!
4 — Hangi saatte birleşme daha sıhhidir?
5 — İnsanın boyu ve tenasül âleti kaç yaşına kadar büyüyebilir ?
6 — Kurbağa yavrusu kadar malı sahibi erkek ne yapabilir ?
7 — Her ikisinin malı müsavi ve tıpatıp gelirse
8 — Orta derecede uzunluğa dayanılabilir mi?
9 — Arapların korkunç ve uzun malları ile zuhura gelen ölümler!
10 — Çok uzun ve kalın tenasül âleti fenalık yapar mı?
11 — Tenasül âletleri uzun olanlara sıhhı tavsiyelerim!
12 — Dişisi tarafından yenilen örümcek ve karı tarafından kemirilen erkek!
13 — Beli çabuk gelen erkekleri bu belâdan nasıl kurtarmalı?
14 — Bu derdin çeşitli sebepleri var!
15 — Gece ve gündüz uğraştığı halde eşi niçin gebe kalmıyordu ?
16 — Kol, bacak, ve baldır güzelliği!

Basıldığı Yer :
VAKIT MATBAASI
1952

Hem bilimsel hem geleneksel

Lokmanhekim'in cumhuriyet döneminde yayımladığı eserler, halkın anlayacağı dilde yazılmış ve yaygınlaşmıştı. Kitaplar dönemin tıbbi bilgilerini, bugün "alternatif veya geleneksel" denilen yöntemlerle birleştirerek sunuyordu.

gili anılarından sözederken soyadını nasıl aldığını şöyle anlatır:

"Bir akşam (üstadıazam)ımın huzuruna çıktım. Bana münasib olmak üzere teberrüken bir (soyadı!) seçmesini istirham ettim. Bana dedi ki: 'Gazetelerde ara sıra görüyorum ve anlıyorum ki, müstear nam olarak (Lokman Hekim) kullanıyorsunuz! İşte size (Lokman Hekim) lâkabı biçilmiş bir kaftan gibidir. Bu cihetle (Lokman Hekim) soyadını alınız. Ve bir de Lokman Hekim mecmuası namında bir mecmua neşrediniz'. Ben derhal (Lokman Hekim) soyadını resmen tescil ve tasdik ettirdim ve (19) sene evvel de Lokmanhekim mecmuasını neşre başladım".

Uzun yıllar İstanbul'da serbest doktorluk yapan Lokmanhekim, İstanbul Sanat Mektebi'nde 41 yıl doktorluk görevini aralıksız sürdürmüş ve aynı zamanda yayınlar yapmıştır. İspirtolu içki kullananların ve evlatlarının belaları ve kurtuluş çareleri, Abaza çeken kızların ve oğlanların belaları ve kurtuluşları!, Kocakarı ve ev ilaçları, Pekliği iyi eden linet ve amel ilaçları, Solucan Kitabı, 150 den ziyade faydası ve bir çok hastalıklara şifası olan Ah mübarek Domates!, 180 türlü faydası ve 72 derde şifası olan şifalı sarmısak kitabı, Lokmanhekim'in 'sakın Ha!' dediği 31 çekmenin belaları ve kurtuluş çareleri, Ademi iktidar, bel gevşekliği ve ilaçları gibi hem konuları hem de isimleri ilginç eserler yayımlayan Hafız Cemal Lokmanhekim, son yıllarında Beylerbeyi semtinde yaşamıştır. Hafız Cemal Lokmanhekim 19 Nisan 1967 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. Mezarı Zincirlikuyu'dadır.

KADINLARLA BİRLEŞME ÜZERİNE

Müslümanlar, pazartesi ve Cuma yatak sporunu vazife bilir

Lokmanhekim'in cinsel münasebetler üzerine yazdığı kitaplarda, zaman zaman çeşitli farklı coğrafyalardaki inanışlar da aktarılıyordu:

"Bir Arapça kitaptan bunları tercüme ettim. Okurlarımıza faydalı olur fikriyle yazıyorum. Fakat ben bunların bir kısmına şaşıyorum. İnanmıyorum. Bazılarına da iman ediyorum. Yalnız şunu arz etmek isterim ki, Arabistan'da iklimin ve sıcağın, meyvelerin ve baharların tesiriyle (cinsi münasebet!) işleri daha sürekli ve şiddetli olur. Bu cihetle (cima) etmekte, yani (erkek ve kadın birleşmesi!)ne ait işlerde oranın ahalisi bizlere nisbeten daha tecrübeli ve idmanlıdırlar. Bu cihetle onların bilgilerinden istifade edelim.

1 – En iyi cima ilkbaharda olur. Çünkü hava mutedildir, mevsim güzeldir, kan kuvvetlidir. Her mizaca uygundur. Ruhu neşelendirecek tabiat güzellikleriyle, yeşillikler ve türlü türlü çiçekler vardır. Güzel manzaralara karşı kadın gebe kalırsa çocuk çok güzel ve gürbüz olur.

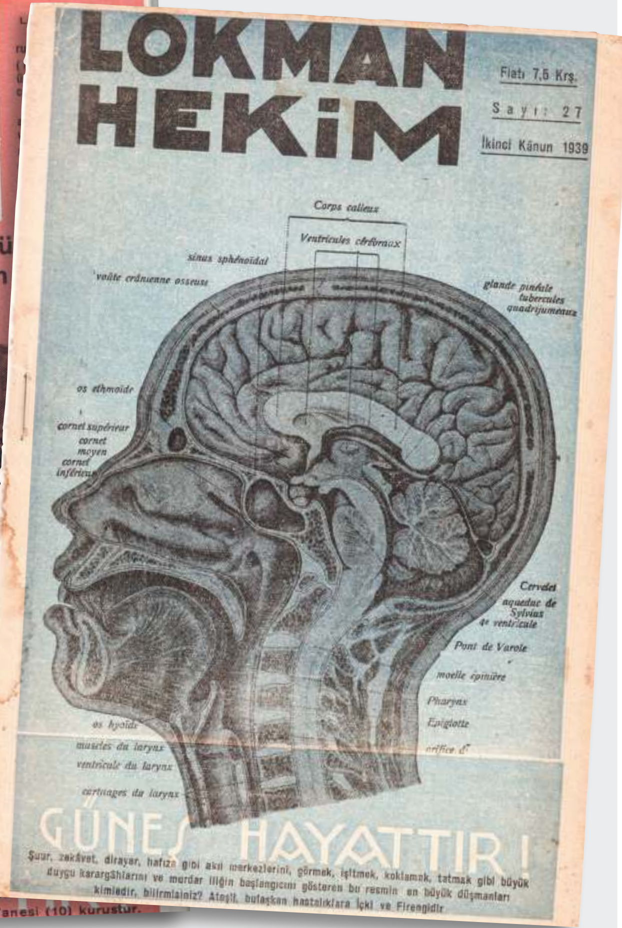
2 – Arabi ayın ilk ve son gecesinde cima edilirse doğacak çocuk deli (mecnun) olur.

3 – Dinî bayram gecelerinde cima edilirise doğacak çocuk (6) parmaklı olur.

4 – İnsan cima ederken anasını ve kızkardeşini anarsa, doğacak çocuk çok yalancı olur.

5 – Cima ederken kelâm söy-

‘Hem münevverlere hem halka mahsus dergi’

Dr. Hafız Cemal Lokmanhekim tarafından çıkarılan Lokman Hekim dergisi aylık yayımlanan halk sağlığı, tıp, sosyal konularda yazılar içeren popüler bir dergiydi. “Şimdilik her ayın ilk haftasında çıkar, siyasi değildir, tıbbi, sıhhi, ahlaki, terbiyevi, fenni, içtimai, iktisadi, sınai, edebi, neşriyat yapar, münevverlere, gençlere, mekteplilere ve halka mahsustur” alt başlığını taşıyan dergi, 15 x23 cm. ölçüsünde olup 241 sayı yayımlanmıştır. İlk sayısı Ekim 1936’da çıkan derginin son sayısı Temmuz 1966 tarihini taşır. Sağlıkla ilgili 3 ilavesi bulunan derginin başyazarı ve sahibi Doktor Hafız Cemal Lokmanhekim’in bu derginin yayını olarak pek çok kitabı da bulunmaktadır.

lerse, konuşursa çocuk (peltek – kekeme) olur.

6 – Camide, mescitte, ekin içinde cima ederse çocuk (fasık, müzevir, fitneci, kundakçı ve dinsiz) olur.

7 – Çarşamba gecesi cima edilirse çocuk harami, hırsız, yankesici, dolandırıcı, vurguncu olur.

8 – Perşembe gecesi cima edilirse çocuk hakim veya vezir olur.

9 – Perşembe günü cima edilirse çocuk zahit ve âbid olur. Yani dindar, sofu ve derviş olur.

10 – Cuma günü cima edilirse çocuk âlim, fazıl, bilgin olur.

11 – Salı gecesi cima edilirse doğacak çocuk bütün hayatını kederle, gamla, ah ile vah ile geçirir. Ve hiç yüzü gülmez. Talihsiz olur.

12 – Pazartesi gecesi cima edilirse çocuk âlim, fazıl, bilgili olur (İşte bundan dolayıdır ki bütün Müslümanlar, Türkler her Pazartesi ve Cuma geceleri (yatak sporu!) yapmağı vazife bilirler.

13 – Cumartesi gecesi ve gündüzü cima edilirse çocuk hilekâr, kumarbaz ve dolandırıcı olur (Çünkü Yahudilerin cima ettikleri gecedir!).

14 – Ayaküstünde cima edilirse sinirlilik heyecan artar. Bazı defa (nüzul – felç) gelir.

15 – Hamamda cima etmek fenadır. Hele terledikten sonra yapılırsa daha fenadır, çok zararlıdır”.

Lokman Hekim efsanesi ve halk hikayeleri

Emsâlü’l-Lokman fî Tezhibi’l-Ezhân / Fables de Loqman le sage.

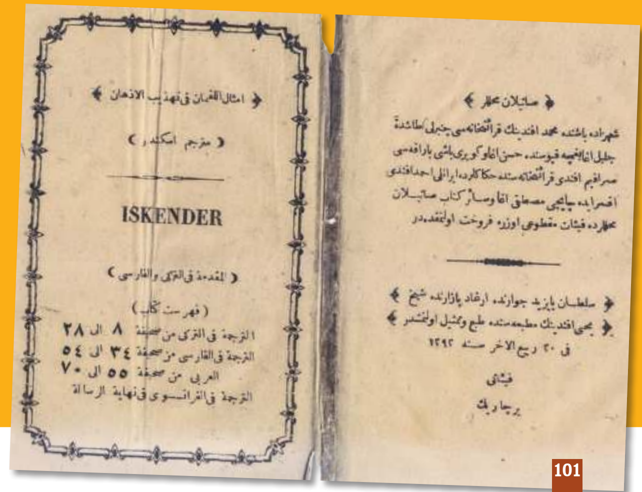
Çeviren: **İskender Efendi**

İstanbul, Sultan Beyâzıd civarında Irgâd Pazarında Şeyh Yahya Efendi’nin Matbaasında tab’ ve temsil olunmuştur, Fî 20 Rebiülahir 1292 (26 Mayıs 1875)

70,16, 2 sayfa. Seyfettin Özege Kataloğu 1/4901

Fiyatı: **Bir çeyrek**

Kuran’ın 31. suresine adını veren, ayrıca Doğu mitolojisinde birçok söylencede bahsi geçen Lokman, hikmet sahibi, efsanevi bir kişiliktir. Lokman Hekim’e dair efsane ve hikayeler Batı dillerine de tercüme edilmiştir. Emsâlü’l-Lokman fî Tezhibi’l-Ezhân isimli eser “zeban-ı Arap’tan lisan-ı Fransavî’ye” aktarılmış, Paris baskısı Bilge Lokman Hekim’in Fablleri kitabından [Keçecizade] Fuad Paşa’nın büyük oğlu Nazım Ahmed Bey’in oğulları Hikmet ve Reşad Beyler için “Farisi ve Türki” lisanlarına çevrilmiştir. Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca, dört dilde hazırlanmış bu kitabın basım masraflarını Keçecizade ailesi karşılamıştır. Kitabı hazırlayan İskender Efendi hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. İskender Efendi, kitabın önsözünde Keşmir, Hindistan, Afganistan ve Avrupa’nın muhtelif şehirlerine gitmekle başlayıp yirmibeş yıl süren seyahatleri sırasında büyük bir “Seyahatname” kaleme aldığını yazmaktadır. Kitapta Lokman Hekim’in efsanevi hayatından 42 emsâl (hikmetli örnek, kıssa) yer almaktadır. Bu 42 örnek 86 sayfalık kitapta sırasıyla Türkçe, Farsça, Arapça ve Fransızca olarak tekrarlanmaktadır.

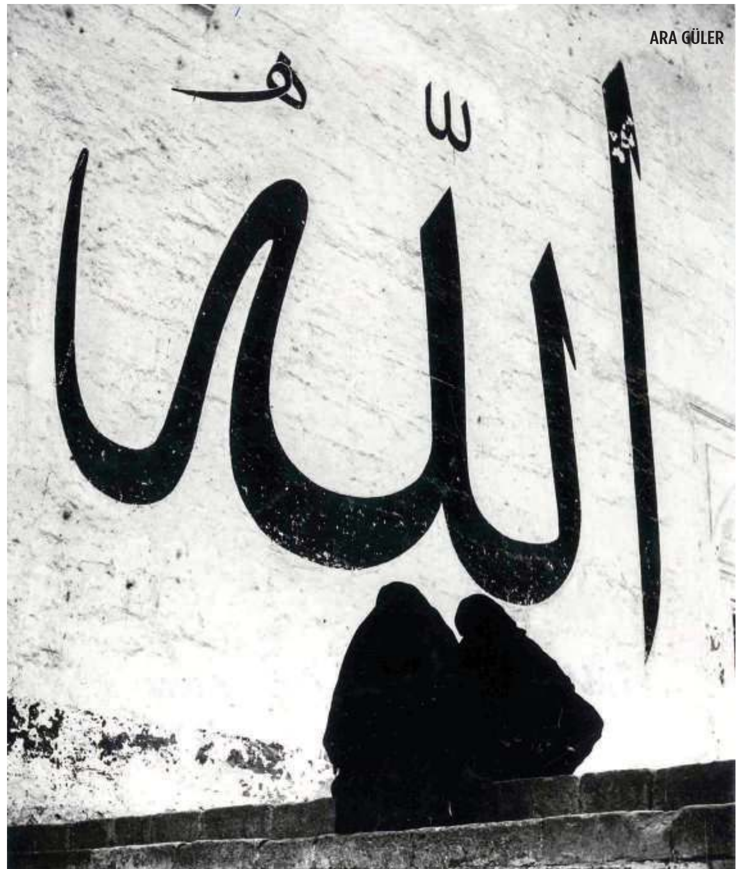

ISKENDER

Yakın tarihimize objektif bir bakış

İFSAK'ın 55 senelik arşivindeki binlerce fotoğraf arasından seçilen ve pek çoğu dernek üyesi önemli ustalara ait 49 eser, Türkiye'nin yakın tarihine tanıklık etmemizi sağlıyor.

İBRAHİM AKYÜREK

ARA GÜLER

İFSAK Arşivi Aralanıyor
28 Eylül'e kadar
İFSAK Galeri, İstanbul
ifsak.org.tr

Ülkemizde fotoğraf ve sinema sanatının öğrenilmesi ve yaygınlaşması için emek harcayan, film-fotoğraf seminerleri, atölye çalışmaları, yarışmaları düzenleyen, pek çok önemli ismi bünyesinde barındıran, kâr amacı gütmeyen İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği 1959'da kuruldu ve ilk sergisini 1960'ta açtı. Türkiye fotoğrafçılığı için çok kıymetli bir arşiv olan derneğin geçtiğimiz ay açılan sergisi, bu arşivin dijitale aktarılması için yapılan çalışmanın başlangıcı niteliğinde.

Atatürk'ün fotoğrafçısı Selahattin Giz ile başlayan 1930'lardan, 1980'lerin ortalarına kadar uzanan sergide, Ara Güler, İsa Çelik, İbrahim Akyürek, Nuri Bilge Ceylan, İzzet Keribar gibi Türkiye'nin önemli fotoğraf sanatçıları ve foto muhabirleri bulunuyor. Bu isimlerin farklı nesillere ait olması, eskiyle yeni arasında bir köprü kurulmasını sağlarken, aynı zamanda fotoğrafçılığın 55 senelik gelişimini de gösteriyor. Her fotoğrafın kesin yılı bilinmediği için fotoğrafçıların doğum tarihlerine göre düzenlenen ve ziyaretçileri Türkiye'de fotoğrafik bir zaman yolculuğuna çıkaran sergide, 1930-1985 arasında ülkemizde olan bitenleri, toplumun hayatımızdaki değişimleri, politika rüzgarının yaşam koşullarımıza etkilerini görmek mümkün. Kimi ilk kez günyüzüne çıkan eserler arasında belgesel fotoğraflar da bulunuyor, sanatsal çalışmalar da. İFSAK'ın özverili çalışmaları sayesinde 'aralanan arşiv' Türkiye'nin görsel hafızasını tazelemek için iyi bir fırsat.

İLYAS GÖÇMEN

SERGİ

Instagram'dan önce kartpostal vardı!

Sanatçı Vahap Avşar'ın, 2010'da satın aldığı AND Yayınevi arşivinin zengin kartpostal koleksiyonundan oluşan sergi, ziyaretçileri 70 sonları-80 başları Türkiye'sinde naif bir sosyal tarih turuna çıkarıyor. Bayramların ve özel günlerin başlıca 'duygu taşıyıcıları' olan kartpostallar, genellikle gönderen ile alıcının özel durumlarına uygun 'mânâlı' görüntüler içerenler arasından seçilirdi. Sergide yer alan 50 eser bu güzel alışkanlığın son demlerinin yaşandığı günlerin Türkiye'sine ayna tutuyor. Şehir şehir, kasaba kasaba, köy köy dolaşarak insanları, sokakları, meydanları, coğrafi güzellikleri avlayıp günümüze taşıyan fotoğrafçılara borçlu olduğumuz karelerden, dönemin sembolleri, giysileri, töreleri, iktisadi ve hatta siyasi durumları okunuyor. Ayrıca, beklenmeyen anlar, tuhaf ilaveler, sıradışı poz ve çekimler, ziyaretçilerin zihinlerinin döneme ilişkin sürprizli hikâyelere açılmasına fırsat veriyor.

Kayıp Gölgeler
11 Ağustos–27 Eylül 2015
SALT Beyoğlu, Forum
saltonline.org

Çocukluğun ilk tutkusu

H. G. Wells "Ne zaman bisiklet üzerinde bir yetişkin görsem, insanlığa dair umutlarım artar" der. İlki 1870'lerde üretilmiş olan ve çok ender bulunan farklı modellerdeki bisikletlerin yer aldığı bu heyecan verici koleksiyonu ajandanıza mutlaka ekleyin. İki tekerlekli bisikletlerin dengede duramayacağına inanılan zamanlardan kalma, üç ve dört tekerlekli bisikletlerin de bulunduğu bu hınzır sergi bisikletlerin tarihine ışık tutmakla kalmıyor, kişisel tarihimizdeki tatlı anıları da canlandırıyor.

Bisiklet: İki Tekerlek Üzerinde Taşınan Tutku
3 Ekim'e kadar
Rahmi M. Koç Müzesi, İstanbul
rmk-museum.org.tr

TİYATRO

Yaşamak, yani...

Nazım Hikmet'in Bursa Cezaevi'ndeki yaşamını ve eşi Piraye Hanım'a olan aşkını anlatan oyunda, Genco Erkal ve Tülay Günal izleyicilere izlediklerinin bir tiyatro temsili olduğunu unutturacak kadar etkileyici bir performans sergiliyor. Ayrıca, üstü açık tarihî bir mekanda, olağanüstü bir atmosferde, hasret, hüzün ve tutkuyla dolu bir yaşam öyküsünü izlemek için Eylül'den daha güzel bir ay olamazdı.

Yaşamaya Dair
Eylül ayı boyunca
Ali Paşa Hanı, İstanbul
dostlartiyatrosu.com

ATÖLYE

Kış geliyor

Sadece tüketici değil üretici de olmak isteyenler, kışlık erzaklarını Anadolu mutfağının kadim teknikleri ile hazırlayacak. Mustafa Çakılcıoğlu yönetimindeki atölyede, bu işi gündelik hayatlarının bir parçası haline getirmiş kadınlarla birlikte erişte, tarhana, salça, turşu ve ekmek yapmanın püf noktaları öğretiliyor.

Kışa Hazırlık
17-20 Eylül, 9:30-İş bitene kadar
Adatepe Taş Mektep, Çanakkale
tasmektep.com

SİNEMA

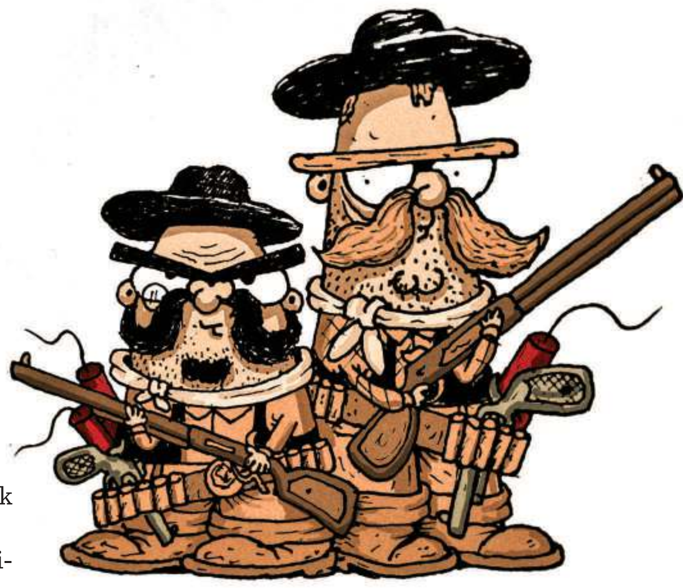
Sivas'ta bir Hollandalı

Leiden Üniversitesi Kültürel Antropoloji Bölümü son sınıf öğrencisi Hollandalı Carina Cuanna Thuijs, Türkiye'deki kadınlarla ilgili tezini araştırmak üzere ülkemize geldiğinde tanık olduğu kültürel zenginlikten çok memnun kalmıştı. Alevi arkadaşlarıyla 2 Temmuz'da Sivas'taki Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne katılmak onun gibi kültür aşığı bir genç için kaçırılmayacak fırsattı. Kaçırsaydı, belki de dünyamız bugün pırıl pırıl bir bilim insanı kazanmış olacaktı. Yönetmen Ulaş Bahadır'ın, Carina'nın tuttuğu günlüklere sadık kalarak çektiği film bu ay vizyona giriyor. Filmi çekmek için 12 senedir Thujis ailesinin iznini bekleyen Bahadır'ın bu filmi, Sivas katliamını anlatan ilk film olacak. Hafızalardan silinmeyen merdiven fotoğrafındaki üç şairden biri olan Uğur Kaynar yerine aynı katliamda kaybettiğimiz genç ozan Hasret Gültekin'in uygun görülmesi ise, filmin şimdilik tek kusuru.

Madımak: Carina'nın Günlüğü
Yön.: Ulaş Bahadır
25 Eylül'den itibaren
sivas93.com

Özel dedektif: Hafiyesi haydut

Her ne kadar binlerce yıllık dünya tarihinde benzer işlevlere sahip insanlar olsa da bu dedektiflik işleri, yakın zamanın işleri. Tabii dedektif dendiğinde çoğumuzun aklına, Sherlock Holmes gibi zeki, ince ayrıntılardan sonuca ulaşan, analitik zekasına şapka çıkartılan bir tür kahraman geliyor. Yıllar yılı nice roman, film ve dizi, kötülere karşı zekaları ve yumruklarıyla savaşan özel dedektif tiplemesini aklımıza kazımış çünkü. Ama pek de uzun sayılmayan özel dedektiflik tarihine baktığımızda özel dedektiflerin imrenilesi kahramanlar değil, eve sokulmayacak, hatta bırakın selamı, yağmurlu havada su bile verilmeyecek adamlar olduğunu görüyoruz.

Aklımda kaldığı kadarıyla bu özel hafiyelik 19. yüzyılın ilk yarısında Fransa'da başlıyor. Dünyanın ilk dedektiflik bürosunu François Vidocq diye bir arkadaş açıyor. Özgeçmişi genç yaşta hırsızlıkla başlıyor, dolandırıcılık, sahtecilik, yağmacılık, katillik falan derken mahpuslukla devam ediyor. Vidocq, hapisten muhbirlik yapma sözüyle kurtuluyor ve sanki hapisten kaçmış gibi gösterilerek İtalya'ya gidiyor. İtalya'ya giden başkası olabilir, orasını karıştırdım galiba ama bir şekilde Napolyon'un emriyle ilk gizli polis teşkilatını kurma şerefi de bu Vidocq'a kısmet oluyor. Bu gizli polis teşkilatı da büyük oranda abinin hapishane arkadaşlarından oluşuyor. Vidocq bu işi uzun yıllar yaptıktan sonra istifa edip 1830'larda falan dünyanın ilk özel dedektiflik şirketini kuruyor ve personelin tamamını yine eski suçlular oluşturuyor. Artık ondan sonra şantaj mı istersiniz montaj mı, aklınıza ne gelirse arkadaştan soruluyor. Ama bir zaman sonra politik bağlantıları onu korumaya yetmiyor ve şirketi kapatmak zorunda kalıyor.

Hemen hemen aynı dönemde, okyanusun diğer tarafında bir dedektiflik şirketi daha kuruluyor. Adı filmlere, hikâyelere ve şarkılara konu olan, bizim genellikle Red Kit'ten tanıdığımız meşhur Pinkerton Dedektiflik Ajansı bu. Şirketi kuran Alan Pinkerton ağırlıklı olarak fabrikalara hizmet veriyor ve dedektiflerini işçilerin arasına sokarak, işçilerin grev hazırlığında olup olmadığı gibi konularda bilgi sağlıyor. Ama Pinkerton asıl ününe Lincoln sayesinde kavuşuyor.

Pinkerton ve adamları, halkı selamlamak üzere Ortabatı'dan Vaşington'a doğru yola çıkan Lincoln'e, mola vermeyi planladığı Baltimore'da suikaste uğrayacağını haber ediyorlar. Her nasılsa Pinkerton'ın şehre yerleştirdiği birkaç ajan birtakım söylentiler duymuş, sonra kendileri de Lincoln karşıtıymış gibi yapıp karşıtların güvenini kazanmış ve suikaste dair bütün planları öğrenmişler. Yalnız ismini verdikleri kimse de ortalıkta yok.

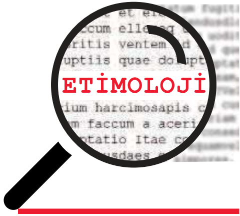
Lincoln'ün etrafındakiler daha sonra Pinkerton'ın yalan söylediğini bildiklerini ama riske girmemek için tavsiyesine uyup Baltimore'u pas geçtiklerini söyleseler de, Pinkerton dedektiflerinin ünü yayılıyor bir kere. Ve ilginç bir şekilde hep benzer başarılar elde ediyor Pinkerton. İşçilerin arasına soktukları ajanlar dev tehlikelerle ilgili raporlar hazırlıyor, aynı ajanlar bazen işçiler greve gittiklerinde işçiymiş gibi polise ya da grev kırıcılara silah sıkıyor ve, iddialar doğruysa, bazı işçi liderlerini ve sendikacıları da öldürüyor. Eh, hiç de Sherlock Holmes'a benzemiyor, öyle değil mi?

Yani öyle özel dedektif denildiğinde aklımıza hep polisin içinden çıkamadığı cinayetleri çözen adamlar falan geliyor ya, aslında tam tersi; bizzat polisin içinden çıkamadığı cinayetleri yaratan adamlar bunlar kimi zaman. Sherlock Holmes'a can kurban tabii, o ayrı ama aklımda kalanlardan yola çıkarak özel dedektifin eve sokulmaz bir şahıs olduğunu iddia etmeye hiç çekinmiyorum doğrusu.

Sabotaj [*Fr.* sabotage, *isim;* baltalama, kasten aksatma, belli bir amaçla zarar verme]

Ayak vurarak protestodan 'sabo'yla makina kırmaya...

Günümüz politikacılarının dilinden düşürmediği, siyasi literatürün favori kelimelerinden biri sabotaj. Peki bu sözcük nerede ne zaman doğdu, zaman içinde hangi anlamlara büründü?

KEREM YALÇINER

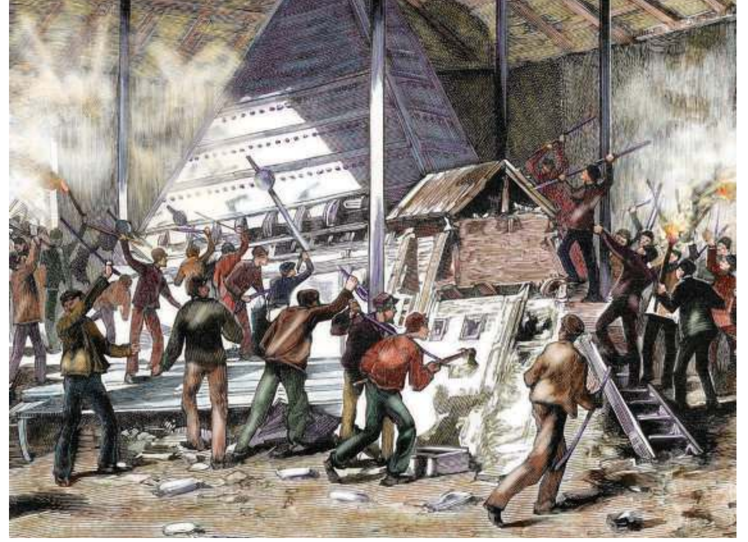
Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde baltalama olarak geçen "sabotaj" sözcüğü Fransızca kökenlidir. Latince *sabotum* kökünden türediği varsayılır. Esasen tahtadan oyma köylü çarığı olarak bilinen ve günümüze uyarlanmış şekilleriyle özellikle hastanelerde doktor ve hemşirelerin ayaklarında görebileceğimiz sabo terliklerindeki *sabot* kelimesinden türetilmiştir.

Bir aracın, makinanın, askeri ya da sivil teçhizatın bozulması, kullanılamaz hale getirilmesi maksadıyla bilinçli ve çoğu zaman gizlice yapılan eylem anlamına gelir.

Kelime, her ne kadar 19. yüzyıl Sanayi Devrimi zamanında, hızlı makineleşmenin getirdiği işsizliğe engel olmak adına makina kırıcılıkla (ludizm), işçi başkaldırılarıyla özdeşleşmiş olsa da Fransızca'ya 16. yüzyılda esas anlamının yanında "yere ayak vurma" anlamında yerleştiği varsayılmakta. Birisinin konuşmasından hoşnut olunmadığında onun sesini "baltalamak" için tahta sabolarla bir nevi yeri dövme eylemi gerçekleştirilirdi. Sanayi Devrimi sırasında kendi güçlerinden üstün gördükleri makinaların, işçileri yerlerinden ettiği açık tehdidi karşısında bu tahta çarıklar bir nevi direniş simgesiydi.

15. yüzyılda Fransa'da kullanılmaya başlanan tahta oyma köylü çarıkları sabolar, sabotaj sözcüğünün kökünü oluşturuyor.

Belçika'da bir cam fabrikasında "makina kıran" grevci işçiler, 26 Mart 1886

Emile Zola'nın *Germinal* romanından da hatırlanacağı üzere sabotaj, 19. ve 20. yüzyıllarda, kapitalist düzende makinaların toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliğin kökenini oluşturduğunu düşünen anarşistler veya isimlerini "Kaptan", "Kral", "General" olarak andıkları Ned Ludd'dan alan, makineleşme karşıtı ludistler tarafından sıkça kullanılan bir yöntemdi. Her ne kadar günümüzde pek sık başvurulan bir yöntem olmasa da işçiler izin ya da daha az çalışma saati taleplerinde bulunmak istediklerinde sabolarını makinelerin çarklarının arasına gizlice sokar ve çalışmalarına engel olurlardı. Böylelikle makineler tamir edilene kadar iş bırakmış olurlardı. Bu sayede patronlarını da zor duruma sokarlardı. Fransız dilbilimci ve sözlük yazarı Alain Rey'in "Tarihi Fransız Dili Sözlüğü"nde terim, 1808'deki anlamıyla, "çabucak zarar veren" bir edim olarak tanımlanmaktadır.

Endüstri karşıtı bir eylem olmanın yanı sıra sabotaj, savaş taktiği ve çevreci, politik eylemlerde de sıkça başvurulan bir yöntem olması bakımından önemlidir. Nitekim iyi gerçekleştirildiğinde, tabiatı gereği fark edilmesi ve ortaya çıkarılması oldukça zordur. Ayrıca terörden farklı olarak belli bir amaç uğrunda mal ve teçhizatlara yönelik gerçekleştirilir.

Çevreciler ve hayvan hakları savunucuları da ecotage adı altında çeşitli yöntemlerle, Batı dünyasında çevre kirliliğine yol açan veya hayvan hakları istismarında bulunan kurum ve kuruluşlara yönelik sabotajları 90'lı yıllardan beri uygulamaktadır.

ÇATAL
Tabaktana ağıza lokmanın yolculuğu...

11. yüzyılda bir Bizans prensesi çeyizinde iki dişli bir çatalla Venedik'e gelin gitmeseydi acaba şimdilerde nasıl yemek yiyor olurduk? Tanrının bahşettiği parmakları kullanacağına 'gereksiz kibarlık' gösterdiği için ayıplanan Bizanslı prensesle, sofralar teşrif eden çatal arasında neredeyse 700 yıl var.

PETEK ÇIRPILI

Çatal anomalisi

Thomas Arthus 1605'te yazdığı *Hermafroditler Adası*'nda (L'Ile des Hermaphrodites) iki dişli çatalla yediklerinden fazlasını masaya döken 'kibarlık budalası' saray çevresiyle dalga geçmiş, çatalı kullanmayı neredeyse cinsel bir anomaliyle eş tutmuştu.

Tabaktan aldığı yiyeceği ağza taşımakta çataldan çok daha kullanışlı olan ve binlerce yıldır kullanılan kaşık varken, ne oldu da çatal yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası oluverdi? İnsanoğlu o zamana dek çatalı keşfetmemiş ve kullanmıyor değildi. Roma İmparatorluğu zamanında iki dişli çatallar çeşitli yiyecekleri ateşte çevirmek, minicik kürdan benzeri çatallar kabuklu deniz hayvanlarının içini çıkarmak, minik ve uzun iki dişli çatallar derin kavanozlardan yiyecekleri yakalamak için zenginler tarafından kullanılmaktaydı.

17. yüzyıla dek, bugün kullandığımıza benzer çatallar İtalya dışında 'garip' bulunuyordu. İtalyanların, 1075'te Venedik Doçu Domenico Selvo ile evlenen Bizanslı prenses Theodora Doukaina vasıtasıyla tanıştıkları çatalı bu kadar benimsemiş olmalarının bir nedeni, makarna ve şehriyenin o zaman bile çok sevilen yiyecekler olmasıdır. Çataldan önce 'punteruolo' denen tek dişli bir biz kullanılıyor, kaygan ve uzun makarnalar iki ve üç dişli çatallarla yakalanıyordu. Böylece çatal, makarna ile başlayan bu alışkanlıkla tüm yiyecekler için sofradaki yerini aldı.

1608'de İtalya'ya yolu düşen İngiliz seyyah Thomas Coryat, İtalyanların eti bıçakla keserken yerinde tutmak için minik bir çatal kullandıklarından bahsetmiş. Önceleri garip gelse de, İngiltere'ye döndüğünde yeni alışkanlığını devam ettirdiği için yakın arkadaşları ona şakayla karışık Lucifer isminden bozma "Furcifer" (Çataltutan) ismini takmışlar. 1610'da şair Nicholas Breton, "Ağzımıza ekin atmıyoruz, et yemek için çatala ne hacet!" diyerek çatal kullanmayı pek erkekçe bulmadığını belirtmiş.

1700'lü yıllara gelindiğinde, çatallar neredeyse Avrupa'nın tamamında kullanılır olmuştu. Yeni sofra adabı, artık elleri yemekle kirletmemeyi bir kibarlık göstergesi sayıyordu. Çatal zenginlerin sofra takımlarında kendine yer edinmişti ama bıçak ve kaşıklar hâlâ çok da-

S EST UNA PATRIS, CÆTERA MATRIS HABET
A TOUS ACORDS
Je ne suis male, ni Femelle
Et si je suis bien en cervelle
Lequel des deux je dois choisir
Mais qu'importe à qui on ressemble
Il vault mieux les avoir ensemble

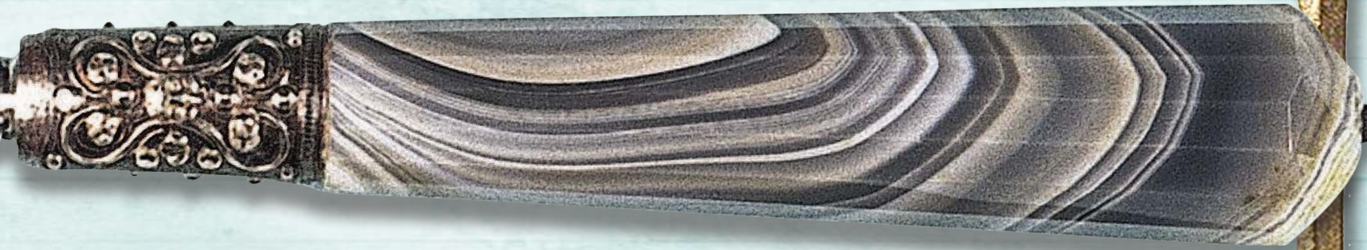
DESCRIPTION
DE L'ISLE
DES
HERMAPHRODITES.
NOUVELLEMENT
DECOUVERTE,
Contenant les Mœurs, les Coutumes & les Ordonnances des Habitans de cette Isle, comme aussi le Discours de Jacophile à Limne, avec quelques autres pieces curieuses.
Pour servir de Supplement au Journal
DE HENRI III.
A COLOGNE,
Chez les Heritiers de HERMAN DEMEN.

Trabzon'da bir çatal

The Romance of Alexander the Great (1300'ler) tablosundan bir detay. Bizans saray sofrasındaki 'çatal modası'na ayak uyduranlardan biri de dönemin Trabzon İmparatoru III. Aleksios'tu.

Hellenic Institute of Byzantine and Postbyzantine Studies, Venedik

Bizans dönemi, 11. yüzyıl

ha fazla satılıyordu. Çatalın yaygınlaşması, porselen düz tabakların eski çanakların yerini alması ile aynı zamana denk düşer. Yayvan tabaklar ve çatal-bıçak kullanarak kibar yemek yeme adabı zirveye Victoria döneminde ulaştı.

O döneme gelene dek, bıçak, çatal ve kaşık son derece kişisel eşyalar sayıldığından herkes kendi takımını yanında taşıyordu. Sadece kendi evlerinde değil, misafirlikte ve seyahat sırasında konakladıkları hanlarda da kendi takımlarını kullanıyorlardı. Bu takımlar deriden bir kılıf içinde, bıçak ve çatalın sapları kendi üzerine katlanarak batmasını engelleyecek şekilde yapılıyordu.

Çatalın kaşık ve bıçak kadar yaygın kullanıma girmesiyle birlikte zengin sofralarında bir 'çatal korkusu' oluştuğundan da söz etmek gerekir. Tabağın yanına dizilen çeşitli çatallardan hangisinin neyi yemekte kullanılacağını bilmek önemli bir göstergeydi. Örneğin, gerçek aristokratlar çatal yerine ne zaman parmaklarını kullanacaklarını iyi bilirlerdi. Parmaklar kraker, minik turplar, çilek ve zeytin yerken kullanılmalıydı. Kendini asilzade olarak yutturmaya çalışan birinin, Kardinal Richelieu ile yemekteyken zeytine çatal batırması üzerine kendini ele verdiği söylenir. Bunların dışında kalan tüm yiyecekler için en kibar yemek yeme şekli çatalla olandı. Çatal bıçağa göre daha tehlikesiz, kaşığa göre daha temiz ve yetişkin işi olarak görülmeye başlanmıştı. 1900'lerin ortalarında İngiliz zengin sınıfı arasında bir dönem moda olan 'çatallı' öğle veya akşam yemekleri bıçak ve kaşığı tamamen devre dışı bırakmıştı.

İngiliz sofra adabının kuralları, yemeğin sonuna dek çatal ve bıçağın elden bırakılmamasını öğütlüyordu. Bu arada Amerikalılar da bıçağı sağ elle tutup tabaktaki tüm yemeği küçük parçalara bölerek, sonra çatalı sağ ele alıp tabakta 'zikzak'lar çizerek parçaları toplamayı kibar buluyorlardı.

Bugün çatal yemek kültürümüzün o kadar değişmez bir parçası olmuştur ki Karl Marx *Gründrisse*'de "Çatal ve bıçakla yenen pişmiş etle doyurulan açlıkla, elle yenen çiğ etle doyurulan açlık farklıdır," diye yazma gereği duymuş. Çatallar salt nasıl yediğimizi değil, neyi yediğimizi de değişikliğe uğratmıştır desek yanlış olmaz.

HAZIRLAYAN: **MURAT TOKLUCU**

Postal kokulu kartpostallar

12 EYLÜL YAVRULARIMIZI DA MUTLULUĞA ERDİRMİŞTİR.

Devlet Başkanımız Org. KENAN EVREN
yavrularımızın arasında;

Geleceğimizin teminatı olan yavrularımız [illegible] aziz milletimiz son on sene zarfında, karanlık [illegible] lerin zulümlerine uğramıştır. Bu karanlık [illegible]rin hıyanetleri küçük yavrularımızı bile etkile[illegible]. Vatan ve millet düşmanlarının şunu iyi bilmeleri lâzımdır ki; vatanımızın bütünlüğü, milletimizin birlik ve beraberliği, istiklâl ve cumhuriyetimizin teminatı şanlı ordumuz ve asil komutanlarımızdır. Bundan sonra bolucu [illegible] nifakçılara asla fırsat vermeyeceğiz

AND

M.205

AND KARTPOSTAL ve YAYINLARI KOLL. ŞTİ. Ankara Cad. Nakipoğlu İş Hanı No. 60/1 Sirkeci - İST. ☎ : 22 45 08

TÜRK MİLLETİ BÖLÜCÜLERE KANMAZ..

Devlet [illegible] KENAN [illegible]
Diyarbakır'da;

Burası Diyarbakır'dır. Yurdumuzun eşsiz bir parçasıdır. Diyarbakır'ımızda birkaç nifakçi, bölücü; memleket ve millet düşmanları ile işbirliği yaparak vatandaşlarımızı biribirlerine düşman etmeye çalıştılar. Bu resme bakınca da, nifakçı ve bölücülerin milletimizi tanımadıkları ortaya çıkmaktadır. İşte Diyarbakır'ımız, işte yurttaşlarımızın Evren Paşa'mızı kucaklayışları. Bu tablo birlik ve beraberliğimizin bir ispatı ve güzel bir örneğidir. Atalarımızın nasihatlerini unutmamalıyız. Bizler Türküz, Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur.

AND

M.206

AND KARTPOSTAL ve YAYINLARI KOLL. ŞTİ. Ankara Cad. Nakipoğlu İş Hanı No. 60/1 Sirkeci - İST. ☎ : 22 45 08

EFEMERA

Uzun yıllar Türkiye'nin en büyük kartpostal üreticisi olan ve çeşitli vesilelerle binlerce kartpostal basan And Yayınevi, 12 Eylül darbesinden sonra da darbecilere övgüler düzdükleri bir dizi kartpostal basmış.

Bu kartpostallardan biri, Diyarbakır'da Kenan Evren'i kürsüde halka seslenirken gösteriyor. Evren'in yanında darbeci subaylardan Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'in de göründüğü kartpostalın arkasında "Diyarbakırımızda birkaç nifakçı ve bölücü, memleket ve millet düşmanlarıyla işbirliği yaparak vatandaşlarımızı birbirine düşman etmeye çalıştılar. Ancak Diyarbakırımızın Evren paşamızı kucaklayışları birlik ve beraberliğimizin ispatıdır" yazıyor.

Diğer bir kartpostalda ise Evren çocuklara asker selamı verirken görünüyor. Evren'i epey neşeli ve sempatik gösteren bu kartpostalın arkasında "12 EYLÜL YAVRULARIMIZI DA MUTLULUĞA ERDİRMİŞTİR" başlığı altında, "Geleceğimizin teminatı olan yavrularımız da son on senede karanlık emellilerin zulmüne uğramıştır. Bu karanlık emellilerin hıyanetleri küçük yavrularımızı bile etkilemiştir. Vatan ve millet düşmanlarının şunu iyi bilmeleri lazımdır ki, istiklal ve cumhuriyetimizin teminatı şanlı ordularımız ve komutanlarımızdır".

Cengiz Kahraman arşivi

ASAYİŞ

Çakmak tekeli ve çakar

Türkiye'de 1929-1949 yılları arasında devletin piyasaya sürdükleri dışında çakmak almak, satmak ve kullanmak yasaktı. Çakmak, uğruna hapis yatılacak kadar kıymetli bir ürün haline gelmiş, binlerce insanın başı bu yüzden derde girmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından birçok ülke gibi Türkiye'de de çakmağa vergi konmuştur. Verginin ödendiğine dair pullar çakmaklara raptedilir, eğer bu pul yoksa o çakmağa kaçak, sahibine kaçakçı muamelesi yapılır. Çakmak, bir ithal ürünüdür. 1920'lerin sonundan itibaren hem döviz kaybı olmaması hem de üretimi devlet tekelinde olan kibrit satışının azalmaması için ithali iyice zorlaştırılmıştır.

1 Haziran 1929'da çakmak ve çakmaktaşı satışı da kibrit gibi devlet tekeline alınır. Çakmağın aksine Türkiye'de üretilebilen kibrit devlete daha fazla kazandırdığı için Tekel çakmak işini ağırdan almaktadır. Hem çakmak hem de çakmaktaşının fiyatı çok yüksek tutulur. Çakmaktaşı komşu ülkelerin yaklaşık elli katı fiyatına satılmaktadır. Bu durum, kaçakçılığı cazip hale getirmiş, çakmak, uğruna hapis yatılacak kadar kıymetli bir ürün olmuştur.

1930'lu ve 40'lı yılların gazetelerindeki çok sayıda çakmak kaçakçılığı haberinde dikkat çeken, profesyonel kaçakçılara ek olarak seyahata çıkan sıradan insanların da sık sık yakalanmasıdır. Cumhuriyet yazarı Burhan Felek'in deyimiyle, "Fiyatının çok yüksek olması sıradan insanları yurtdışından gelirken iki avuç çakmaktaşını valizlerine atmaya teşvik etmektedir".

Yurtdışına çıkmamış olsa bile, üzerinde Tekel'in piyasaya sürdükleri dışında çakmak

T. C.
İNHİSARLAR
UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
TARİFAT ŞUBESİ
İzahname No. 2

Kibrit, Çakmak ve Çakmaktaşı
Kaçakçıları hakkında yapılacak kanunî muameleye dair

İZAHNAME

İnhisar Çakmakları

Benzinli Çakmak	Tanesi T. L. 2, 75 (yassı şekilde pirinçten, nikelden mamul deri ve saire kaplı.)
Fitilli Çakmak	Tanesi T. L. 1,50 (Yassı şekilde nikeli)
Çakmak Taşı	Tanesi 10 kuruş

1 — Şirketimizin hükûmet İnhisarından devren aldığı ve şirketimiz inhisar damgasını taşıyan çakmakların perakende satış fiatleri yukarıda gösterilmiştir,

2 — Toptan alan esnafa bu fiatler üzerinden %6 (yüzde altı) skonto terkolunur.

3 — Şirketimizin İngilterede " DUNHILL „ fabrikasına ısmarladığı hususî şekildeki çakmaklar Eylûl sonlarına doğru gelerek satışa çıkarılacaktır.

Suriye hududunda yakalanan kaçak çakmaklar

Çakmak serbest bırakılıyor

... çakmaklardan 17,

Üzerinde 334 çakmak taşıyan kaçakçı

Çakmak ve çakmaktaşı satışı serbest bırakıldı

Bu yüzden hapise girenler tahliye olunacak, açılan davalar da sukut edecek

Kanun evvelki gün Resmî Gazetede çıktı, yarın sabah Müddeiumumiliklere tebliğ olunması bekleniyor

Çakmak ve çakmaktaşı satışları 10 şubat tarihinden itibaren serbest bırakılmıştır. Kaçak çakmaktaşı ve çakmak satışlarından doğan suçlar da bu suretle ortadan kalkmıştır. Bu yüzden mahkûm olanlar tahliye edilecek, davalı olan kimselerin davaları sukut edecek ve kendileri serbest bırakılacaklardır.

***

Bu hususta İstanbul Başsavcısı İhsan Göknil bize kısaca şunları söylemiştir:
"— Kanunun bugünkü Resmî Gazetede çıktığını öğrendim. Bu hususta henüz bize tebligat yapılmış değildir. Bu
— Arkası Sa. 3, Sü. 2 de —

Büyük bir çakmak kaçakçılığ...

Hurda malzeme kaydile Jap...
...yadan yüz binlerce liralık ka...
çakmak getirildiği meydan...
çıkarıldı

Ankara 16 (T.H.A.) — An...
Emniyet ikinci şube müdür...
Japonyadan yüz binlerce lira...
...erinde kaçak çakmak ithal...
gümrük ve vergi kaçakçılığı y...
büyük bir ithalâtçı firmayı m...
...a çıkartmıştır.
İki ay evvel toptan hırdav...

...URD TURU:

Bütün cenub vilâyetleri kaçak eşya ile dolu

Bir ahpabım beni bir geceyarisi kaçakçıların merkezlerine götürdü. Orada gördüğüm gümrük kaçağı eşyaya sonra şehir sokaklarında işportalarda rastladım

Kibrit ve Çakmak
İnhisarı Malî Komiserliğinden:

Kaçak takibatına tâbi olan çakmaklar, resmi ödenmemiş dam -
gasız çakmaklardır. Halk elinde mevcut evvelce resmi ödenerek
yuvarlak bronz veya uzun nikel pullarla damgalanmış olan çak-
... tereddüde mahal kalmamak üzere key -

çakmaz çakan devlet

Murat Toklucu arşivi

Avusturyalı kaçakçı futbolcular dün altışar aya mahkûm oldular

Hem futbolcu hem kaçakçı

Kaçak çakmak yüzünden başı derde girenler arasında, üç büyük İstanbul takımıyla maç yapmak için Türkiye'ye gelen Avusturya futbol takımları Admira ve Wacker'in dört futbolcusu da vardır.

21 Ocak 1949'da Türkiye'ye gelen futbolcular Moda'da kamp yaptıkları otelde çakmak satarken yakalanır. Bavullarında 580 çakmak bulunan dört futbolcu tutuklanıp cezaevine konduktan yaklaşık üç hafta sonra 20 yıllık yasa değişir ve çakmak satışı serbest bırakılır. Ancak buna rağmen Avusturyalı futbolcuların tutukluluğu devam eder ve üç ay sonra tahliye edilirler.

Avusturyalı futbolcular yine de şanslıdır. 1932'de İzmir'e gelen Yunan futbol takımı Apollon'un oyuncusu Elias, çakmak kaçakçılığı suçlamasıyla tam sekiz ay cezaevinde kalmıştır.

yakalanan kişiler de kaçakçılık suçundan yargılanır. Kaçak çakmak ve çakmaktaşıyla yakalanmanın cezası 3 ayla 9 ay arası hapis ve para cezasıdır. Yakalanan kişi memursa memuriyetten atılır.

1932'de Tekel yönetimi, devletin kibritten daha fazla kazanması için çakmak satışının tamamen yasaklanmasını önerir. Bu öneri kabul görmez fakat kurum piyasaya çakmak sürmemeye başlar. Nadiren piyasaya çıkarılan çakmaklara, pahalı olmasına rağmen büyük rağbet olur. Ancak bunların tamiri mümkün değildir çünkü Tekel yedek parça ithal etmemektedir. Vidası düşmüş, yayı kırılmış çakmaklar alay konusu olur.

20 yıl boyunca binlerce insanın başının derde girmesine, hapse düşmesine sebep olan çakmak ve çakmaktaşları üzerindeki devlet tekeli 10 Şubat 1949'da kaldırılır. Serbest bırakılmanın çoşkusuyla çakmak satışlarında patlama olur. 1949 ve 1950 yılının gazetelerinde birbirinden ilginç çok sayıda çakmak reklamı olmasının sebebi de budur.

4 kaçakçı misafir futbolcu

Admira ve Waker oyuncularının eşyaları arasındaki bir bavulda 580 çakmak bulundu

HAZIRLAYAN: **SEDAT YAŞAYAN**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1														■						
2								■											■	
3			■				■					■								
4				■					■				■					■		
5		■								■						■				
6							■						■							
7									■					■						■
8				■												■		■		
9			■								■				■					
10		■				■						■					■			
11							■						■						■	
12			■					■								■				■
13										■					■					
14	■		■						■					■						
15				■							■									

SOLDAN SAĞA

1) Kendi adıyla anılan bir destanın kahramanı da olan, Karahanlı Devleti'nin ilk Müslüman Türk hükümdarı – Lozan Antlaşması'nın yapıldığı sarayın adı. **2)** Yurtlarına şan vermiş kişilerin gömüldüğü ulusal anıt – Çorum ilinde, Hititlerin en önemli yerleşimlerinden biri olan kent. **3)** Güzel sanat – Küçük su kanalı – Ehemmiyet – Leonardo da Vinci'nin ünlü bir tablosu. **4)** Judo ve karate selamı – Ad – Rus köylü topluluğuna verilen ad – Antik çağlarda mezar olarak kullanılan kapaklı mermer sandık – Bir renk. **5)** Yunan mitolojisinde toprak ve bereket tanrıçası – Briçte kağıt yemeye verilen ad – II. Dünya Savaşı yıllarında Japonlar tarafından kullanılan avcı uçağı tipi. **6)** James Cameron'un ünlü bilimkurgu filmi – Bir üstünlük sağlamak için başkalarıyla rekabet eden kimse ya da grup – Soylular sınıfı. **7)** Erzincan ilinde ünlü bir kanyon – Ay'ın ve kimi yıldızların dolayındaki ışık çevresi – İyi yaşamak için gerekli her şey. **8)** Büyük İskender'in ordusundaki süvari birliğine verilen ad – "Aynı suda iki kere yıkanamazsınız" sözüyle her şeyin sürekli bir değişim içinde olduğunu savunan ve diyalektik felsefenin öncüsü olan eski Yunanlı filozof – Argoda esrar. **9)** Tavlada "üç" sayısı – Savaşta düşmanın ani saldırılarını önlemek amacıyla ileri hatlara çıkarılan gözcü ve nöbetçilere verilen ad – Yaşamsal sıvı – Japonya'da, kentleri yangına karşı koruduğuna inanılan tanrı. **10)** Tabut – Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu – Pokerde, bir oyuncunun önündeki paranın tümü – Azerbaycan ve Kars yöresinde yaygın telli bir çalgı. **11)** Bir tür esnek örgü – Özellikle "Bolero" adlı yapıtıyla tanınmış Fransız besteci – Kuran'da bir sure. **12)** Notada durak işareti – Bir dileği yerine getirme – Cengiz Han'ın gerçek adı – Oylumlu. **13)** Türkiye'den Yunanistan'a göç eden Rumların oluşturduğu müzik türü – Rusların ünlü destanı – Kurak bölgelerde yaşayan bir sürüngen türü. **14)** Ruhsati'nin kimi şiirlerinde kullandığı bir mahlası – Birçok geleneksel toplumda yer alan temel akraba topluluğu – İki yılda bir düzenlenen gösteri. **15)** İstanbul'da yayımlanan ve 4 Aralık 1945'te sağ eğilimli bir grup tarafından yağmalanan gazete – Orta Anadolu'da kurulmuş bir Türk beyliği – Ziya Paşa'nın, sadrazam Âli Paşa'ya yönelttiği siyasal yergi yapıtı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) 1914-1918 yılları arasında Almanya'da etkinlikte bulunan devrimci sosyalist grup. **2)** İsviçre'de bir ırmak – Tiyatroda kurnaz uşak tiplemesine verilen ad – Ergenekon'dan çıkışlarında Göktürklere yol gösterdiğine inanılan dişi kurt. **3)** Tunus'un plaka imi – "Helali" de denilen ve giysi yapımında kullanılan yarım ipekli bir kumaş – Nazi partisinin askeri polis örgütü. **4)** Geleneksel Japon şarkılarına verilen ad – Yunan abecesinde bir harf – Ünlü denizci Seydi Ali Reis'in şiirlerinde kullandığı mahlası. **5)** 1932'de "Dünya Güzeli" seçilen ve soyadı, bu olaya uygun olarak Atatürk tarafından verilen güzelimiz. **6)** Çin'de, Japonya ve Avrupa devletlerinin isteklerine karşı 1895'te kurulan gizli bir derneğin üyelerine verilen ad – Asya'da bir ülke. **7)** Hububat tozu – Köpek – Uzak – Başka yerlere dikilmek için hazırlanan sebze ya da körpe çiçek. **8)** "Anayurt Oteli", "Akrebin Yolculuğu", "Gizli Yüz" gibi filmleriyle tanınmış sinema yönetmenimiz – Kısık sesli küçük keman. **9)** Nâzım Hikmet'in soyadı – Eski Mısır'da güneş tanrısı – "Akdeniz domatesi" de denilen, sulu bir domates cinsi. **10)** Metalden yapılmış hilal – Vezir ve sadrazamların giydiği bir tür kavuk – Eski Mısır inanışında insan ruhu. **11)** Balkan Savaşı sırasındaki başarılı deniz çarpışmalarıyla ünlenen Osmanlı savaş gemisi – Kum falı. **12)** Aktinyum elementinin simgesi – Bir tiyatro oyununda, karşıdaki oyuncunun sözüne gerekli karşılığı verme – Divan edebiyatında manzum bilmece. **13)** Şöhret – Zerdüşt dininde ateş tanrısı – Çoban yamağı. **14)** Cumhuriyet dönemine değin her yaşta kadının kullandığı yaygın bir baş süslemesi – Sina'da Hz. Musa'ya bildirilen Tanrı buyrukları. **15)** Ortaçağ'dan sonra tüm Avrupa'ya yayılan, kültür ve sanatta yenilenme hareketi – Unvan – Berilyum elementinin simgesi. **16)** Kafiye – Çin müziğine özgü bir tür flüt – Gelecek – Tunceli yöresine özgü, "sac sırımı" da denilen bir hamur yemeği. **17)** Medrese mezunlarının ilmiye sınıfına girebilmek için geçirdikleri adaylık dönemi – Sedat Simavi tarafından İstanbul'da yayımlanan haftalık mizah gazetesi. **18)** Bir sayı – Yurdumuzun bir bölgesi – Gümüşbalığı. **19)** 1992'de bir NATO tatbikatı sırasında Muavenet adlı Türk muhribini bombalayarak beş askerin ölümüne neden olan ABD savaş gemisinin adı – Yeniçeri aylıklarına yapılan zam. **20)** Ağırlık ve uzunluk ölçüleri için kabul edilmiş yasal ölçü modeli – Gövde heykeli – Güreşte bir oyun.

Bulmaca çözümünün orijinali ya da fotokopisini, adres ve telefon bilgileriyle birlikte bize e-posta ya da mektup yoluyla ulaştıranlar arasından belirleyeceğimiz 10 okurumuza Yapı Kredi Yayınları'ndan *Hoşgör Köftecisi* isimli kitabı armağan ediyoruz.

#tarih
Ömer Avni Mah. İnönü Cad. Mithatpaşa Apt. No:48/11, 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu, İstanbul
info@tarihdergi.com

‘Lütfen dikkat, 16 sefer sayılı test için son çağrı!’

1926’da açılan Türkiye’nin ilk uçak fabrikası Tomtaş’ın (Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi) bir ilanı

1 Türkiye’nin 1954’te kurulan ilk sivil havayolu şirketi hangisidir?
- a Hürkuş
- b Demirağ
- c Gök Uçuş
- d Çelik Kanatlar
- e Gazi

2 Turgut Özal tarafından inşaatı bitmeden açılışı yapılan havaalanımız hangisidir?
- a Gaziantep
- b Kapadokya
- c Sabiha Gökçen
- d Trabzon
- e Adnan Menderes

3 İstanbul’da inşaatı devam eden havaalanının yeri, 2009 tarihli İstanbul Çevre Düzeni Planı’nda neresi olarak gözükmekteydi?
- a Hadımköy
- b Ümraniye
- c Yeniköy
- d Silivri
- e Şile

4 Türkiye’de halihazırda kaç uluslararası havaalanı mevcuttur?
- a 4
- b 6
- c 10
- d 14
- e 21

5 Türkiye’nin 2012’de uyduyla iniş sistemini kullanan ilk havaalanı hangisidir?
- a Sabiha Gökçen
- b Atatürk
- c Ferit Melen
- d Antalya
- e Erkilet

6 “Yap-İşlet-Devret” modeliyle, katılımcı olmaması nedeniyle yapımı ancak 3. seferde katılan bir firmaya ihale edilebilen ilk bölgesel havalalanımız hangisidir?
- a Zafer
- b Erzurum
- c Konya
- d Milas-Bodrum
- e Erkilet

7 Türkiye havacılık alanında ilk uluslararası seferini hangi ülkeye yapmıştır?
- a Fransa
- b Suriye
- c Yunanistan
- d SSCB
- e Bulgaristan

8 1936’da İstanbul- Beşiktaş’ta prototip çalışmaları yapacak büyüklükte bir atölye ile, Sivas-Divriği’de seri imalat yapacak bir uçak fabrikası ve havacılık okulu girişiminde bulunan Türk girişimci kimdir?
- a Vehbi Koç
- b Vecihi Hürkuş
- c Nuri Demirağ
- d Sabiha Gökçen
- e Nejat Eczacıbaşı

9 Türkiye’de ilk tarifeli uçak postası uçuşu hangi tarihte gerçekleştirilmiştir?
- a 10 Ocak 1923
- b 27 Aralık 1923
- c 14 Şubat 1924
- d 5 Ekim 1924
- e 17 Mayıs 1925

10 Bugün Türkiye’nin en büyük havaalanı olan Atatürk Havaalanı’nın statüsünü uluslararası hale getirmek amacıyla hazırlanan projeyi hangi ülkenin firmaları hayata geçirmiştir?
- a ABD
- b Japonya
- c Fransa
- d İngiltere
- e Almanya

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ 1) a 2) c 3) b 4) b 5) c 6) d 7) c 8) a 9) e 10) a

Doğru cevap verenler: Özkan Akbıyık, Bülent Ay

BU NEDİR?

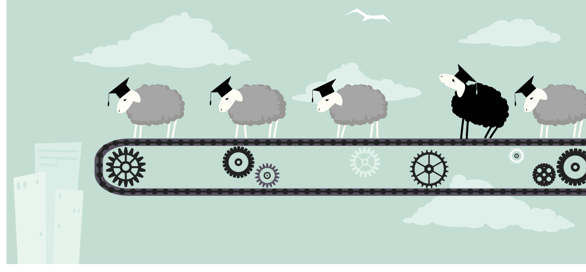
Ahşaptan oymalıyım
Demirden askılıyım
Ayakkabı değilim ama
Hep ayak altındayım

Geçen ayın çözümü: Sabun kullanılmasının bilinmediği Roma döneminde vücut kirlerini temizlemek için kullanılan “strigil”, MÖ. 1. yüzyıl

Doğru cevabı veren: Levent Suberk, Aslı Umut İbikli

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	A	V	E	R	R	O	E	S	■	İ	H	V	A	N	Ü	S	S	E	F	A
2	V	A	L	E	N	S	■	O	K	T	A	Y	H	A	N	■	A	S	A	L
3	İ	S	İ	S	■	C	E	N	A	■	T	E	L	A	■	A	H	A	L	İ
4	C	A	M	E	D	A	R	■	R	B	■	Ç	A	T	A	N	A	■	A	B
5	E	L	■	P	İ	R	■	E	S	A	R	E	T	■	H	A	R	A	Ş	O
6	N	■	H	İ	P	N	O	Z	■	S	U	■	L	A	M	■	A	Y	A	R
7	N	A	O	S	■	İ	R	A	P	■	A	T	I	L	A	Y	■	A	L	O
8	A	L	P	E	R	E	N	■	O	R	■	A	B	A	K	A	N	■	A	N
9	■	A	T	■	E	M	İ	R	L	E	R	■	E	M	■	S	A	A	R	■
10	A	R	İ	T	M	E	T	İ	K	■	O	Y	L	A	T	■	İ	P	■	C
11	B	A	R	O	■	Y	O	■	A	U	R	A	■	N	E	O	F	O	B	İ
12	U	■	İ	S	K	E	L	E	■	R	O	N	S	A	R	D	■	L	U	B
13	K	E	N	■	A	R	O	N	Y	A	■	G	E	■	S	İ	R	O	K	O
14	İ	D	A	D	İ	■	J	E	A	N	M	O	U	L	İ	N	■	J	E	L
15	R	O	M	A	N	T	İ	Z	M	■	A	N	L	A	M	■	Ç	İ	T	A

GEÇEN AYIN KAZANANLARI:
Önder Aslan, Bülent Ay, Öner Bölükbaşı, Birol Demirel, Sevim Helvacı, Selen Nadar, Gonca Özdoğan, Fatoş Özulukılıç, Alp Serdaroğlu, Nesim Toledo

40 koyun ve eğitim sistemi

1920'lerde Romanya'nın Mecidiye kasabasında orta okullarda yıllık ücreti 40 koyun idi. O yıllarda Müslüman bir Tatar ailesinin küçük kızının eğitim macerası, hem inanç hem eğitim sistemi hem de okul fiyatları açısından, günümüze ilginç dersler taşıyor.

İSENBİKE TOGAN

Yıllardan 1912 veya 1913. Romanya'nın Mecidiye kasabasında bir ufak kız çocuğu kaçırılır. Kız, Kırım Harbi'nden sonra Romanya'ya gelip yerleşmiş Kırım Tatarlarındandır. Kaçıranlar ise Tatar değildir. Olayın hemen akabinde kaçırılan kızı ve onun farklı simasını gören bir polis duruma müdahale eder. Kızı kurtarır ve onu kasabanın belediye başkanına götürür.

Belediye Başkanı ise eskiden bugünkü Moldova-Ukrayna sahasında konup göçmüş olan Nogaylardandır. Olayların gelişimi onu da Osmanlı topraklarına göçe zorlamıştır. Ancak Kırımlı hısımları gibi, o geniş bir ailenin parçası değildir; kendi tabiri ile gökten zembille inmiştir. Buna rağmen çevresi ile kurduğu ilişkiler onu belediye başkanlığına kadar götürmüştür. Polisin getirdiği kız çocuğunu gören belediye başkanı, "bunun burada ne işi var" diye sorar. Zira karşısında duran çocuk, kendi kızıdır! Polis durumu anlatır, bütün bu süreç içinde hiç ağlamamış olan kız çocuğunu eve gönderirler.

O zamanlar Mecidiye'de Tatar çocukları Osmanlı usulünde eğitim veren ilkokullarda okumaktadır. Bu kız çocuğu okulu da birincilikle bitirince, Müslüman Tatar ve Hıristiyan Romenlerden oluşan Mecidiye ahalisi kızın babasına "Bu çocuk çok güzel okuyor. Kendi aramızda para toplarsak, onu ortaokulun 1. sınıfına gönderebiliriz. Sonra o kendi gayreti ile burs kazanır ve okumaya devam eder" der. O zamanlar ortaokullar paralıdır, ayrıca kız bu okullara gidecek olursa, artık Osmanlı eğitimi değil de Romen eğitimi görecektir. Aydın bir kişi olan kızın babasına bu teklif cazip gelir. Ama kızın annesi duruma karşı çıkar. Kızın okumasını isteyen baba ve büyük ağabeyisi "ama bir kere yazıldı, yoksa devlet bizi cezalandırır" derler. Okuma yazması olmayan anne boyun eğmek zorunda kalır. Ancak kendisinin inandığı prensiplerden ve inancından ödün vermemeye kararlıdır. Onun gözünde ortaokul bir Hıristiyan okuludur ve o da kızının bir "Marşke" (Küçük Maria) olmaması için elinden ne gelirse yapar. Böylelikle kızına yanlış bir yolda olduğunu gün be gün hatırlatır. Öncelikle evde kızıyla konuşmaz, ona okul üniforması olan önlükten başka bir giysi giydirmez. Kızını hiçbir yere götürmediği gibi, kendisi de akraba ve ahbap toplantılarına gitmez. Yastadır çünkü.

Hayat bu minval üzere devam eder, ne anne tavrını değiştirir ne ne kız okuldan vazgeçer. Hatta bütün bu baskılar altında kendini Hıristiyanlıktan korumaya çalışır. Okulda papaz sabah duasına gelir. O da yüzüne garip mimikler koyarak sözüm ona kendini korur. Halbuki kimsenin Hıristiyanlık propagandası yaptığı yoktur. Onun bu mimiklerini gören çocuklar da gülüşürler. Durumun farkına varan okul müdürü kızı çağırır ve ona "Bak kızım biz senin Müslüman olduğunu biliyoruz ve senin inancına saygı duyuyoruz. Sen de bizimkine saygı göster" der. Böylece küçük kız için tehlike ortadan kalkar ve o da tekrar dersleri ile uğraşmaya devam eder.

Kızın annesinin tavrı tam dört yıl devam eder. Bu arada aile Mecidiye'den Köstence'ye taşınmıştır. Küçük kız artık büyümüş ve Köstence'de liseye gitmektedir. Bu okul macerasının başlangıcından tam dört yıl sonra Köstence müftüsü de kızını Romen okuluna gönderir. Bunun üzerine kızın annesi «oh artık insan içine çıkabilirim» der. Kızının Romen okuluna gitmesi artık onun için korkulu bir rüya değildir. Sonunda hem kızının Hıristiyanlaşmadığını görmek hem de müftünün davranışı ile durumu kabullenmiştir.

Bütün bu süreci başlatan "Mecidiye ahalisi kendi aralarında ne kadar para toplamış" ve kızın babası madem ki bu kadar istiyordu "niye kendi okul parasını vermemiş" sorularının cevabı çok basit: Bir yıllık okuma bedeli 40 koyun imiş. Bu hesabı bugüne uyarlarsak, yani bugünkü koyun fiyatlarının 300 ile 1250 TL arasında olduğunu düşünürsek, 12 bin ila 50 bin TL arası, yani 2015-2016 öğretim yılında bazı özel okul ücretlerine eşit bir rakam çıkar ortaya. Bu insan hikayesi yüksek eğitim ücretlerini haklı çıkarmak için değil, yakın tarih ve coğrafyada eğitimin değişmeyen değerine vurgu yapmak açısından önemli.

İhtişamlı Bir İmparatorluk A Magnificent Empire
Görkemli Bir Miras A Gorgeous Heritage

SELÇUKLULAR İSTANBUL'DA

SELÇUKLULAR
SELJUKS

Türk ve İslam Eserleri Müzesi Turkish and Islamic Art Museum

www.selcuklularsergisi.com

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı

KÜLTÜR VARLIKLARI
VE
MÜZELER
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

T.C. BAŞBAKANLIK
TANITMA FONU

SELÇUKLU BELEDİYESİ

TÜRK VE İSLAM
ESERLERİ MÜZESİ